

مرکه او مرکې

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ ل

مرکه

او

مرکې

محمد اسمعيل يون

۱۳۸۷ لمریز کال

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پښندنه

مرکه او مرکې	د کتاب نوم:
پوهیالی محمد اسمعیل یون	لیکوال:
یون کلتوري یون	خپرنډوی:
۱۰۰۰ ټوکه	چاپشمېر:
۱۳۸۷ ل کال	لومړی چاپ:
	د لیکوال
(۲۵)	پرله پسې نومره:
	د خپرنډوی
(۲۵)	پرله پسې نومره:
ضیاء الرحمن ضیاء	کمپوزر:

نيوليک

مخ	سرليک	گڼه
الف	پردي اثر يو خو لنډې خبرې	۱
۱	سريزه: مرکه او مرکې	۲
۱۸	زه د هېواد فرهنگ ته ډېرې...	۳
۲۸	نه بدلېږمه افغان يم خو چې يم	۴
۴۵	پوهاند زيارد پښتو ليکني او...	۵
۶۳	فرهنگيالي روغتيا پال	۶
۸۴	ژوندۍ اکاډمۍ هم مهاجره شوه	۷
۹۹	په کابو کې غمۍ	۸
۱۲۸	د پښتو ژبې د غورېدو په تحريک...	۹
۱۳۹	د چنارونو او نښترو شاعر	۱۰
۱۵۵	عبدالباري جهاني له ورکې مېنې...	۱۱
	ترڅو چې قانون حاکم نه شي د ... ۱۲۸	۱۲
۱۸۵	افغانستان يوې ملي ستراتيژۍ ته...	۱۳
۲۰۷	د محمد اسمعيل يون لنډه پېژندنه	۱۴

پر دې اثر يو خو لنډې خبرې

يون صيب ته دې الله (ج) خير وركړي چې ددې كتاب د تنظيم له لارې يې پخوانۍ خاطرې بيا راژوندۍ كړې. ددې مركو زياتره يې په هيله مجله كې خپرې شوې وې. (هيله) د هغه وخت په سختو شرايطو كې د ملي گټو د ساتلو يو مورچل او د ملي ارمانونو يوه تر ټولو محبوبه خپرونه وه. په دې كتاب كې د بېلابېلو هغو كسانو مركې راغلي دي، چې په خپلو مسلكونو او برخو كې د سر كسان دي. (يو ازنۍ كس پكې زه يم چې د مركې زياته برخه مې تر خپل طبي مسلک ډېره پر ټولنيزو او ملي مسايلو متمرکز ده. خود هغه وخت شرايط همدا سې وو، چې د هېواد د سرنوشت په باب له فكر كولو او څه ويلو نه څوك هم نه شو غافلېداى.)

په کتاب کې د نورو نېټگنو تر څنگ یوه ډېره د ارزښت خبره
دا ده چې د کتاب مرکې تنوع (رنگارنگي) لري او د هر ذوق
لرونکی لوستونکی پکې یو څه پیدا کولای شي.
د کتاب سریزه د مرکه لیکنې په برخه کې یو ډېر بڼه او
مرستندویه بحث دی او د ځوانو لیکوالو او ژورنالستانو
لپاره د یو بڼه لارښود او مرستندوی حیثیت لرلای شي.
زه خپلې خبرې ځکه نه اوردوم چې د کتاب خپلې خبرې زما
تر هغو ډېرې ارزښتمنې دي. له یون صیب نه تر منځې وروسته
ستاسو درنو ورونو او خویندو نه هیله کوم چې دا کتاب د یو
مهم اثر په توګه ولولئ او له نورو سره یې هم شریک کړئ.

په درنښت

ابراهیم شینواری

کابل، د ۱۳۸۷ کال د مرغومي ۲۲

مرکه او مرکې

مرکه په عامه اصطلاح خبرو اترو ته وايي، د ژورناليزم په نومونه هم خبرې اترې مرکه گڼل کېږي، خو په ژورناليزم کې هدفمنو خبرو اترو ته مرکه ويل کېږي. مخکې تردې چې مرکه د ژورناليزم د يوه ژانر په توگه مطرح شي، په پښتو ژبه او پښتني ولسي ژوند کې په همدې او يا دې ته نږدې مانا کارېدله. جرگه او مرکه زموږ د کلتور او ټولنيز دود يو مهم عنصر دی، ډېرې شخړې او ستونزې په همدې جرگو او مرکو حلېږي. د جرگو او مرکو قوت په دې کې دی، چې هلته د خبرو اترو زمينه برابره کېږي او له دې لارې د شخړې غوټه خلاصېږي. دواړه لوري يو بل ته خپل دلايل او منطق وايي او ددې دلايلو د انطباق په نتيجه کې د ستونزې حل راوځي. افغانان او په تېره بيا پښتانه افغانان د خپل نوي ژوند برخليک د همدې جرگې او مرکې له لارې پيلوي، کله چې يوه کورنۍ د خپل ځوان زوی د ژوند برخليک ټاکي، نو لومړی فکر پر همدې کوي چې چاته، څه وخت او څرنگه مرکه ورولېږي، پر مرکچي هم ډېر فکر کوي، داسې يو څوک انتخابوي، چې ډېر مخور، ژبور، تجربه کار او د منطق په وسله سمبال وي، لکه له يو مهم شخص يا چارواکي سره چې د يوې مېمې مرکې لپاره يو ډېر پوخ، مسلکي

او ژبور ژورناليسټ گومارل کېږي. د مرکچي له غوره والي څخه هدف دادی چې د مقابل لوري تمايل راخپل او په پای کې د هغه رضایت حاصل کړي. د سختو شخړو او ستونزو د غوڅولو لپاره د جرگه وال او مرکچي غوراوي ته ډېره پاملرنه کېږي، ددې علت دا وي چې دواړو خواوو ته د دقیق معلومات وړاندې کړي او د منطق په زور د شخړې حل راوباسي. له دې څرگندونو څخه مې هدف دا و چې مرکې يا خبرې اترې په طبيعي ډول زموږ د ژوندانه په ټولنيز ډگر کې وي، خو کله چې ډله ييزې رسنۍ رامنځته شوې او هغو بيا پرمختگ وکړ، نو مرکه هم ورسره د ژورناليزم د يوه ژانر په توگه مطرح شوه او د ژورناليزم او د هغه د وسايلو د بڼې په ودې او بدلون سره مرکې هم بېلابېل اړخونه پيدا کړل، خو د مرکې اصلي محتوا چې د خبرو اترو له لارې د هدفمنو معلوماتو ترلاسه کول دي، پر خپل ځای پاتې ده. مرکې ته په انگرېزي کې انټرويو (Interview) او په عربي کې (مصاحبه) ويل کېږي چې د ټولو محتوا همغه يوشان (خبرې اترې) دي. د ژورناليزم له نظره له مرکې څخه موخه دا ده چې هم لوستونکو، اورېدونکو، ليدونکو او کتونکو ته د يوې پېښې يا مسالې په اړه د معلوماتو او هم د پېښې د سپيناوي سبب شي. مرکه معمولاً د ټولني د بېلابېلو ډگرونو له مهمو شخصيتونو سره کېږي، خو پر مهمو شخصيتونو سربېره د ټولني له عادي اشخاصو او د پېښو له عيني شاهدانو سره هم مرکې کېږي او د هغوی مرکې يا څرگندونې د پېښو د رڼاوي او سپيناوي سبب کېږي. په يوه

مهمه مسلکي، علمي، تخنيکي، سياسي او ټولنيزه موضوع
 کې طبعاً د هماغې برخې له مطرح اشخاصو سره مرکې ترسره
 کېږي، ځکه چې همدا ډول اشخاص د موضوع د وضاحت
 ظرفيت لري، د ځينو ټولنيزو پېښو، اقتصادي پرمختگونو،
 جنگي حوادثو او طبيعي پېښو، د قربانيانو په اړه د عامو
 خلکو نظرونه او مرکې هم د زيات ارزښت وړ دي، په همدې
 خاطر مرکې د خپلې محتوا له مخې بېلابېلې بڼې غوره کوي،
 لکه خبري مرکه، تحليلي مرکه، علمي، سياسي، ادبي او نورې
 مرکې. د ژورناليزم د وسايلو د کارونې له امله هم د مرکې بڼې
 توپير کوي، د بېلگې په توگه د اوربډنيو (راډيويي) رسنيو
 لپاره گړنۍ مرکه ډېر ارزښت لري، دا مرکه که د محتوا له پلوه
 هر ډول وي، خو بايد په گړنۍ بڼه ځکه ترسره شي، چې د
 مرکوال شخص غږ ډېر ضروري وي. په دې حالت کې
 ژورناليست ته په کار دي چې په خپلې غږيزې وسيلې خپل ځان
 بڼه ډاډمن کړي او مخکې تر دې چې مرکې ته لار شي، خپله غږ
 ثبتې وسيله بڼه چک کړي، د مرکې پر مهال هم بايد خپل او د
 مقابل لوري غږ په لومړيو او وروستيو شېبو کې خو ځله چک
 کړي، چې غږ رښتيا هم ثبت شوی دی که نه او که ثبت دی نو څه
 ډول ثبت شوی دی؟ بڼه به وي چې په دې برخه کې يو دوه خاطرې
 هم راوړم:

د بي بي سي يوه خبريال راته خپله کيسه کوله، ويل يې چې بي
 بي سي راته دنده وسپارله چې پېښور ته سفر وکړم او د نشنل
 عوامي پارټۍ له مشر، خان عبدالولي خان سره مرکه وکړم،

پېښور ته راغلم، له ولي خان څخه مې وخت واخيست، بڼه په خوند مې ورسره مرکه وکړه او بېرته لندن ته لاړم، کله چې کمپيوټر ته کېناستلم او غوښتل مې د ولي خان مرکه له تايپ څخه کمپيوټر ته ولېږدوم، نو مرکه اصلاً ثبت شوې نه وه، دې خبريال وويل، دا زما د ژوند او مسلکي کار په تاريخ کې تر ټولو بده خاطره وه. دې يو مسلکي او پياوړی ژورناليست و، پر خپل ځان او کار ډېر ډاډمن و، خو په ژورناليزم کې پر حافظې او پر تخنيکي وسيلې له چک پرته باور په کار نه دی او که څوک يې کوي دا ډول ستونزې به ورته راوړي.

زه خپله خاطره هم ليکم: د طالبانو نظام تر ړنگېدو وروسته ما غوښتل په افغانستان کې د افغان هندوانو او سکانو د ټولنيز ژوندانه په اړه يو راپور ټاټورې جوړ کړم، له پېښوره جلال اباد ته راغلم او غږ ثبتوونکې وسيله (ټيپ) مې هم له ځانه سره راوړ، په ننگرهار کې مې د خپلو ليکوالو ملگرو په مرسته د ننگرهار مېشتو افغان هندوانو يو مشر پيدا کړ، په جلال اباد ښار د هندو د بزازی په دکان کې مې ورسره په ډېر خوند مرکه وکړه، هندو مور ته د گورې بڼه چای راوړ او په ډېر طبيعي ډول مو مرکه وکړه، د مرکې په پيل کې مې خپل او د هندو غږ هم چک کړ بيا مو مرکه پيل کړه، د مرکې تر خلاصون وروسته مو په مينه رخصت واخيست. د مرکې پر سهار مې پېښور ته د تگ پلان و، يو ځل مې زړه کې وگرځېدل چې راجه دا مرکه يو ځل

بیا چک کره، ټیپ مې چک کر، نورې ټولې مرکې په کې راغلي وې، خو د هندو مرکه په کې نه وه، ډېر زیات خپه شوم، بیا له خپلو ملگرو سره د هندو دوکان ته لاړو او په بښنې سره مې بیا ترې د مرکې هیله وکړه، هندو زموږ غوښتنه ومنله، خو دا ځل مرکه هغسې خوندوره او طبیعي رانغله لکه څنگه چې دمخه وه. ددې دوو خاطروله یادونې څخه مې مقصد دا و چې په ژورنالیزم کې له یوې خوا پر حافظې ډېر باور په کار نه دی، له بلې خوا پر تخنیکي وسیلې هم له چک پرته باور په کار نه دی. نو د اوربډنیو رسنیو لپاره غږیزه مرکه ضروري ده او د هغو ثبتوونکو وسایلو چک او دویم ځلي از مېښت.

د چاپي رسنیو لپاره هم غږیزه مرکه تر یوه حده ضروري ده، خو ددې رسنیو لپاره اساسي ضرورت د مرکې لیکنې بڼه ده، غږیزه مرکه هم وروسته په لیکنې بڼه اوږي، ځکه اکثره وخت خبریالان د مرکې لپاره ځان سره ټیپ وړي او بیا وروسته مرکه له غږه لیک ته اړوي، کله کله مرکوال ته مخکې تر مخکې لیکلې پوښتنې ورکوي او هغه یې په لیکنې بڼه ځوابوي، خو ددې ډول مرکې یوه ستونزه داده چې له پوښتنې بله پوښتنه نه شي پیدا کولای، خبریال مجبور دی پر هماغو پوښتنو بسنه وکړي، چې مخکې تر مخکې یې مرکوال ته ورکړي دي. لیکنې مرکې کله کله په دې ډول هم وي، چې خبریال له مقابل لوري پوښتنې کوي، هغه یې ځوابونه ورکوي او دی یې لیکي، په

داسې حالت کې کله کله خبريال ټول ځوابونه نه شي ليکلای، ځينې مهم ټکي ترې پاتې کېدې شي او زړه کې وايي دا به د حافظې په قوت وروسته وليکم، په دې ډول کله کله تر چاپ وروسته د مرکچي او مرکوال ترمنځ ناندري رامنځته کېږي، په داسې حالت کې پر حافظې ډېر باور په کار نه دی. په هر ترتيب د چاپي رسنيو لپاره د مرکې ليکنې بڼه په کار ده. په ليدنيو رسنيو کې چې هم اورېدل کېږي او هم ليدل کېږي، هلته د مرکوال تصوير او غږ دواړو ته جدي اړتيا ده، که يوله دې دوو برخو څخه کم وي، مرکه نيمگړې ده، لکه که غږ وي، خو ژوندی تصوير ورسره نه وي، نو د مرکې نيم ارزښت کم شو او يا تصوير وي خو د هغه خبرې د خبريال له خوا ويل کېږي او تصوير د هغه شخص ورسره ښکاره کېږي، دا مرکه هم نيمگړې ده، البته په ليدنيو رسنيو کې کله کله د مرکوال خبرې د ژباړې د ضرورت په حالت کې ژباړل کېږي او له تصوير سره يوځای کېږي، خو په نورو حالاتو کې طبعاً غږ او تصوير دواړو ته ډېر ضرورت دی.

په کتنیو رسنيو کې لکه بېلابېلو ويبپاڼو او د انټرنېټ نورو اسانتياوو کې چې مرکه هم ليدل کېږي، هم لوستل کېږي، هم کتل کېږي او هم اورېدل کېږي، د مرکو له پورته ټولو ډولونو څخه کار اخيستل کېدې شي، خو ددې لپاره که څوک غواړي په انټرنېټ کې يوه مرکه په بشپړ ډول خپره کړي، نو هم بايد غږيزه

بنه ولري، هم انځوريزه او هم ليکنی، که څوک غواړي د يو چا د مرکې تصويري بنه وگوري، هم کولای شي، که اورېدنی يې اوري هم بايد زمينه ورته برابره وي او که ليکنی يې لولي هم بايد اسانتيا ورته موجوده وي. ځينو خبري اژانسونو، نړيوالو راډيويي او تلويزيوني چينلونو له انټرنېټ څخه همدغه گټه پورته کړې ده. د ساري په توگه د بي بي سي راډيو، خبرونه، تاسو د انټرنېټ په مټ هم لوستلای، هم اورېدلای او هم ليدلای کتلای شئ، نو په دې ډول انټرنېټ ټولې هغه اسانتياوې لرلای شي، چې د رسنيو نورې برخې يې په ځانگړي ډول لري.

مرکه د گډونوالو د شمېر له مخې هم توپير کوي، يو په يو (له يوه شخص سره د يوه شخص مرکه)، له يوه شخص سره د څو کسانو مرکه؛ لکه پريس کنفرانسونه او ځينې نورې خبرتيايي غونډې چې يو شخص معلومات ورکوي او نور پوښتنې کوي، له څو شخصيتونو سره د يوه خبريال مرکه لکه گړدي مېزونه چې په هغو کې يو خبريال له څو شخصيتونو سره مرکې کوي) او ځينې نورې مرکې.

خو مرکه که هر ډول وي هدف يې د معلوماتو زياتول او د موضوع سپينول دي، په هر ډول مرکه کې ژورناليست ته بويه چې تر هر څه دمخه پر موضوع حاکم وي او له هر هغه چا سره چې مرکه کوي بايد نوې خبره ترې راوباسي، د موضوع په اړه بايد خپله هم معلومات ولري او د يوه مسلکي شخص په توگه له

مرکوالو څخه پوښتنې وکړي، که خپله ژورناليسټ پر موضوع
حاکم نه وي او د مرکوال پر وړاندې په کمزوري دريځ کې وي،
نو دا مرکه ښه او مطلوبه نتيجه نه ورکوي.

په همدې خاطر اوس په نړۍ کې د اختصاصي ژورناليزم
موضوع ډېره مطرح ده، ډېر ځله موله بي بي سي او نورو
معتبرو راډيوگانو څخه اورېدلي چې د بي بي سي او يا... راډيو
د اقتصادي، سياسي، ټولنيزو او سياسي چارو خبريال، دا په
دې مانا چې ژورناليسټ پر ژورناليزم سربېره د علومو په يوه
بله برخه کې هم تخصص لري او کله چې د داسې موضوعگانو
په باب بحث مطرح کېږي، نو د همغې تخصصي برخې خبريال د
مرکې لپاره ورځي. په افغانستان کې لا ژورناليزم د ودې په حال
کې دی او موږ ډېر کم داسې ژورناليسټان لرو، چې د ژورناليزم
ترڅنگ په يوه بله برخه کې هم تخصص ولري. البته اوس يو گڼ
شمېر ليکوالو او د نورو مسلکونو خاوندانو د ځينو اقتصادي
ملاحظاتو له امله ژورناليزم ته مخه کړې، خود افغانستان
رسنۍ لا دې مرحلې ته نه دي رسېدلي، چې په هره څانگه کې
خپل مسلکي ژورناليسټ ولري او يا دې هغه د مسلک پر
بنسټ همغې مسلې ته وړاندې کړي؛ له يوه ژورناليسټ څخه د
خبرو او مرکو د بېلابېلو ډولونو لپاره کار اخيستل کېږي.
د مسلکي تخصص ترڅنگ يو ژورناليسټ ته د مرکې ځينې
نور مهم ټکي هم په کار دي، چې بايد په پام کې ونيسي، په

مرکه کې د تر بحث لاندې موضوع ښه او هر اړخیزه شننه او له دې څخه مخکې تر مخکې د ځان ښه خبرونه، مرکې ته پوره چمتوالی، د مرکوال پر فکري لیدلوري پوهېدل، د تخنیکي وسایلو ارزونه او ځینې نور مسایل ضروري دي. ددې ترڅنګ د مرکې پر مهال ژورنالیست ته په کار دي چې تر ژورنالیستیکو اخلاقو پښه وانه روي، رهبرې شوي، لمسوونکې پوښتنې او په قصدي ډول د مقابل لوري تر اغېز لاندې راوستل، د ثبت، برېښنا او تخنیکي وسایلو داسې کارونه چې د مرکې پر مهال د مرکوال ذهن بلې خواته واړوي، د ژورنالیزم له اخلاقو سره سمون نه خوري، ژورنالیست ته په کار دي چې خپل ناپېلتوب وساتي او په داسې مهارت له مرکوال څخه خپلې مطلوبې خبرې راوباسي چې هغه یې د اظهار پروخت پر ځان د فشار احساس ونه کړي.

د علمي، تخنیکي او ځینو معلوماتي مرکو پوښتنې دومره جانبي عوارض نه لري، خو د سیاسي، ټولنیزو، قومي او تاریخي مسایلو په اړه بحث او مرکې طبعاً ډېرې حساسې دي، هغه هم په داسې یو حالت کې چې یوه گردې مېز ته د مختلفو نظرونو خاوندان راټول شوي وي، په دغسې ډله ییزه مرکه او بحث کې د ژورنالیست ناپېلتوب ډېر ضروري دی. په افغانستان کې اوسنی رسنی په تېره بیا تلویزیوني رسنی د ژورنالیزم د ناپېلتوب اصل ته ډېره پاملرنه نه کوي، مور په

تلویزیونونو کې داسې مرکې لیدلې، اوربدلې او خپله هم ورسره مخامخ شوي یو، چې هلته ژورنالېست یا د خپرونې جوړونکي خپله د یوه طرف په توګه مطرح وي. (اریانا) تلویزیون تر ډېره حده د ناپېلتوب اصل مراعتوي. (لمر) او (شمشاد) تلویزیون هم دې ته ورته دریځ لري، خو څرنگه چې شمشاد او لمر تلویزیونونه تر ډېره بریده پښتو تلویزیونونه دي، نو پر شمشاد د پښتو پالنې تور پورې دی او لمر که څه هم پښتو تلویزیون دی، خو څرنگه چې دا تلویزیون هم د طلوع تلویزیون د چارو واکوله خوا سمبالېږي، نو ځکه خو پر لمر تلویزیون د طلوع د اثراتو تور پورې کېږي. شمشاد تلویزیون په مرکو کې په مشخص ډول ژورنالېست د طلوع هغه په شان د کوم ډېر څرګند او مشخص دریځ خاوند نه برېښي او یا لږ تر لږه په مرکه کې ځان ډېر دریځوال نه ښيي. خو طلوع، نور، نورین، تمدن او فردا تلویزیونونه د طرف پر ناروغۍ اخته دي. نور، نورین، تمدن او فردا تلویزیونونه خو ځکه بې طرفه نه دي چې په مشخصو اشخاصو او تنظیمونو پورې تړلي دي او د همغو ډلو او اشخاصو د عمومي نظریاتو او لیدلوریو څرګندونه کوي، خو طلوع تلویزیون چې ځان یوه ازاده رسنۍ ګڼي په واقعیت کې د ازادۍ اصل نه مراعتوي، اکثر و لیدونکو به د دوی خپرونې په تېره بیا د ((گفتمان)) خپرونه چې اکثره ګرمو سیاسي او نورو پارونکو مسایلو ته ځانګړې شوې، کتلې وي،

په دې خپرونه کې له ورايه بنسکاري چې د ناپېيلتوب اصل نه مراعتېږي، نه يوازې ژورناليسټ لوري نيسي، بلکې کوم کسان چې د بحث لپاره رابلل کېږي د هغوی غوراوی هم د ناپېيلتوب له مخې نه وي. اکثره وخت دوه درې، څلور او ان پنځه کسان له يوې خوا وي، يو يا دوه له بلې خوا او ژورناليسټ هم د همغې خوا پلوي کوي، چې دوی مخکې تر مخکې هماهنگ کړي وي. ځينو کسانو ته مخکې تر مخکې د بحث موضوع ورکول کېږي او کېدی شي داسې هم شوي وي چې پوښتنې مخکې تر مخکې ورته ويل شوې وي او هغې خوا ښه تياري نيولای وي، خو دا بله خوا چې تلویزيون والا قصداً غواړي کمزورې وښودل شي، د موضوع په اړه معلومات هم مخکې تر مخکې نه ورکول کېږي او يا که ورکول کېږي نو وخت په کې کم وي، بله بې عدالتي دا وي چې د يوه لوري کسانو (د تلویزيون خونې لوري کسانو) ته ډېر وخت ورکول کېږي او مقابل لوري ته کم، که وخت پر يو تن د عدالت له مخې په مساوي ډول ووېشي بيا هم هغه غرضي لوري خو ځله زيات وخت اخلي، نو دلته د طلوع تلویزيون پر وړاندې خو پوښتنې پيدا کېږي: که په يوه بحث کې درې څلور تنه حتمي د يوه نظر خاوندان وي، نو بيا ښه ده چې ددې کسانو له جملې څخه يو تن را دعوت شي او يو تن هم له هغه بل لوري څخه، چې وخت پر دواړو په مساويانه ووېشل شي او هر يو خپل دليل ووايي او که

د یوه لوري، د ډېر شمېر کسانو گډون بیا هم حتمي وي، نو بڼه بیا دا ده چې مقابل لوري ته دومره وخت ورکړل شي چې د ټولو پوښتنو ته ځواب ورکړي.

زه او قدرمن استاد حبيب الله رفيع خو ځله له همداسې چلند سره مخامخ شوي يو، يو د دريو او يا څلورو پروړاندې، خود لوی خدای (ج) په فضل څرنگه چې زموږ خبره حق وه، نو د منطق او عدالت له مخې مو ورته ماته ورکړې ده، هر وخت چې ما په طلوع تلویزیون کې مرکه کړې او لیدونکو لیدلې، نو په سلگونو تلفونونه راته د مننې او کورودانې په خاطر راغلي دي، ددې علت دادی چې زه د طلوع تلویزیون د بې انصافی پر وړاندې ودرېدلای يم، ما خو ځله د طلوع چلوونکو ته ویلي چې که موږ دې بحثونو ته راغواړئ، نو بیا باید د دواړو لورو مرکوالو شمېر مساوي وي او بیا هم که له هغه بل لوري زیات کسان راځي نو موږ ته دومره وخت راکړئ چې د هر یوه پوښتنو او نامشروع تردید ته ځواب ورکړو. هر کله چې په دې بحثونو کې د افرادو او وخت تساوي په پام کې نیول شوي او ژورنالیست تر یوه بریده ناپیېلی پاتې شوی، نو هغه بحث اتومات زموږ په گټه تمام شوی، حتی داسې بحثونه هم موږ گټلي چې یو د څلورو پروړاندې مطرح وو، دا ډول بحثونه بیا په ډېر زور د سانسور له زندې خلاص شوي. له دې څرگندونو څخه مې مقصد دا و؛ هغه رسنۍ چې زموږ په ټولنه کې د ازادو

رسنيو په نامه فعاليت کوي، په واقعيت کې هغه شان ازادې نه دي، چې ادعا يې کېږي.

په دې اثر کې چې تاسو ته د کومو مرکود لوستلو بلنه درکوم، دا ما په تېرو لسو پنځه لسو کلونو کې له بېلابېلو شخصيتونو په تېره بيا له فرهنگي شخصيتونو سره کړي دي. دا مرکې اکثره د فرهنگي هدفونو او معلوماتو په باب شوي دي. سياسي موخې نه لري او يا هم سياسي هدفونه يې ډېر کم دي، ما په دې مرکو کې د ژورناليزم عامې ځانگړنې مراعت کړي خو د مرکې ټول تخنيکي اصول په کې ځکه نه دي مراعت شوي چې دا ماد خپلو ځانگړو فرهنگي ضرورتونو پر بنسټ کړي وي، هغه وخت زما هدف دا هم نه و چې دا مرکې به زه د يوه ځانگړي اثر په توگه چاپوم، خو اوسمهال چې زه د خپل تېر کړي فرهنگي کار پر بيا ارزونې، اوډنې او راتلونې بوخت يم، پردې مرکو مې چې کتنه وکړه، نو ډېرې په زړه پورې راته بسکاره شوې، ددې مرکو د چاپ ضرورت په دې کې نه دی چې دا مرکې ما کړي، بلکې مهمه اړتيا يې دا وه چې په دې مرکو کې ددې مرکوالو له خوا چې زموږ د هېواد مطرح فرهنگي څېرې گڼل کېږي، ډېر مهم مسایل بيان شوي دي. دا مسایل دومره ژور، مهم او په زړه پورې دي، چې نه يوازې اوسمهال زموږ د ځوان پښت په درد لگي، بلکې راتلونکي پښت هم ترې ډېره گټه اخيستلاي شي. زما لپاره ددې کار بل علت دا و چې زه غواړم د خپلو

فرهنگیالیو د فکر هغه مجموعه چې په دې مرکو کې خوندي شوي، لاپسي خوندي کړم، بل هدف مې دا و چې دا مرکې لکه څنگه چې مې اشاره وکړه، د پرې گتورې دي، نه غواړم زما تر مړینې وروسته، بل څوک اړ شي د هغو د بیا د راټولونې ستړیا وگالي، پر ژوند هېڅ باور نه شته، هر لیکوال ته بویه خپل تېر هغه فرهنگي کار، چې په بیا چاپ ارزي په خپله سره راټول او د مجموعي چاپ له لارې یې له تیت وپرک حالت ته وژغوري او خوندي یې کړي، اوس خود د دا دی؛ زموږ هر لیکوال چې له دې فاني نړۍ سترگې پټې کړي له همغې شېبې بیا تر کلونو کلونو زموږ نور لیکوال د هغو د کړو کارونو پر بشپړولو مصروف وي او بیا یې هم نه شي بشپړولای او نه یې هم پوره خوندي کولای شي، نو هر لیکوال ته په کار دي چې لږ تر لږه تر پنځه کلن فرهنگي کاري بهیر وروسته خپل تېر کړی کار راټول، چاپ او خوندي کړي او د خپل کار، زیار راتلونکي نسل ته پرې نږدي.

دا مرکې چې تاسو ته وړاندې کوم اکثره یې له نن (۸-۱۲) کاله دمخه د هیلې مجلې په بېلابېلو گڼو کې چاپ شوي او اکثره یې نږدې پر شلمه پوښتنه پای ته رسېږي، (شل) عدد ما قصداً د مرکو د پایته رسېدو لپاره ټاکلی، (شل) یوازې د ریاضي یو عدد نه دی، (شل) په پښتو کې دکره او بشپړ کار مانا هم ورکوي، دا کار ما شل کړ، یا ما خوشل کړه، دا دنیا چا شل

کړې نه ده او داسې نور، کله چې خپله ما دا مرکې راټولولې، نو خورا په تکلیف یې کړم، ما فکر وکړ هغه مرکې چې ما خپله کړې او خپله مې په مجله کې چاپ کړې او مجله مې هم خپله چاپ کړې، نو د هغو بیا راټولول ماته دومره ستونزمن شول، نو بل چاته به دا کار څومره ستونزمن تمام شوی وای؟ له دې څخه مې دا نتیجه واخیسته؛ ښه به وي هر لیکوال خپل کړی کار خپله سره راټول کړي او هغه لیکنې او فرهنگي کار چې پر بیا راټولولو او چاپ نه ارزې، ښه به وي چې لیکوال د خپل وصیت یا یادښت په ډول نورو لیکوالو ته ووايي چې زما دغه کار په بیا راټولولو نه ارزې، وخت پرې مه ضایع کوئ او که کوم داسې کار چې پر راټولولو او بیا چاپ ارزې او لیکوال یې په خپله د بیا چاپ او راټولونې جوگه نه وي، هغه دې ځوانو لیکوالو ته ولیکي، په دې ډول به زموږ راتلونکی نسل د چا د اثارو په راټولولو کې له ستونزو سره نه مخامخېږي.

ما د خپل تېر کړي فرهنگي د انسجام لړۍ پیل کړې او غواړم له خپل تېر کار څخه ځان بېغمه کړم، په دې مرکو کې چې د تېر کړي کار یوه برخه ده، ما هېڅ ډول لاس نه دی وهلاى، یوازې کوم ځای کې چې کومه چاپي او املايي تېروتنه وه، هغه مې سمه کړې ده، نور مې هر څه پر خپل شکل پرې ایښي او ددې مرکو اصالت مې ساتلای دی، درانه لوستونکي کولای شي چک یې کړي ما له ځینو نورو اشخاصو سره هم مرکې کړې وې،

چې په نورو خپرونو کې په متفرقه توګه خپرې شوي ، خو اوس
لاسته راغلې ، خو کومې چې مې ترلاسه کړې ، هغه دادی
ستاسو مخې ته رډم ، هيله ده زما دا وړانديز چې هر ليکوال دې
خپل تېر کارونه خپله منظم او خوندي کړي ، د نورو ليکوالو د
هڅونې سبب شي او اوسني ليکوال د راتلونکو ليکوالو
کارونه زيات او درانه نه کړي.

د همدې ارمان د بري په ارمان

په درنښت

پوهندوی محمد اسمعيل يون

ارګ، د جمهوري رياست ودانۍ، کابل- افغانستان

د ۱۳۸۷ کال د مرغومي (۳) مه

زه د هېواد فرهنگ ته ډېرې زياتې هيلې، اميدونه او انتظارونه لرم

عبدالمالک بېکسيار د هېواد يو پياوړی ليکوال او

شاعر دی، کلونه
کېرې چې له هېواد
لرې په ډنمارک کې د
مهاجرت ژوند تېروي.
عبدالمالک بېکسيار
د ژور ملي شعور او
فکر خاوند دی. هيله

مجله يې په همدې نيت پيل کړه چې د هېواد ملي
فرهنگ ته خدمت وکړي. دا مرکه د هيلې مجلې د
لومړي کال په دويمه گڼه کې چې د ۱۳۷۲ل کال له
غبرگولي - چنگابن سره سمون خوري نشر شوې او د
هغه وخت د حالاتو څرگندونه کوي:

تر هر څه دمخه راته ددې مقولې له مخې چې ((چا
ځان وپېژاند نو هغه خپل خدای ښه وپېژاند)) لومړی
ځان په څو کرښو کې معرفي کړه او بیا به پر نورو
څېرو بحث کوو؟

نوم مې عبدالملک بېکسیار، د برې پښتونخوا او سپدونکی او
په پښتو ژبه او ادب کې مې د لیسانس تر درجې پورې زده کړه کړې
ده.

د شاعری له غم لرلې او فکر وړې دنیا سره دې له
کومه وخته راهیسې د ژوند مزي وتړل شول؟
له ۱۳۵۹ کال راپه دېخوا په دې لټه کې یم چې شعر وليکم او له
۱۳۶۲ کال راپه دېخوا مې د شعر په نامه پارکي د هېواد په
مطبوعاتو کې خواره شوي دي.

تراوسه دې په دې برخه کې څومره بريالي گامونه
پورته کړي دي، له خپلې شاعری راضي یې؟
د بریاوو خبره به لوستونکو ته پرېږدو چې هغوی خپل قضاوت ور
باندې وکړي او که ستا د پوښتنې موخه د کار کمیت وي نو د
سوچونه او کرلېچونه تر نامه لاندې مې د شعرونو لومړی جونگ په
همدې شپې ورځو کې په پېښور کې خور شو او که چېرې لوستونکو
په خلاصه ټنډه ومانه نو د (سنځل گل په شپو کې) بل د شعرونو
جونگ راسره چاپ ته تیار پروت دی چې غواړم چاپ یې کړم او له

شعر څخه د رضایت چې کومه خبره ده هغه دا چې ته خپله هم شاعر
یې او یو شاعر هم له خپله شعره راضي نه وي.

د ځوانۍ په نښه گرمه مرحله کې له هېواده په
مهاجرت محکوم شوي او بیا د پرو لیرو و طنونو ته
لاړې، دې اوږده سفر ستا په فکري ژوند کې څه ډول
بدلون راوست؟

د گران هېواد له تودې غېږې څخه لږېوالي او بیا په بېلابېلو
هېوادونو کې پردیس ژوند، له هېواد، خلکو او ولس سره زما مینه
لا نوره ژوره او اورنۍ کړه او همدې لږېوالي او پردېسۍ زه د هېواد،
خلکو، ازادۍ او نېکمرغۍ په اصلي مانو وپوهولم.

هغه څوک چې په هېواد کې او سپرې هغه له جگړې
نه نیولې د نورو بېلابېلو عواملو له کبله خپل لږمون
خوري او فریاد کوي او هغه څوک چې غرب ته تللي،
د هغوی ځینې کسان هم په اصطلاح یو ډول ناشکري
څرگندوي، ستا په نظر د دغو متضادو ټولنو ترمنځ
د ژوند او فکر توپيرونه یو له بله څومره نښکنيې او
بدگنيې لري؟

ستا له دغې پوښتنې سره ماته د (یو خوا پان، بل خوا پارانگ)
متل را یاد شي. زموږ هېوادوال څه د هېواد دننه او څه بهر د سولې او

ارامی په ارمان دي او که خدای کول دغه ارمان ته به د طالبانو د اسلامي تحریک په رڼا کې رسو.

هغه کسان چې په تېرو څو کلونو کې غرب ته په ډېره سختۍ لکه د صراط له پله نه چې تېرېږي ورتېر شوي او هلته استوگن دي. څه فکر کوئ چې هغه به کله بېرته هېواد ته راستانه شي؟

سره له دې چې دغه پوښتنه په بېل بېل کس پورې اړه لري مګر بیا هم د هغې مینې، علاقې او همدردۍ له مخې چې افغانان یې له خپل هېواد سره لري زه دا په ډاګه ویلای شم چې که په ګران هېواد افغانستان کې واقعي سوله، امن او ډیموکراسي تامین شي نو یوه زیاته برخه پردېس افغانان به د هېواد غېږې ته راستانه شي.

په غرب کې مېشته افغانان په عمومي ډول د خپل هېواد د فرهنگ د حال او راتلونکي په باب څه فکر کوي؟

په غرب کې مېشته افغانان د ډېرو خلکو د غلطو ګومانونو پر خلاف د هېواد د فرهنگ د حال او راتلونکي په باب زیات اندېښمن دي.

په غرب کې د افغانانو د فرهنگي فعالیتونو په باب لنډه رڼا واچوه!

غرب ته د افغانانو د مهاجرت لومړۍ لسيزه يوه بې غږه، خوږه
لسيزه وه او که څه کېدل هم د شخص او يا ډلې په نامه وو، مگر نن
سبا د خدای (ج) په فضل افغانان لگيا دي په پردېسۍ کې د مېشته
کامونو او ولسونو په منځ کې خپل مقام او لوری ټاکي، يوزيات
شمېر فرهنگي او ټولنيز فعاليتونه روان دي او هره ورځ ددغو
فعاليتونو لمن لا نوره هم پسې پراخېږي.

دغه فعاليتونه د جرايدو، مجلو، اخبارونو، راډيوگانو،
تلویزيونونو، ادبي او فرهنگي غونډو او نورو په بڼه ترسره کېږي.

لکه څنگه چې درانه لوستونکي به هم خبروي
ستاسو په هلو ځلو او مالي لگښت دلته په پېښور
کې د ((هيله)) په نوم مجله چاپ شوه چې لومړۍ گڼه
يې خلکو زياته خوښه کړه، لکه څنگه چې زه خبريم
ددې مالي لگښت ستا له لوري پرې شوی، که هلته
نور افغان فرهنگيان ستا اقتصادي مټې درټينگې
نه کړي نو دا دومره مالي بار به ستا ځاني ژوند له
مالي پلوه ستړی نه کړي؟

په دغه کار کې له ما سره په ډنمارک کې يوزيات شمېر فرهنگيان،
فرهنگپال او ملي شخصيتونه مرستندوی دي، دا چې د لومړۍ گڼې
مالي لگښت يې ما پر غاړه اخیستی وو زما د خپلې ځاني علاقې پر
اساس و او کېدی شي داسې هم وشي چې موږ هر يو په وار سره د

يوې يوې گڼې مالي لگښت پر غاړه واخلو، بله دا چې افغانان هېڅکله هم خپل خدمتگاران بېنوا نه پرېږدي، زما په گومان افغان ولس ته کار نه دی شوی تاسې وگورئ د تاريخ په اوږدو کې چې چا دغه ملت ته ان يو گام هم پورته کړی، نو بيا يې تر پېړيو پېړيو قدرداني شوې او عزت يې شوی او لا کېږي.

په همدې او سنی زمانې مقطع کې د هېواد فرهنگ ته هيله من يې که نهيلي؟

زه د هېواد فرهنگ ته ډېرې زياتې هيلې، اميدونه او انتظارونه لرم او دا کومه تصادفي خبره نه ده چې زموږ د دغه ناخيزه فرهنگي زيار نوم ((هيله)) شو.

ځينې کسانو او ډلو غوښتل چې پښتني فرهنگ او پښتو ژبه د اور او نابودۍ په سيند لاهو کړي. تاسو ددې ډول اشخاصو او ډلو نيتونه او ناوړه هيلې څنگه ارزوئ؟

تر کومه ځايه چې د پښتو ژبې خبره ده نو دا د يوه ژوندي څلوېښت مليونيزه ملت ژبه ده چې د نابودۍ هيله يې د ځينو اشخاصو سوچه حماقت او لېونتوب بولم او بس.

لکه څنگه چې څرگنده ده پښتنو په افغانستان کې په تېرو دوو سوو کالو کې په عين حاکميت کې محکوميت هم تېر کړی دی، که څوک راباندې ډېر

په قهر نه شي اکثره پښتانه واکمن چې په دې دورو کې تېر شوي هغه په خپله ژبه ګونګيان وو. په دې مانا چې په دربار کې يې نه پښتو ويله، نه يې ليکله او نه يې کاروله، البته ځينو پښتنو واکمنو چې په دې برخه کې د خپل زړه ويني خوړلي د هغو درناوی او د کار د ارزښت احترام به هېڅکله هم زموږ د ولس له زړه نه ونه وځي، تاسو څه فکر کوئ چې د پرديو ژبې او فرهنگي ښکېلاک او حاکمیت ته به څه وخت د پای ټکی اېښودل کېږي؟

د پرديو ژبو فرهنگي ښکېلاک او حاکمیت ته به هغه وخت د پای ټکی اېښودل کېږي، چې پښتو د کار وبار، ژوند، تعليم او دربار ژبه شي، په دغه هکله د هیلې د لومړۍ ګڼې له يوې مقالې څخه دا جملې را اخلم: ((زه په دې نه يم چې پښتو (۵۰۰۰) کاله تاريخ لري او که ۵ ورځې، خو زموږ ژبه ده پر موږ ګرانه ده او موږ يې په ارګ کې غواړو)) پاتې شوه د تېرو چارواکو خبره چې دومره مې زړه ترې ويزاره دی چې نه غواړم د هیلې پانې يې په نومونو او کړنو ولرم.

د طالبانو اسلامي تحریک په اړه څه فکر کوئ، دوی افغانستان له کومو لویو تراژیديو څخه خلاص

کړ او ددې په مقابل کې د دوی نیمگړتیاوې کومې دي؟

د طالبانو اسلامي تحریک چې زه یې په ننگ او ناموس را اوچت شوی غورځنگ بولم، هېواد یې د غلو، داړه مارو، وطن پلورو او سمټي او ژبنيو جونونیانو له داسې یوه تاراکه وژغوره چې تصور یې ان په انساني فکر محال و او هغه کومې کوچنۍ نیمگړتیاوې چې لا هم موجودې دي انشاء الله امو ته ددغه غورځنگ تر رسېدو به پای ته ورسېږي.

که خدای مه کړه طالبان په اوسني وخت کې د همدې جوړ شوي ملي ضد ائتلاف له خوا ماته و خوري نو د پښتنو ژوند ته به په افغانستان کې څه پېښ شي؟

داسې به انشاء الله هېڅکله نه کېږي او که خدای مه کړه وشوه نو هغه د خوشال بابا خبره:

چا یې پلو له مخه پورته نه کړ

پښتو لا هغسې بکره پرته ده

د هېواد په هره سیمه، دره او بانډه کې په سلگونو نور دغه شان غورځنگونه ویده دي.

له طالبانو څخه د يو روښنفکره افغان په توگه د
ملي ژبې (پښتو) او افغاني فرهنگ د ودې لپاره څه
هيلي، وړاندیزونه او غوښتنې لري؟

د روښنفکر له کلمې څخه په هغه اندول چې په افغانستان کې
کارول کېږي زما کرکه ده، خو د يوه افغان په توگه له طالبانو څخه دا
غوښتنې لرم:

چې حق بايد حقدار ته وسپارل شي او لکه د تېرو حکومتونو د
دروغجنې ورورۍ او مساوات تر نامه لاندې د هېواد د مطلق
اکثريت (پښتون) کام فرهنگي او ژبني امتيازات د بې تفاوتۍ په
ډنډ لاهونه کړي.

پښتو ژبې ته چې د پېړيو په اوږدو کې ورته څه التفات نه دی شوی
خپله خاصه پاملرنه وکړي او د يوه ژوندي څلوېښت مليونيزه ټبر د
ژبې او د گران هېواد افغانستان د ملي ژبې په توگه يې درناوی
پرځای کړي. په دې هکله يوه خاطره را ياده شوه او هغه دا چې په
جرمني کې مې يوه سپين ږيري هېواد وال ته وويل چې کله به له خيره
وطن ته ځو؟

نو په ځواب کې يې راته وويل:

کله چې نور راته د کابل په کوڅو کې څوک ((افغان غول)) نه وايي.
اوس هم بېرته د ادب نړۍ ته! لکه څنگه چې ما ستا
شعرونه لوستي اکثره په ملايمه، نرمه، پسته او

خوږه شاعرانه ژبه ليكل شوي، په شعر کې له اغزني
او قهرجنې ژبې څخه کار نه دی اخیستل شوی،
ستاسو ددې بري راز په څه کې دی؟

زه نه پوهېږم چې دا بری دی او که ماته خو زه فکر کوم ددې وجه به
دا وي چې زه په خپله همدغه شان یو انسان یم او زما په نظر شعر په
خپله همدغه شان یو مولود دی او باید وي.

بله وجه یې کېدی شي دا هم وي چې زه د سکوت او زندان د زمانې
شاعر یم او د هغې زمانې د شعرونو غټه تقاضا همدا وه ځکه چې له
دې بغیر یې بیا د چارواکو له نازک خاطر سره ټکر کاوه او د دغه ټکر
سزا بیا دا وه:

چا وي چې ډلگۍ د لېونو څه شوه

ځینې یې رانده شوه ځینې ژبه پرې

اوسنی ځوان ادبي بهیر څه ډول ارزوئ او د

پرمختګ او نوښت لپاره یې څه وړاندیزونه لری؟

اوسنی ځوان بهیر له هغو مشکلاتو او کړاوونو سره سره چې
ورپېښ دي ترڅو پرې د انسان زړه ته ډاډ ورښيي. خو باید له یاده ونه
باسو چې سوچه ادب او نږه شعر ته زموږ واټن د پخوا په تناسب یو
ګام هم نه دی رالاند شوی، لیکوال او شاعران مو هماغه د پخوا په
شان د شهرت او کتابونو چاپولو په مسابقه لګیا دي.

د خپل شخصي ادبي ژوند يوه ترخه او يوه خوږه
خاطره راته ووايه؟

خوږه خاطره همدا اوس ياد ته نه راځي، ترخه خاطره دا چې ترډېره
عمره وروسته همدا تېر کال زه په دې وپوهېدم چې زما پلار محترم
زما د شاعرۍ مخالف دی.

د ازاد شعر په باب ستاسو خيال څه دی، پښتو کې
د هغه حال او راتلونکي څه ډول گوري؟

زه ازاد شعر ته خاص عقيدت لرم او په پښتنو کې ورته يوه ښېرازه
راتلونکي وينم او هيله من يم ازاد شعر په پښتونخوا کې داسې
ريښې وکړي لکه غزل.

او وروستۍ او شلمه پوښتنه مې دا ده چې د خپل
هېواد او ولس د ښېرازۍ لپاره دې کومې هيلې په
زړه کې وي هغه راته په لنډيز سره څرگندې کړه؟

زه هيله من يم چې ډېر ژر به مو گران هېواد افغانستان د سولې او
ښکمرغۍ په لمن کې سا واخلي، د بيا ودانۍ کاريې په ډېره چټکۍ
پيل او په علمي، ادبي، سياسي او فرهنگي ډگرونو کې له نړيوال
کاروان سره همگام او پردېس افغانان بېرته خپل وطن ته راستانه
شي او په لرې راتلونکې کې مې دا هيله ده چې افغانستان خپلې
طبيعي پولې راخپلې او د يوه هوسا او سرلوري افغانستان د
جوړېدو پر لوري ټول افغانان لاسونه سره ورکړي.

نه بدلېر مه افغان يم خو چې يم زه د گران افغانستان يم خو چې يم

استاد حبيب الله رفيع د افغانستان لوى ليكوال او څېړونكى
دى. پر ۱۳۲۴ كال د افغانستان د
وردگو ولايت د سيد اباد په ابدره
نومي ځاى كې زېږېدلى دى. په
دينې مدرسو كې تر زده كړو
وروسته يې په كابل كې د
دارالتاليف د تاريخ ټولنې،
فوكلور ټولنې، پښتو ټولنې د
پښتو څېړنو او د افغانستان د

علومو اكاډمۍ د غړي په توگه دنده سرته رسولې ده. يو وخت
يې د ((پوهنه))، ((اريانا))، ((زېږى)) او ((فوكلور)) څېړونو
كې د مهمم، مرستيال او مدير په توگه هم دنده اجرا كړې ده.
تر مهاجرت وروسته يې په اسلام اباد كې د افغانستان د جهاد
ثقافتي شورا او په پېښور كې د افغانستان د جهادي څېړنو د
مرکز، د افغانستان د كلتوري ټولنې، د افغانستان د تاريخ
ټولنې او د افغانستان د مرستو مركز د غړي په توگه كار كړى
دى. دغه راز يې ((افغان جهاد))، ((قلم))، ((سپېدې))،
((افغانستان))، ((تلوسې)) او ((تعاون)) په مجلو كې د
ليكنې ډلې د غړي او مدير په توگه دنده ترسره كړې ده.

استاد رفيع (۱۱۰) ټوكه منظوم، منشور، تخليقي او څېړنيز
اثر لري چې د بېلابېلو علمي موسسو له خوا چاپ شوي دي. او
نور هم پر علمي او څېړنيزو كارونو بوخت دي. مور د هيلې
مجلې په دې (۱۳۷۸ل كال ۶) گڼه كې له بساغلي حبيب الله رفيع
سره مرکه كړې چې ستاسو پام ورته را اړوو:

اجازه راکړئ تر هر څه وړاندې ستاسو په ژوندون
کې د نوي بدلون (بهر ته تگ او بېرته راتگ) په اړه
پوښتنه وکړم، ددې کار بنسټيز لامل څه و؟

ماته په تېرو شلو کلونو کې بهر ته د تلو گڼ چانسونه ميسروو، تر
هر ځای وړاندې ناروې ته د تلو زمينه راته برابره وه، په ۱۳۲۵ کال د
مصر په راډيو کې د مصر د دولت له خوا رسماً د پښتو نطق ټاکل
شوی وم، خو تر دوو مياشتو وروسته بېرته راستون شوم، په ۱۳۲۸
کال امريکا ته يوه مياشت رسمي مېلمه وم او دوستانو راته ويل چې
پاتې شه، زه بېرته راغلم، البته کاناډا ته مې د تلو توسن دا و چې په
پېښور کې دوه درې کاله زما دوه زامن سره له دې چې لوړې نومرې
يې درلودې د لوړو زده کړو له کولو نه بې برخې شول، زه د هغوی د
زده کړو په خاطر ولاړم او د خپلو کارونو د کولو لپاره بېرته راغلم.

په لويديزه ټولنه کې دې ځان څنگه احساس کړي؟

زما له نظره انسان هغه کب دی چې د خپل کلتور په سيند کې ژوند
کوي، نو څوک چې د خپل کلتور له سيند نه ووزي له همداسې يوه
حالت سره مخامخ کېږي، ما همداسې حالت درلود د پخوانو تجربو
له مخې مې همداسې حالت ته د څه وخت لپاره ځان چمتو کړی و.

سره له دې چې تاسو د خپلو څرگندونو له مخې په
لويديزه ټولنه کې خوښ نه وئ، نو بيا ولې مو هلته
تگ غوره کړي؟

فکر کوم ددې پوښتنې ځواب به دوو پورتنیو ځوابونو کړی وي.
په لویديځ کې مېشتېدنه او د هغه ځای تابعیت
منل د خپلې ټولنې پر راتلونکي باندې د بې باوري
او نهیلي په مانا نه دي؟

یوه هېواد ته تلل او د یوه هېواد تابعیت منل دوی بېلې پوښتنې
دي، ډېر داسې افغانان شته چې پنځلس شل کاله وړاندې بهر ته
تللي، خو د بل هېواد تابعیت یې نه دی منلی او زه خو اصلاً ټول عمر
دا تصور هم نه لرم، چې افغاني تابعیت پرېږدم.
نه بدلېږمه افغان یم خو چې یم زه د گران افغانستان یم خو چې
یم

د کاناډا په باب باید دا هم درته څرگنده کړم چې هغه هېواد د
مهاجرو ټولنه ده او د حکومت او قانون جوړولو کار یې هم د مهاجرو
په لاس کې دی، هغوی داسې قانون جوړ کړی چې هر کاناډا ته تللی
کس کولای شي د خپل اصلي تابعیت په ساتلو سره کاناډا یې
تابعیت هم ولري. زه په مونټریال کې او سېډم، دا د فرانسویانو سیمه
ده او د کیوبک په ایالت کې لس ملیونه فرانسویان ژوند کوي تردې
چې دوی د خپل ایالت لپاره خپلواکي هم غواړي خو دوی ځان ته
فرانسوي کاناډایز وایي او د خپل اصلي تابعیت له ساتلو سره
کاناډا یې شوي دي. دا یوه یادونه وه زه اصلاً ددې نیمه تابعیت
ترلاسه کولو نیت هم نه لرم او له همدې امله په ټریول ډاکومنټ
(سفرې سند) مسافرت کوم.

تاسو ته ښه څرگنده ده چې زموږ په ټولنه کې اوس د پوهې او هنر خاوندان او يا قلموال د استهلاک، اختناق، سکوت، شاتګ او د ډول، ډول فزيکي خطرونو له گواښ سره مخامخ دي، خو که لويديځ ته لاړ شي مانيز او کلتوري ژوند يې مسخه کېږي خو د فزيکي ژوند د ښېرازۍ امکان يې شته، نو ستاسو په اند په دې دواړو لارو کې بايد کومه يوه غوره شي؟

دا سمه ده خو اصلي خبره داده چې دا شل کلن ناوړين خو عام ولس پر ځان نه دی نازل کړی ددې په راوستلو کې خود همدې لوستو او روزل شويو کسانو لاس و چې عام ولس يې په سرو لښو واراوه، هره ډله خپله تجربه پرې کوي، بيا دوی تبستي او ولس په اور کې پرېږدي، خلقيانو او پرچميانو به چې د امپرياليزم جهانخوار په کلمو خوله شلوله نن د همغه امپرياليزم په غېږ کې خپل عيش او عشرت کوي، اخوانيان چې غربي ټولنه به يې د فساد ځاله بلله نن همغه د فساد ځالي ته ورزغلي او داسې نور روښنفکران او روښنفکرنيان هم. ياد مې دي له ارواښاد پوهاند ډاکټر سيد بهاءالدين مجروح نه بي بي سي پوښتنه وکړه: ته چې په پېښور کې ژوند او کار کوي د خطر احساس در سره نه شته؟ هغه په ځواب کې ورته وويل: زه ددې خوار ولس په پيسو روزل شوی يم که د مرګ

خطر وي هم زه به د دوی په څنگ کې وم او د دوی لپاره به کار کوم،
تاسو ولیدل چې همداسې وشول او د خپل ملت په څنگ کې یې
قرباني ورکړه. گڼ شمېر هغه افغانان چې ملي احساس یې ژوندی دی
په خارج کې هم آرام نه دي او متاسفانه له راز رازوحي فشارونو
سره لاس او گربوان دي. زما نظر دادی چې زموږ ټولنه د بدلون او د
وضعې د تغیر لپاره خپلو روزل شویو زامنو ته اړتیا لري نو بهر ته د
تلو د هڅې پر ځای باید د حالاتو د بدلېدو لپاره هڅه وکړو:

چې په لږه گرمۍ شا کاندې وگڼل ته
له دې بې وفا شبنمه ولې نه مرم؟

پورتنۍ پوښتنه عامه ده خو بې انصافي به وي که موږ د یو شمېر
هغو لویدیځمېشتو افغان فرهنگیانو او فرهنگپالو خدمتونه هېر
کړو چې د څو کلونو په بهیر کې یې ترسره کړي دي. دا لیکوال اصلاً
د فکري بلوغ او پوځوالي په پړاو کې هلته لېږدېدلې نو ځکه خو یې
ذهني مقاومت زیات دی خو د دوی بل نسل ته د مسخه کېدو زیات
گوانونه شته.

تاسو د دوی او د دوی د راتلونکي پښت په باب
څه نظر لرئ؟

زه په دې برخه کې ستاسو په شان خوشبین یم، دوی کار کړی خو
انفرادي اویستوی دی، له دوی نه هیله دا وه چې یو لوی نړیوال
سیاسي، کلتوري او اقتصادي بهیر یې را روان کړی وای او د
افغانستان د وضعې د بدلون لپاره یې د نړیوال فشار په توگه کار
تري اخیستی وای، خو متاسفانه د دوی اکثره فرهنگي کارونه په

هېواد کې د تعصبونو د زیاتولو او د ژبنیو، سیمه ییزو او نورو ناروغیو اور ته د پوکي وهلو په ستنیو ولاړ دي او اکثره یوله بل سره لاس او گربوان دي. دوی زموږ روڼ ځواک دی او باید د هېواد د نجات لپاره په ټوله نړۍ کې ارتباطي کړۍ جوړې کړي او دا لړۍ تر هېواده راوغځوي. پاتې شورا تلونکی پښت، په دې باب ما یوه مفصله خپره کړې چې دلته یې نه تکراروم او په لنډیز وایم چې یوه پېړۍ د دریو نسلونو پلار، زوی او لمسي لپاره ټاکل شوې، زموږ غمزه اوس ۲۱ کلنه ده چې دولس کاله نور پرې تېر شي د اوسنیو پلرونو نسل به خپل ځای کړوسیانو ته تش کړی وي او په بهر کې لوی شوي کړوسیان به یوازې دومره پوهېږي چې زما پلار افغان و او مسلمان و، بس.

اوس په پېښور او لویدیځ کې د یو شمېر افغان فرهنگیانو ترمنځ د فرهنگي ملګرتیا او کارونو لپاره د اړیکو یو هوایي پل جوړ شوی او د دوی په مالي مرسته دلته د یاد وړ کتابونه چاپېږي، که دا لړۍ همداسې دوام ومومي نو پښتو ادب او د هېواد فرهنگ ته به یې د گټې څومره والی څنګه وي؟ او بل که چېرې د لویدیځمېشتو مالي مرستې پر همغه مناسب ځای ونه لگول شي نو عواقب به یې څه وي؟

په تپه تياره کې يوه کمزورې رڼا هم د موخې مخه څرگندولی شي. زمونږ کلتور اوس په همداسې تياره کې را ايسار دی نو دا ډېر گټور کار دی او زمونږ د وران شوي او تالا شوي فرهنگ په سپېره شوي ورشو کې نوي بوټي دي چې پوره پاملرنه، څارنه او پالنه غواړي او که خدايه مه کړې دا مرستې به ځايه ولگولې شي او د شخصي دوستۍ او دښمنۍ او خویشخوړۍ په چورليز کې ولوېږي نو بيا به ډېر ژر دا نوي نيا لگي وچ شي او دا پل به ونړېږي.

ډېره بښنه غواړم. زمونږ ځيني ليکوال د پردې تر شا پر تاسو دا اعتراض او نيوکه کوي چې استاد حبيب الله رفيع د افغانستان يو ستر، هڅانده او زيار کښ ليکوال دی او مونږ ترې د ډېرو سترو او لويو لويو کارونو هيله لرو چې ترده پرته به يې شايد د گوتو په شمېر کسان تر سره کړای شي، خو په خواشيني سره چې استاد رفيع پر ډېرو کوچنيو شيانو مصروف دی چې هغه ډېر عادي ليکوال او ناظمان هم تر سره کولای شي لکه د ورېښمو هغه چينجي چې په شمېر پوهېږي، ترانې او نښانې، چرس، نسوارو، پوډراو نورو شيانو ته نظمو نه او داسې نور... تاسو خپلو مينه والو، لېوالو، پرتاسو حسابوالو او انتقاد کوونکو ته څه ځواب لری؟

تاسو پوهېږئ چې پر هېواد يو وړانوونکی سېلاب او توپان راغی چې هر څه يې ولړزول او وړان يې کړل، په دې لړ کې زه هم ددې توپان د سرخسني و م چې دا يو ویشته کاله مې سرگردانه ساتي. ما په هېواد کې يو لوی کتابتون درلود چې په لسگونو زره کتابونه او مجلې او داسې آثار چې زما د څېړنو په درد يې خوړل په کې وو خو زه چې يو ویشته کاله مخکې له هېواده راوتلم له دې ټولو آثارو نه مې يوازې يوه کوچنۍ تذکره راسره وه چې په خپل جيب کې مې کښېښوده او راووتلم نو ددې منظم کتابتون له لاسه وتلو سره زما د منظمو څېړنو لړۍ وشلېدلې، دلته هم د روزی و سييله د کمشنري په سپېشل الاونس (ځانگړې تنخوا) او د تنظيمونو په نوکري کې وه خو ما چې له خپلې خولۍ سره مسلات وکړ د يوه اجازه يې هم رانه کړه، د بازار مزدوري مې هم له لاسه نه کېده، خو د پېښور، د پښتو اکيډمۍ د هغه وخت مشر پروفیسور محمد نواز طاهر راته وويل: زموږ قلمي نسخې په دورو او گردونو کې پرتې دي، دا وگوره، کارې ونه يې وليکه، موږ به د خپلو محدودو امکاناتو په رڼا کې په کارې دوې روپۍ درکوو، زما لپاره دا کار د زړه د خوښې کار و او په دې توگه مې د يوه محدود جيب خرڅ امکانات ترلاسه کړل او بيا په قلم، افغان جهاد، سپېدې او تعاون مجلو کې د کار زمينه راته برابره شوه او د خپل ژوند گادۍ مې روان کړ. په دې ترتيب د ژوند سرگردانۍ او د کتابتون له لاسه وتلو د منظمو څېړنو زمينه رانه واخيستله خو بيا مې هم چې څه له لاسه کېدل هغه مې کول، ملي

مفکوره د بني او کين افراط د فشار له امله تر سخت تهديد لاندې
وه خو ما له تهديد سره سره دا لاره پالنه او پالم به يې.
راغلو دې ته چې زه ولې ماشومانو ته کتابونه ليکم، زما له نظره
وړو ته د کتابونو ليکل وړ کار نه، بلکې ډېر لوی کار دی او دې ته
زه هغه وخت متوجه شوم چې څلوېښت کاله وړاندې مې په کابل کې
د مصر په ثقافتي مرکز کې درس وایه، هلته د ماشومانو لپاره، په
لسگونو زره کتابونه، مجلې، فلمونه او نور تفريحي وسايل موجود
وو خو زموږ ماشومان په مطلق ډول محروم وو او يوازې د کوچنيانو
ښځو او د وړو انيس هغه وخت په کابل کې خپرېدل زه هم هغه وخت
وهڅېدلېم او د ماشومانو آثار به مې له عربي څخه ژباړل او په افغاني
خپرونو کې خپرول او دا اوسني چاپ شوي آثار مې لکه تمه، وونه
وو، د وړو هېنداره او نور د هغه وخت دي او دا زه خپله دنده گڼم چې
موږ خپلو ماشومانو ته پر درسي کتابونو سربېره بايد نور
بوختونکي آثار هم ولرو نو ځکه د ماشومانو لپاره د اثارو ليکل
يوه لويه ملي اړتيا گڼم او ان که ما له نورو کارونو نه باسي هم زه به
دې کار ته ادامه ورکوم او هيله لرم داسې ورځ راشي چې زموږ
محروم ماشومان په خپله ژبه کې له خپلې سويې سره سم خروارونه،
خروارونه کتابونه ولري.

همدې پورتنۍ پوښتنې ته ورڅېرمه يوه پوښتنه
داده چې دا هم وخت نا وخت مطرح کېږي او د پرتلنې
بڼه لري هغه دا چې ستاسو مينه وال او لېوال وايي

چې موږ د خپرنې په برخه کې پر رفيع صاحب او هېوادممل صاحب زيات حساب کوو. هېوادممل صاحب په پېښور کې د څو کلونو په بهير کې د نورو کارونو تر څنگ دوه ستر کارونه ترسره کړل؛ ((په هند کې د پښتو ادبياتو د ايجاد او ودې پر اوونه او د پښتو نثر اته سوه کاله)) اثار يې چاپ کړل، خو استاد رفيع دې ته ورته کارونه ونه کړل او يا يې کړي چاپ کړي يې نه دي، تاسو په دې باب څه نظر لرئ؟

د خپلو خپرونو د منظمې لړۍ د شلېدلو په باب مې بره معلومات درکړل، خو زما او د گران هېوادممل صاحب پر تلنه ناشوني ده، دی چې يو کار شروع کوي کلکه ملا ورته تړي او د کار تر پای ته رسولو پورې ملا نه پرانيزي خو زه بيا بوالهوس يم، يو کار شروع کړم هغه لا سرته نه وي رسېدلی چې بيا بل کار ته لاس وغځوم، په دې ترتيب گڼ کارونه کوم خو ټول نيمگړي پراته وي، ډېر کارونه هېوادممل صاحب د لرگي په زور راباندې ترسره کړي دي خو بيا هم په تېرو شلو کلونو کې بېخي بې کاره نه وم يو شمېر کارونه مې کړي چې ځينې چاپ او ځينې ناچاپ دي. په متنونو کې مې د ((دبير دانش)) په نامه د کليلې د منې يوه پښتو ژباړه په دوولس سوه مخونو کې تهيه او پښتو اکيډمۍ خپره کړه چې پراخه مقدمه او گڼ تعليقات لري. د اخوند احمد ((ورک زوی څنگه پيدا شو؟))، د خوشال بابا

((فالنامه)) او ((وصیت نامه)) هم هغه متنونه دي چې چاپ شوي. همدا راز د پښتو اکیډمۍ قلمي نسخې او د پښتونخوا او دنیا په کتابتونو کې پښتو قلمي نسخې دوه پېر کتابونه دي چې چاپ ته چمتو دي، ((افغاني خپرونې)) یو بل تاریخي تحلیل دی چې د چاپ انتظار باسي او همدا راز په افغانستان کې د بنسټو د زده کړو، د عصري زده کړو او لویې جرگې په باب مې داسې رسالې لیکلي چې هېوادمل صاحب راته چاپ کړې دي د افغانستان لندې تاریخ پښتو زره کاله په پښتو پانویو یو بل اثر دی چې ځوانانو ته لیکل شوی او همدا سې د تمدن سوغات هم درواخلی او نورې گڼې رسالې خوبیا هم لکه تاسو چې وویل د منظم څېړنیز کار لړۍ مې شلېدلې ده او د خپلې ژبې او فرهنگ لپاره لېونی تلو سه لرم چې ډېر کار وکړم خو:

کله زه، کله مې یار، کله ریبیار سست

ځکه شوزما د مینې کاروبار سست

لکه څنگه چې مور او ځینو نورو لیکوالو ته
خرگنده ده، تاسو د خپلو لیکنو او آثارو د خپراوي
تر څنگ د گڼ شمېر نورو لیکوالو آثار هم خپاره
کړي او خپروئ یې، ددې آثارو سمون، ایډیټ،
توري لوستنه او چاپ خورا زیات زحمت غواړي،

زما په اند دا کار یوه لیکوال ته ډېر زیان رسوي.
تاسو ته دې کار څومره زیان اړولای او دا مسئله
څنگه ارزوئ؟

دا رښتیا هم گران کار دی خو زما دوستان تردې هم راباندې گران
او زورور دي، نه نه شم ورته ویلای ځکه دوی ته څرگنده ده چې زه د
کتاب د سمولو او چاپ په برخه کې نهایی احتیاط نه کار اخلم نو
ځکه رانه غواړي چې کتابونه یې ورته چاپ کړم او هم د مړو مشرانو
او استادانو پر ځان حق گنیم چې آثار یې چاپ او ټولني ته وړاندې
کړم، ته پوهېږې چې د مینې د نړۍ هر څه خوندور وي، دا زما مینه
ده، ماته په خپله ژبه د یوه کتاب زیاتون که زما وي یا د بل چا یو ډول
ارزښت لري نو ځکه زه دا ټول کار بولم او ځان ته یې زیان نه گنیم!
اوس، اوس پر کومو فرهنگي کارونو بوخت یاست
او راتلونکي فرهنگي پلان مو څه دی؟

اوس مې د افغانستان د فرهنگي خدمتونو اداره فعاله کړې او
هیله لرم له دې لارې خپل فرهنگ ته د خپلو او د نورو درنو لیکوالو
د آثارو د خپرونې له لارې څه ناڅه خدمت وکړم. زما په خپلو
ځانگړيو کارونو کې د پښتو نه، لس تاریخي متنونه شامل دي چې
چاپ ته یې له سریزو او نښلونو سره تیاروم چې په اکثره کې یې نوي
تاریخي حقایق او خبرې شته.

یو لیکوال څنگه کولای شي د فرهنگي او اقتصادي لېوالتيا ترمنځ انډول وساتي، فرضاً که اقتصادي لېوالتيا زیاته شي د لیکوال فرهنگي کار او د هغه اخلاقي شخصیت به څومره زیانمن کړي؟

دا په زړه پورې پوښتنه ده، یو لیکوال چې فرهنگي کار ته لاس اچوي لومړی هدف یې باید فرهنگي خدمت او د خپل فرهنگي کار ارزښت او د کیفیت لوړوالی وي، د پیسو ترلاسه کول یې باید ضمني اړخ وي او که فرهنگي کار د پیسو ترلاسه کولو لپاره کوي نو بیا ښه داده چې یوه بل مستقیم تجارتي کار ته لاس واچوي ځکه په دې صورت کې یې کار کيفي اړخ له لاسه ورکوي او اخلاقي شخصیت یې زیانمن کېږي.

په فرهنگي کار کې صداقت او جرئت څنگه ارزوئ؟

فرهنگي کارونه داسې کارونه دي چې تر پردې لاندې نه کېږي هر څوک چې هر څه کوي د ټولني له سترگو نه پټېږي زما له نظره د صداقت او جرئت ترڅنګ لېونی مینه هم غواړي او ملي بصیرت هم. په ځینې ملي مسایلو او لیکنو کې له ډېر احتیاط نه کار اخلئ دا احتیاط د مضر احتیاط له کبله دی او

که نه د یوه پوخ سنجول شوي فکر او عقیدې له مخې؟

ستاسو پوښتنه ډېره واضحه نه ده خو څرنگه چې په دې برخه کې مو په خوله ډېر بحثونه سره کړي نو ځکه غواړم په ډېر وضاحت ځواب درکړم او هیله لرم چې په چاپ کې څه ترې کم نه شي. یون صاحب ستاسو د ژوند لیک له مخې تاسو یو کلن واست چې ما د ملي سیاست او ملي ایډیالوژۍ په ډگر کې قدم ایښی او دادی پوره دوه دېرش کاله وتلي چې پردې لاره روان یم، په دې لاره کې نه زه ویرېدلی یم او نه مې مضر احتیاط کړی، ما په ۱۳۴۸ل کال کې دا ټوټه لیکې وه:

منم وژلی مې شې خو چوپ کېدلی نه شم

له خپل ملي مرامه هېڅ تېرېدلی نه شم

د خپل ملت په مخ کې قرباني فخر گنم

سر مې بخښلی شمه، حق مې بخښلی نه شم

چې بیا خو ورځې وروسته بندي شوم، یو ځل بیا هم د زندان مېلمه شوم، کمونستانو هم په همدې جرم(?) زنداني کړم او دلته په پېښور کې مې هم دا شل کاله د همدې ملي مفکورې په درلودلو د بنسټو افراطینو له خوا شپې ورځې ترڅې وې او په هېواد کې ستمي حکومتونو هم په کاره نظر راته کتل. زما له نظره افغانستان د ټولو قومونو گډ کور دی، د افغانستان ملت له ټولو قومونو نه جوړ دی، زه هر هغه څوک چې د افغانستان ملي گټې، ملي خپلواکي او ملي وحدت ورته گران وي افغان بولم، زه من حیث القوم د افغانستان یو قوم هم ځاین او پردی نه بولم او من حیث الفرد هر څوک چې خیانت

کوي که پښتون وي، تاجک وي، ترکمن وي، ازبک وي، هزاره وي يا بل څوک ځاين دی. په تېرو کلونو کې چې چا د ژبني، سمتي او قومي انتساب په نامه انسان وژني او جنايتونه کړي سره له دې چې دوی دا کارونه د يوه قوم د نمايندگۍ په نامه کړي خو زه دوی د قوم نماينده گان نه گڼم او نه د دوی جنايت يوه قوم ته منسوبوم، زما له نظره پښتو د افغانستان ملي ژبه ده او زه يې د پښتو د يوه ليکوال په صفت خدمت کوم، همدا راز دري هم د هېواد يوه رسمي ژبه ده او زه هيله لرم چې دري ليکوالان يې خدمت وکړي، همدا راز زه د بشري حق له مخې غواړم چې د هېواد د نورو گڼو ولسي ژبو ويونکي ماشومان په خپلو مورنيو ژبې خپلې لومړنۍ زده کړې وکړي او سيمه ييز راډيو، تلویزيون او اخبار د دوی په ژبو خپرونې ولري. زه د پوهاند سلطان شاه همام دا نظر هم غندم چې پښتانه افغانستان ته د هند له سيول نومي کلي نه راغلي او د تاجیکانو د وطن اشغالوونکي يې بولي او د بناغلي سمسور افغان دا وړانديز هم ردوم چې تاجیکان د پښتنو په سيمو کې وېشل او د دوی ژبه ورکول غواړي، همدا سې ډېرې تبعیضي نظريې شته چې زه يې د گران هېواد په زیان گڼم او په واز کومي يې تردیدوم زه مضر احتیاط نه کوم، بلکې له افراط او په افغانستان کې له هر راز ویشاکي فکر سره مخالف یم او دا لاره ما په پاڅه سنجش او د مالي او ځاني قربانيو په بدل کې ځان ته ټاکلې او:

((په دې لاره به روان یم خو چې یم!))

او په همدې ورځو کې مې ان شاء الله د ((ملي زاويه)) په نامه يو کتاب راوتونکی دی چې دا مسایل په کې څېړل شوي او زما د ۳۲ کلونو وړاندې مقالې هم په کې شته.

په فرهنگي کار کې ستاسو د هڅونې او ملاتړ له پلوه له پښتنو څخه خوښ يې او که نا خوښ؟

په دې لاره کې د افرادو له نظره له ورينو تنديو سره هم مخامخ شوی يم او له ورينو تنديو سره هم، د ځينې کسانو له خوا د بنمنۍ هم راسره شوې، مخه مې هم نيول شوې. روا حقوق مې هم رانه ترورل شوي او د سيمه ييزو تعصبونو ښکار شوی هم يم، بالمقابل مهربانه او زړه سواند دوستان او استادان مې هم درلودل چې هڅولې او نازولې يې يم او من حيث المجموع پښتنو او افغانانو زما کار ستايلی او زما عاجزانه او مخلصانه کار ته يې د قدر په سترگه کتلي دي.

لويې فرهنگي او ملي هيلې دې کومې دي؟

محروميت او د نعمت زوال د سړي لوربه او تنده ډېره زياتوي زما لويې ملي او فرهنگي هيلې ډېرې زياتې دي، لويه ارزو مې داده چې هېواد ارام او بشپړ امنيت په کې راشي او د وړان وطن د ودانولو کار په بېره او چټکتيا پيل شي، د پوهنې لمن په ټول هېواد کې خوره شي او د فرهنگ د ودې لپاره لويې ادارې په کار ولويږي او ټول هېوادوال په داسې انرژۍ او مينه کار وکړي چې د جگړې ناولې نخبې نښانې ډېر ژر له هېواد نه ورکې شي او موږ هم په دې يوويشتمه پېړۍ کې د نړۍ د هېوادونو په نړۍ کې د سيالۍ ځای ولرو، داخو لويې ملي او فرهنگي هيلې دي خو وړې او عملي هيلې مې دادي چې هر افغان له موجودو امکاناتو نه په اعظمي توگه استفاده وکړي او د فرهنگ د وړانې شوې موسسې په دېوال کې که يوه وړه خښته ايښودلای شي هم، کښېږدي.

بنښنه غواړم يوه بله مسلک ډوله پوښتنه چې حل يې له تاسو نه هيله کېدی شي، په ټوليز ډول يوه ليکنه

بايد کومې کچې ته ورسېږي چې د يو ((اثر)) په نوم ياده شي. اياليس مخيزه، پنځلس مخيزه ليکنه او نور... په هره منځپانگه چې وي او په کتابي بڼه چاپ شي نو اثر ورته ويلاى شو او که نه د يو اثر يا کتاب لپاره کوم ځانگړى نورم په پام کې نيول کېږي؟

هسې خو په لغوي لحاظ هره چاپي کتابچه اثر بلل کېږي او مور او تاسو يې وينو چې په کتاببنودونو کې راځي خو حقيقت دادى چې يو اثر بايد تر ليکلو وړاندې د يوه مشخص هدف لپاره ليکل شوى وي، د ټولني د ستونزو يوه غوټه پرانيستلى شي او په سلو مخونو کې لږ تر لږه پنځه مخه نوې خبرې ولري، که په يوه اثر کې د ټولني اړتياوې او خصوصاً نويوالي نه وي او تش تکرار وي تر مادي موجوديت پرته يې زما له نظره معنوي ارزښت نه شته، مور د پروينو چې يوه د پره لنډه مقاله تر د پرو لويو او پندو اثارو ارزښتمنه او گټوره وي ځکه چې نوې خبرې، وړانديزونه او بحثونه لري.

روان فرهنگي بهير څنگه ارزوى؟

روان فرهنگي بهير زما له نظره بڼه او گړندى دى، ځکه شل کلن ناورين وژونکې فرهنگي تنده رامنځته کړې او په ځانگړي توگه بهر ته تللي فرهنگيان چې د خپلې استوگنې په هېوادونو کې فرهنگي چټک بهيرونه ويني هڅېږي چې د دوى ژبه او فرهنگ هم بايد له سکون نه راووزي او يون وکړي نو ځکه دا يون گړندى دى خو د فلتر کولو عمليه يې غړنده ده، دا کار هم بايد له کلتوري هڅو سره عيار شي او د مسوولانه برخورد او فرهنگي گډو هڅو له لارې دا بهير پياوړى، غښتلى او منلى شي.

پښتو ژبې او ادب ته باید د چیغو او نارو سورو
پرځای څه وشي؟

نارې سورې ډېرې زیان اړونکي دي، ځکه نارې سورې د ژبې او ادب
دښمنان راویښوي او د روانو عملي کارونو لپاره ځنډ کېږي. یو څوک
چې په پټه خوله ډېر لږ کار هم کولای شي ترله نارو سورو سره مله لوی
کار نه لوی او گټور دی.

د ځوانو لیکوالو د سالم پرمختګ او هڅونې لپاره
کومې لارښوونې او وړاندیزونه لری؟

ځوان لیکوال باید مطالعې او اورېدنو ته زیات ارزښت ورکړي، د
لیکلو په رامنځته کولو باید ځان ته مغرور نه شي چې گواکې ډیلی یې
فتح کړی دی، تل باید هڅه وکړي او د خپل هر کار په باب داسې
قضاوت وکړي چې کار مې نیمګړی دی او باید د بشپړتابه هڅه یې
وکړم. د ملي اړتیاو، وړتیاو او ملي گټو په رڼا کې لیکل وکړي او خپلو
هېوادوالو ته داسې نسخې وړاندې کړي چې شته ټپونه پرې پټی شي
نه دا چې نور ټپونه ترې وزېږي. زما له نظره ځوان نسل د انقلاب نسل
دی چې له دې ډلې څخه ځوان لیکوالان هم دي، تېرو شلو کلونو دومره
پېښې لیدلي چې تېرو زرو کلونو نه دي لیدلي، نو ځکه دوی په لږ عمر
کې له ډېر څه سره آشنا شوي او باید له دې هر څه نه پند او عبرت واخلي
او د خپلې ټولنې په گټه یې د خپل لیک په لمنه کې راوغاړي.

په مینه او مننه

پوهاند زیار د پښتو لیکنی او ژبني معیار مخکښ

دغه مرکه مال له نن
خڅه نږدې شل کاله
مخکې (هغه وخت
چې زه د پوهنتون د
درېیم ټولګي محصل
وم) له استاد زیار سره
کړې وه او د همغه

وخت د غوښتنو او ظرفیتونو څرګندونه کوي. دا مرکه
(استاد زیار د پښتني فرهنگ یو ځلاند ستوري)
کتاب کې چې پر ۱۳۷۲ ل کال په لاهور کې چاپ شوی،
خپره شوې ده. دا دی د دې مرکو په لړ کې دا هم خپروو:

۱- پوښتنه: ښاغلی استاد زیار! ما خو ځایه ستاد
ژوند لیکونو په ترڅ کې چې ستاد چاپ شویو
کتابونو پر دوو تنو (پښتیو) او ژوندون مجلې د

۱۳۲۷ کال په ۴ گڼه کې خپاره شوي دي، ستاد خپلواکو څرنيزو، ژباړيزو او زېږندويزو (تخليقي) اثارو شمېر ۱۳۰ او ليکنو (مقالو) هغه ۱۱۰۰ بنسټول شوي، خو زما د لږو ډېرې پلټنې له مخې لومړی شمېر تر ۱۳۰ ټوکو هم تېری کوي، خو ستا د بېلابېلو ليکنو ټول شمېر مې د ورځپاڼو، جريدو او مجلو د کلکسيونونو د نشتوالي او نيمگړتيا له کبله پوره نه شو کړای په دغه برخه کې ستا غبرگون څه دی؟

ځواب: څنگه چې زما د بېلابېلو ليکنو (مقالو) شمېر هم زياتره په ژورناليسټيک فعاليت پورې اړه لري او په تېره بيا دا چې له ۱۳۳۸ ل کال څخه مې تر ۱۳۴۵ ل کال پورې د هېواد ورځپاڼې د خبريال په توگه زبنتې ډېرې ليکنې خپرې شوي، نو دا کومه هېښنده خبره نه ده، چې د کلکسيونو نشتوالي او نيمگړوالي يې تا دغې پوښتنې ته اړ باسي. زه پوره باور لرم چې که دغه کلکسيونونه په لاس درغلي وای، هرو مرو دې زما ((شمېر)) ته د مننې سر خوځاوه. ځکه ښه مې په ياد دي، چې د ۱۳۳۸ ل کال له ژمي بيا د ۱۳۴۱ ل کال تر پايه د هېواد ورځپاڼې يوه گڼه هم بې زما له ليکنې خپره شوې نه ده. آن داسې وخت راغلی، چې په بېلابېلو پور نومو (لکه مزينه وال، اخترخپل...) مې پکې تر درو ليکنو هم خپرې شوي دي؛ يو راپورتاژ، يوه مرکه او يا هم ورزشي او هنري تبصره، که نه يو ښاري

خبر خو به مې بې نومه هم پکې خپرېده. نو که په منځنۍ کچه مې یوازې په هېواد ورځپاڼه کې د کال ۳۰۰ لیکنې خپرې شوي وي، نو یوازې په نوموړو درو کلونو کې د ژورنالېستیکو لیکنو شمېر نهه سوو ته رسېږي او همزمان ورسره په نورو ورځپاڼو او مهالنیو کې هم لږ تر لږه ۵۰ لیکنې ورسرباری شوي دي او دغه راز ژورنالېستیک فعالیت مې لږ وډېر تردې دمه را رسېږي.

زه دا باتې نه وهم چې گوندي زما ټولې ۱۱۰۰ لیکنې دې یو مخیزه علمي او څېړنيزې وي، دغه راز په پورتنی شمېر کې زما ځینو هغو لیکنو هم غبرگون (دو بیلکیت) موندلی، چې په علمي سیمینارونو او غونډو کې مې اورولې او بیا وروسته په اړوندو غونډو (مجموعو) کې چاپ شوي دي او یا لکه ژبني هغه چې یوه زیاته برخه یې په ((لیکلار)) او ((ویي پوهنه)) کې راغلې ده.

نو واړه واړه مطلبونه لکه سریزې، یادښتونه، کتنې، ارزونې یا تقریظونه هم په پورتنی شمېر کې راځي، چې پر ځینو علمي تېزسونو او داستاني غونډونو مې کښلي دي او دا هم باید ووايم چې زما د لیکنو شمېر په دوه مخکې کلو اړه لري او نورې لیکنې مې همدا سې روانې دي.

هرگوره، زما ادبي زېږندویۍ (تخلیقات) تر نوموړي شمېر دباندي دي، چې تا هم ورته ځانته جلا څپرکي ورکړی دی.

۲- پوښتنه: ستا د ((ملي ريکارډ)) خبره ښايي پر ځينو کسانو دومره ښه ونه لگي، په دغه باب موڅه نظر دی؟

ځواب: ((اختر څه پټ مېړه نه دی)) ترڅو چې پوهاند حبيبي ژوندی و، دا حق مې ځانته نه ورکاوه، ځکه هغه د يو افغاني ليکوال او پوهاند په توگه په ټول افغاني فرهنگي تاريخ کې نه يوازې د مقالو او کتابونو د څومره والي له پلوه يو ملي ريکارډ ټينگ کړی و، بلکې په ځينو علمي څانگو، لکه تاريخ ليکنه او متن پوهنه کې يې څرنگوالی (کيفيت) هم په برخه و، خو ترده وروسته په ټوله پازوالۍ (مسوليت)، په نورو مېرو او ژونديو ليکوالو او څېړنوالو کې په څه د پاسه ۱۳۰ خپلواکو اثارو او ۱۱۰۰ مقالوسره ځان د ((ملي ريکارډ)) څښتن بولم، که څوک يې نه مني، ((دا گزدا ميدان!!))، ((که شپه تياره ده، منې په شمار دي)) په دې کې شک نه شته چې زما په خپلواکو ((کتابي)) اثارو کې ۱۰۴ توکي هغه ډگر څېړنې (فيلډ ريسرچونه) هم راځي، چې د هېواد د ۱۰-۱۴ ژبو پر ۱۰۴ گړو د ونو مې ترسره کړي دي او د چا خبره يوازې څېړنيزه او ډيتايي ښه لري، همداسې مې څرمه (ضمني) فولکور کې څېړنې هم درواخله! خو بيا هم دا په زغرده ويلاي شم، چې ما د دغو اومو توکو د علمي او ډون په لومړني پړاو کې هغه مهال کارنده برخه اخيستې چې د برن پوهنتون د شپږ کلني زده کړيزې استوگنې په ترڅ کې مې له خپل استاد پروفيسور ژارژردار او دوکتور شارل کيفر سره يوځای کړې

ده او هر ټوک به يې تر بشپړ اوډون وروسته زما په نامه له چاپه راوځي (د افغانستان د ژبپوهنې اتلس د پروژې په باب خو مې پر خپل ځای کې څرگندونه کړې ده). له بلې خوا مې په خپلو ورځنيو ليکنو، څېړنو او کتابونو کې هم له پورتنیو ډيتاوو څخه تل گټه اخيستي او زما د ژبنيو او فولکلوريکو څېړنو يوه غوره سرچينه بلل کېږي.

که ځينې راسره رخه لري او د ((ملي ريکارډ)) خبره پرې بده لگي، نه يې ته خوله تړلای شي او نه زه. دغه رخه يوازې له دې سرچينه نه اخلي چې گوندي د چا خبره اړوندو کسانو ته زور ورکوي، بلکې له هغه نا بانديوالي تومنه اخلي چې دوی يې زما له خوا د ((پښتو ليکنې معيار)) او ((ازاد شعر)) له راپيل کړي غورځنگ او بيا نه ايلېدونکي انتقادي لوبني سره لري. له ارواښاد حبيبي سره زما د پرتلې په باب ستا بله پوښتنه هم دلته ځواب موندلای شي.

۳- پوښتنه: له ډېرو بناغلو مې اورېدلي دي چې ته د ځانگړې سياسي او فرهنگي تگلارې له کبله تل ((چپي)) پاتې شوی يې او همدا نارامه او نه ايلېدونکي چپي دريځ دې د لوړو دولتي څوکیو لپاره خنډ گرځېدلی دی، ايا دا خبره سمه ده؟

ځواب: زه به دا هم زياته کړم، کله چې په ناڅاپي توگه يوې لوړې څوکۍ ته رسېدلی هم يم، د همدغه دريځ له کبله ترې نه يوازې بېرته ژر لري شوی يم، بلکې جزا مې هم ليدلې ده، يا زندان ته تللی يم او

بهرته د خپلې گروهې او دريځ، يا په بله وينا له ټاڪلو ژوند آرونو (پرنسيپونو) لپاره مې د څوكۍ، بلكې د ژوند پروا هم ساتلې نه ده. زه به هېڅكله داسې شرايطو ته سر نښكته نه كړم چې زما د ځانگړې سياسي او فرهنگي تگلارې او ټاڪلي دريځ په بيه پريوځي. بنايي ډېر فرهنگپالان لږو ډېر دغه راز نه ايلېدونكې دريځ ولري، مگر ما په كړن كې زباته كړې ده او چاته مې شك او خوځښه پرې ايښې نه دي. له بلې خوا په ټوله مانا د ټولنې او ژوند درنښتيني څېرې په ځلونه كې زما نارامه او بې پروا ((زړورتيا، او ريښتينيابه) بس دي، چې د وخت واكمنان راباندې كومه پورې او څوكۍ ونه لوروي.

۴- پوښتنه: لكه څنگه چې تا ويلي دي ((ليكوالي زما د ژوند يو نه جلا كېدونكې ټوك دي)) همدا اوس زما د منگ په اندول ستا روغتيايي حالت ښه برېښي، ايا كېدې شي، دا خبره د عمر تر پايه پورې پر ځان ومنئ!؟

ځواب: هسې خو هر څوك دا هيله لري، په پوره روغتيا سره يو اوږد ژوند په مخ كې ولري او خپلې نيمگړې هيلې او ارمانونه د بري تر بريده ورسوي، مگر له ما سره د روغتيا او ژوند اوږد تيا هيله د همدې لپاره ملگري ده چې وکړای شم، د ژوند تر وروستۍ سا پورې لږ تر لږه نوموړی شمېر اثار په چاپ ورسوم او د خپل پښتني، افغاني او بيا يې د جهاني فرهنگ تاريخ ته وسپارم.

هر گوره، له دې سره به زما ټوله کارژمني خړوبتيا ونه مومي او غواړم ددغه اوډوني (تدويني) کار تر څنگه په دروگونو (خپرنيزو، ژباړيزو او زېږندوييزو) ډگرونو کې هم خپل نه ستړی کېدونکی کارو زيار پرمخ يوسم. په ځانگړي ډول په ناپيلې (منشورې) زېږنديزې برخه کې همدا اوس بې شمېره اډانې (طرحې) او يادښتونه له ځان سره کېښلي لرم چې په کورناستی سره ورته د لنډ، منځني او اوږد داستان (رومان) په بڼه رښتياينه وېښم، هغه هم په دې آر (شرط) چې تر هغې مې د ((پښتو ليکني معيار)) او هم ((پښتو ازاد شعر)) غورځنگ يو غوڅ بشپړتيايي پړاو ته رسولی وي، دا اگاهانه او نا اگاهانه ((مخالفينو)) غوږونه دې کانه وي!

۵- پوښتنه: ځينې کسان وايي: ((استاد زيار په خپله علمي، ادبي او همدارنگه سياسي تگلاره کې له بندي (افراط) څخه کار اخلي)) ته په دې کې څه وايي؟

ځواب: په يوه وروسته پاتې ټولنه لکه افغاني او په تېره پښتني ټولنه کې هر نوی ټولنيز او فرهنگي بدلون او غورځنگ هرو مرو له ناباندي سره مخامخېږي او ذهنتونه راپاروي که به څه هم د دغې ناباندي او پارونې آر لاملونه (اصلي عوامل) ساده نالوستي پرگنې نه، بلکې تش په نامه ((روښاندان)) وي، چې د خپلو ارتجاعي گټو په پار د دغو پرگنو له ساده گۍ او نالوستۍ ناوړه گټه اخلي. د ساري په توگه د شور اوښتون ضد پارونې له آره له همدغه راز

شاتگ پالو او ځانساتو ((رونساندانو)) څخه سرچینه اخلي او فرهنگي بدلون يا اوبستون خو چې د ټولنيز اوبستون يونه جلا کېدونکي ټوک بلل کېږي، بيا په ځانگړي او سيده ډول د همدوی په خپل لاس له خنډ وځنډ سره مخامخېږي، له کلو راهيسې چې ما د ((پښتو ليکنې معيار)) د رامنځته کولو لپاره غږ پورته کړی او ټولې هاندو هڅې مې ورته راگو مارلې دي، د وخت پښتو ټولني ټيکه والو راپسې د مخالفت بېرغ را پورته کړی او هماغومره پلويان يې د ځان ملگري کړي، لکه څومره چې ما د ځان ملگري کړي دي، نو دا څرگنده وه چې هغوی دغه غورځنگ د خپلې ټيکې لپاره خطر انگېره او څه يې چې له لاسه کېدل، ډډه يې ترې ونه کړه.

د دوی همدومره پروپاگند بس و، چې د ((ژبني معيار)) جاج له ((ژبني تصنيفي (پيورېزم)) سره په سپسته يې توگه گډ کړي او د وخت واکمن ځواکونه او ځان ساتي توکونه اگاهانه يا نا اگاهانه زما او زما د لارو پر ضد راوپاروي. (د دغې رېږې په باب زما اړوند ليکنې او کتابونه هم په پام کې ونيسئ، همداسې دنوي او ازاد پښتو شعر هاندو هڅې هم درواخله چې په راورستو څو کلونو کې مې ورته اوږه ورته کړې ده او ته يې گوره چې ترپايه پورې مې څومره ځوان استعدادونه ملگرتيا کوي او يوازې څو زور خونبسي مې مخې ته ودرېږي. د پښتو ټولني د وخت ټيکه وال چې له لږو ډېر واک و ځواک سره د افغانستان د علومو اکاډمۍ ته په ميراث پاتې دي. سره له دې چې د شعر او شاعرۍ سره دومره سروکار هم نه لري، خو بيا هم له دغو زور خونبسيو سره خپل پخواني گرومونه

(کمپلکسونه) گډوي. نو ته سوچ وکړه چې که دغه راز کسان راته ((افراطي)) ونه وايي، نور به راته څه ووایي. په سیاسي برخه کې هم د هر راز ((افراط)) تور بیا هم تر بل هر چا زیات له همدغو څخه آره اخلي او تصادفي نه ده چې دوی بېلابېلې سیاسي ډلې تپلې سره اچوي، ماله تا سره او تاله ماسره او خپله د ((اپولو تیسټانو)) په توگه د خیر پر غونډۍ کېږي. پاچا خان (عبدالغفار خان) چې په خپل ژغورنده سیاسي غورځنگ کې د ((عدم تشدد)) لار نیولې وه، بیا هم گوډاگیانو ورته همدغه ټکی پلمه کاوه.

زه له دې هم منکر نه یم چې نژدې شل کاله ((د افغانستان د خلکو دیموکراتیک گوند)) غړی پاتې شوی یم او د دوران سازې ایډیولوژۍ یو سخت پلوی، مگر کله چې دغه گوند دولتي ځواک په واک کې راوست، له لومړۍ ورځې یې په بېلابېلو پیل وکړ او زه یې هم په زندان وسپارلم. تر شل میاشتني زندیو او زندانونو وروسته چې د گوند شړل شوې څانگه ((پرچم)) ډگر ته راغله او له ((خلق)) څانگې سره یې په سمه سمیا (فیفتي فیفتي) کې درېیم ځلې نیم بندیوالی وکړ، زما پر سترگو هم یو څه رڼا راغله او ازاده ساه مې واخیسته. د لومړي ځل لپاره مې د خپلو کتابونو په چاپولو لاس پورې کړ او ۳-۴ کاله مې یوه نیمه څوکۍ هم وچلوله. دلته پرچمیانو ((امینیانو- تره کیانو)) ضد سیاست د ټولو پښتنو پر وړاندې را واخیست او د انټي پښتونیزم او پرو تاجکیزم بازار یې تود کړ. ما ولیدل چې نورې دواړې ډلې راته د زغم وړې نه دي، ((نه آشه بنه ده نه گله، دوی دې و خوري یو تر بله)) او په برلین کې مې د استادۍ په

پلمه خپله استوگنه غوره وگڼله. پر ۱۳۲۵ ل کال مې له راستنېدو سره چې دوکتور نجيب الله د گوند و دولت مشرتابه ته رسېدلی و، بيا هم په گوند کې خپل غړيتوب وساته، خو کومه ورته خپه چې د مخه راپيل شوې وه، نوره هم پسې تونده شوه او ورسره د شتو ټولونې سيالي دېږو او چور، غلا او خيانت، جاسوسی، هېواد پلورنې او په پای کې د هېواد د ټوټه کېدو پلان پخپله د مشرتابه د غړو له خوا شور و زور وموند، نور راته په گوند کې پاتې کېدل په همدغو جرمونو کې شريکېدل و برېښيدل او د همدغو لاسوندونو په راوړنه مې خپله استعفا وړاندې کړه. مگر د ((ايډيولوژي)) د مثبتو او انساني اړخونو پلوي به مې د ژوند تر پايه کومه وټه ونه مومي. له دې کبله بې سياسته ژوند، په ژوند کې نه شمېرم او هنر او ادب هم د ژوند د يوه ټوک په توگه په سياست پورې تړلی بولم.

۶ پوښتنه: پر تا باندي تل دا انتقاد هم دی، چې ستا ليکلار ډېره گرانه ده او په اسانه پرې څوک نه پوهېږي ايا دا انتقاد تر کومه حايه سمون لري؟

ځواب: لکه پاس مې چې وويل، ما پخپله د ((يوې، يوازي، ننگه، بشپړه، کره ليکنې پښتو)) يا لنډ ډول ((معياري پښتو)) غورځنگ راپيل کړی دی، نو بايد زما ليکلار د همداسې پېښو يوه څرگندويه بېلگه وي او جوتته ده چې زما ليکنې پښتو د نورو غوندي يوه لنډه تنگه سيمه بيزه پښتو نه ده، بلکې د ټولو سيمو، تاريخي متنونو او نويو رغاونو استازي کوي او يوازي په سلو کې

پنځه ويشت پورورييونه (د خپل لغات) را اخلي. ځكه دنورو سترو نړيوالو ژبو غوندي معياري پښتو ليكلار هم بايد په جوړښتي (گرامري) يووالي او لغوي رنگارنگوالي ولاړ وي، دا هم بايد ووايم چې د دغه انتقاد آره چېرې ده ((که ملحد يم د دښمنه يم)) په ادبي زېږونو کې پر دغه ژبنۍ خوا سر بېره فکري او بديعي پېچلتيا هم کېدای شي، د انتقاد لپاره پلمه شي، هم بې سرو بوله ده په دې چې هنر زېږونه له گزارش سره همدا توپير لري.

۷- پوښتنه: د نوي ازاد شعر په باب ځينې پسې شا او ځينې مخامخ ستا هلې ځلې انتقادوي، ستا په نظر د دوی دغه کار زموږ ادب ته زيان نه رسوي؟

ځواب: لکه څنگه چې مې ستا د مخنۍ پوښتنې په غبرگون کې پر دغه باب رڼا واچوله، له عيني پلوه هېڅ رښتيني پرمختللی غورځنگ بې گټې نه وي او جوتنه ده، چې هر راز ناباندۍ يې بې ځايه او بې گټې وي. دلته له دې پرته چې دغه متل را ياد کړم، بل وړ ځواب ورته نه گورم: ((کاروان به تېرېږي او سپي به غيږېږي)) هيله ده چې زما دغه غبرگون ته پخپله ((افراط)) ونه بولي.

۸ پوښتنه: ستا په نظر د يوه ليکوال هغه هم ستا غوندي د يوه ستر ليکوال لپاره په سياست کې سيده گډون ښه برېښي او څه ډول؟

ځواب: که یو لیکوال او بیا ادیب غواړي، پر گڼو ته لار پیدا کړي او ټولنیز گرانښت او منښت یې په برخه شي، باید د خپلې ټولنې په پر مختللي مبارزه کې کارنده ونډه ولري او لاهڅه یې تل داوي، چې په مخکښانو کې ځای ونیسي. ((ادب د ادب لپاره)) نن سبا هډو هېڅ ارزښت نه لري او ((له سیاست سره کار نه لرو یا مو سیاست نه خوښېږي)) پخپله یوه سیاسي خبره ده. داسې کسان هم له سیاسي گروهې ځان پاکولای نه شي، هر ورو یوه سیاسي لار او تگلار لري او په کړن کې لیدل شوي دي چې تل د پرمختللي سیاست او مبارزې په مخالف سنگر کې ټیک او لري او د دې لپاره د خپل ارتجاعی سیاسي دریغ د پټولو هڅه یې کړي وي، سیاست او ادب سره نه پخلا کېدونکی بولي او له دې انګروزي سره سوچ کوي، نور به وغولوي، له دې ناخبره چې خپل ځان غولوي. هره ادبي زېږنده که شعر دی یا داستان، نندار لیک دی که فلم لیک، هر ورو یو سیاسي، یا په بله وینا یو ټولنیز ارمان او پیغام لري، خو که دغه ارمان او پیغام یو خوا له هنري ارمان سره اخیسلی را اخیسلی وي او بل خوا د ټولنې له پرمختګ او پرمختیایي بهیر سره سمون ولري، داسې چې د اندو جاج (فکر و مفهوم) له پلوه پوره ژور او د ژبنۍ او هنري جولي له پلوه له یوه ښکلا ییز خوند او راکښون څخه ډک وي او له دې سره سره یې د انساني ټولنې او ژوند په انځورنه او ځلونه کې پوره رښتینولي نغښتې وي، هغه زېږندی به په رښتیا سره منښت او گرانښت ولري او له دې سره به یې زېږندوی هم له دغه ویاړ څخه برخمن وي.

د نړۍ نوميالي شاعران او ليکوال تل پرمختللي او جنگيالي وي. دلته د سيده او نا سيده پوښتنه سمه نه ده که ستا موخه گوندي غريټوب وي، نو ((شني په غلا نه چيچل کېږي))، د يوه تش ((پولوټيست)) ليکوال يا په بله وينا د يوه ارتجاعي دريغ ليد توگې او نړۍ ليد لرونکي ليکوال پرمخ د پرمختگ ورشو ډېره لنډه تنگه ده او کوم ارت او په زړه پورې څنډونه او لر ليدونه په مخ کې نه لري او د چا خبره ((د جولا غوندي يې منډه تر مړوي پورې وي)) او بس.

۹- پوښتنه: ځيني کسان وايي چې ((د استاد زيار د پښتو پالنې روحیه ده له سياسي تگلارې سره ټکر خوري)) ستا په اند دا خبره سمه ده؟

ځواب: دا چې زما پښتو پالنه د ټولني د کوم ناپښتون ملیت يا ډلې ټپلې په تاوان نه ده، بلکې د افغان ولس د ټولنيز او فرهنگي پرمختگ په گټه ده او له بلې خوا زما له سياسي تگلارې او اند پوهې سره پوره اړخ لگوي، نو ولې تر دا منځ ټکر پېښ شي او که کوم ټکر دلته ليدل کېږي، آره (منشا) يې له ما سره نه، بلکې له هماغو لنډ اندو پښتنو او نا پښتنو يا گوندیانو او ناگوندیانو سره ده چې پښتنو ته د مشر ورور يا اکثریت په سترگه نه گوري، کاشکې دوی له ما سره، نه يوازې د مارکسيستي-ليننيستي آرونو (اصولو) له مخې، بلکې لږ تر لږه د ټولمنليو نړيوالو آرونو پر بنسټ استدلال

کولای، هسې بې آرو بې دلیله ادعاوې ماته کوم ارزښت درلودای نه شي.

۱۰- پوښتنه: لکه څنګه چې څرګنده ده، ته د نورو ټولو مخینه والو او ازموښتکارو لیکوالو په اندول له ځوانو شاعرانو او لیکوالو سره زیات نږدییوالی او لورپینه لرې او له همدې کبله درنه ډېر ګڼ شمېر تاو راتاو هم دي، علت څه دی؟

ځواب: ما د (د نوي-زور) د مبارزې سختې شپې لیدلي او تر اوسه یې لا ګورم، له دې کبله زه نه غواړم زور خوښی پاتې شم او د ((زرو)) د خوشالونې په بیه ((ځوانان)) له ځانه بېزاره کړم. ما له هغو ((زرو)) څخه ستر لوست اخیستی چې تل یې پر خپلو ((زرو)) ټینګار کړی او د نوي پښت د نوښتونو پر ضد درېدلي، یا په بله وینا د نوي او ځوان استعداد په غورېدا کې خپله نیستي ویني. داسې زاړه خپل ځانونه په خپله منفوروي او کوم درناوی چې ځوانان یې ورته باید وکړي، په لوی لاس له لاسه ورکوي. زه د همدغه رمز په پوهېدو سره دې پایلې ته رسېدلې یم چې نه یوازې ځوانانو ته په کمه سترګه ونه ګورم، بلکې د استعداد د غورېدا او هڅونې مرسته یې وکړم. همدا سبب دی چې تر ((زرو)) مې له ځوانانو سره ناسته پاسته زیاته ده، لیکنې ورسوم او سمه لارښوونه یې کوم، نو ښکاره ده چې تر بل هر چا پر ما ډېر تاو راتاو وي او هماغومره پرې ګران یم، لکه څومره چې دوی پر ما ګران دي. زه که هرڅومره زور شم، فکرو

خیال، هیله او ارمان به مې زړښت ته پرې نږدې او په دې ډول به تر مرگه له ځوان پښت سره واټن ونه لرم. د نوي ازاد شعر لپاره زما هاند و هڅه د همدې لوبښې ښکارندوی دي. زه د دې څه پروا نه ساتم چې زور خوښي زاړه دې رانه خوښ وي یا ناخوښ، ځکه بې له هغې دوی د گور پر څنډه ولاړ دي او له دې سره سره یې بې گټې اندونه او ازمېښتونه هم یوځای ورسره له منځه تلونکي دي.

حال دا چې ځوانان یوه ویره راتلونکې په مخ کې لري او زما د پښت د نورو لیکوالو او فرهنگیانو ورمندون (قضاوت) او ارزونه (ارزیابي) د همدوی په لاس کې دي.

۱۱- پوښتنه: لکه څنګه چې ښکاره ده، اقتصادي حالت د ژوند په ټولو برخو کې خپلې اغېزې ښندي، ستا اقتصادي اکر په اوس وخت کې څه ډول دی؟

ځواب: زما اقتصادي اکر سمدلاسه په دې بدنه دی چې کار پر کوم او له دې سره مې ورځنۍ اړتیاوې هم خړوبېږي. د زېرمې خیال دومره نه ساتم، تش همدومره یو بچت هومره په پام کې نیسم چې زما او زما د کورنۍ غړيو کومې نابېرې پېښې ته ځواب وویلاي شي. زه په دې برخه کې د المانیانو نه، بلکې د فرانسیانو لپاره خوښوم، لکه چې وايي: ((المانیان د دې لپاره ژوند کوي چې کار وکړي او فرانسیان د دې لپاره کار کوي چې ژوند وکړي)).

۱۲- پوښتنه: لکه څنګه چې برېښي، ستا روغتيايي حالت ډېر ښه دی او لا تر اوسه ځوان ښکاري او د

همدغي روغتيا په برکت دې په ۳۵-۳۶ کلن لیکوالي ژوند کې دا دومره کار کړی دی، نو که همداسې روغ پاتې شې او یو اوږد ژوند ولرې، کله دې دا هیله هم په زړه کې غځونې کوي چې په لیکوالي کې پر ملي کچه سربېره نړیوال ریکارډ هم ټینګ کړای شې؟

ځواب: لکه چې وایي: ((نړۍ په امید خوړل کېږي))، نو زه هم د خپلو ټاکلو ژوند آرونو (پرنسیپونو) د چوکاټ دننه له یوه امید سره ژوند کوم او هغه امید هم دا دی چې په خپل ژوند کې ستر فرهنگي بری او بریاوې ترلاسه کړم. لومړی مې په ملي او بیا په نړیواله کچه، یا مې لږ تر لږه د خپل ملي او بیا جهاني فرهنگ په تاریخ کې نوم په غټو تورو وکښل شي. زه په همدغه هیله او ارمان د یوه روغتیايي اوږده ژوند پلوی یم او له همدې لامله په پرتلیزه توګه تردې پرو همزولو ځوان پاتې یم. زه د بې خرته دماغی کار ترڅنګه جسمي کار او ورزش، پلي ګرځېدل او هوساییز پروګرام او بیا سم او آرام خوب او وړنده خوراکي رژیم هم له یاده نه باسم د سویس شپږ کلنې تحصیلي استوګنې زما د مادي او مانیز ژوند کچې په لوړونه کې خورا ستر نقش لوبولی دی او همدغه شپږ کاله مې په خپل ژوند کې شمېرلي دي چې هغه هم د څرخي زندان یو کلن بند راته بېرته له صفر سره ضرب کړل، خو بیا هم د ناخوالو او بېلابېلو رواني فشارونو او

اند پښنو زغم مې د رواني تلقين له لارې تل لور ساتلی او د ((خوړو)) پر پرتله ((ترخه)) ژر ژر هپروم. زما زیات شعرونه له همدغه تلقین څخه رنگ اخلي، که نه هسې خو مې ژوند سر تر پايه رنځ او کړاو، درد او څړیکې دي او د چا خبره هسې ځان غولوم او زړه خوشالوم.

((چې په نازلوی شي په زیار زړېږي))

زه په زیار لوی شوم، په ناز زړېږم!

۱۳- پوښتنه: لکه څنګه چې وايي، د لور استعداد او زکاوت خاوندان، یا په بله وینا نابغه د ښکاره کړو وړو او ناستې پاستې له پلوه زیاتره نارمل نه وي، یا په ډاګه ووايم له نبوغ سره یو راز لپونتوب هم ملګری وي، نو ته له دغه پلوه د خپل ځان په باره کې څه نظر لري، ایا لومړی ستا دا دومره فرهنگي او علمي بریاوي د همداسې لور استعداد یا ((نبوغ)) ښکارندويي نه کوي او دویم دا چې که دا خبره سمه وي، نو ستا ځینې نارامۍ او نه سازښتونه یو ډول ((لپونتوب)) نه ګڼل کېږي او باور لري چې ته هېڅ راز جسمي او رواني یا دماغي ناروغي نه لري؟

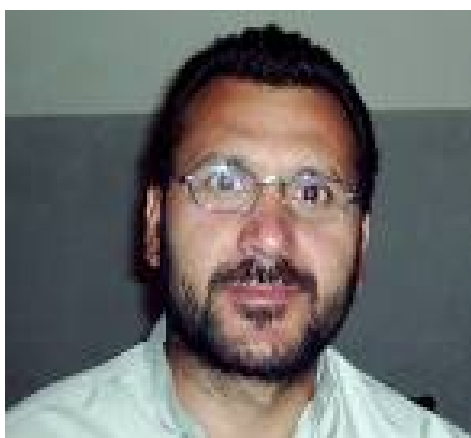
ځواب: زه څنگه چې د لوړ استعداد، ذکاوت يا نبوغ دعوانه لرم،
 نو د لېونتوب تور راباندې هم لگېدای نه شي. زه گومان نه کوم، زما
 د ذکاوت کچې ومېچ يا (I.Q) دې دومره لوړه وي او دومره نومرې
 يوړلای شم چې زما د فوق العاده ذکاوت يا نبوغ تربريده ورسې. زه د
 نژدې دېرش کلنو رسمي او نارسمي زده کړو په اوږدو کې هماغه
 مهال د لوړې درجې يا لومړۍ درجې په اخیستلو بريالی شوی يم چې
 زیاته خواري او زیار مې گاللي دي، که نه کله کله د بې پروايۍ او
 ناغېرۍ له کبله مې نه يوازې اول نمره گي بايللې چې لا بېخي په
 منځنۍ او ټيټه درجه کامياب شوی يم. زه د کرکټر لوژۍ د آرونو له
 مخې ((دماغي)) کرکټر ارزول شوی او ډلبندي شوی يم (د پوهاند
 سيد بهاوالدين مجروح د شننې له مخې)، او له همدې کبله چې له
 هرڅومره گرانې او پېچلې علمي موضوع او مسالې سره مخامخ
 شوی يم، د پوهېدنې او شننې له توغې يې پوره وتلی يم، خو بيا هم د
 پرله پسې هاندو زیار په پايله (نتيجه) کې. زه همدومره پوهېږم چې
 دومره تېز هوشه نه يم او يو څه وخت ته اړتيا لرم چې يوه علمي يا
 فلسفي پوښتنه او مساله په هر اړخيزه توگه حل کړم او هر ورو پري
 بريالی کېږم. زما پرتليزه روغتيا زما د خپلې پاملرنې او اوډلي ژوند
 زېږنده ده. يوه نيمه روغتيايي ستونزه به هر ورو و لرم چې يا خو به
 مور زېږې وي او يا خو به مې د ژوند په لومړنيو پنځلسو کلونو کې
 راپېښه شوی وي، ځکه دغه کلونه مې له سختې بېوزلۍ او بدو ویت
 سره ملگري وو. زه له څو کلو راهيسې پوه شوی يم چې بڼی غوړ او
 کينه سترگه مې کمزوري دي او له دې سره مټې پردې هم ورسېدم

چې دا دومره عمر او بیا د زده کړو په بهیر کې هر ورو زیانمن شوی
یم او ډېر څه مې چې باید لاسته راوړی وای او ژر مې لاسته راوړی
وای، له لاسه وتلي دي. حافظه مې هم دومره پیاوړې نه ده او د ټولو
په پای کې له ارثي پلوه زما د پزې د څوکې یو څه کړوالی هم تل زما د
ناپامی او نه ځیرتیا سبب شوی دی.

زما نه ژبور تیا هم بنایي د پاسنیو طبیعي او کسبي روغتیايي
نیمگړتیاوو زېږنده وي او له همدې کبله مې د زده کړو په گړنیو
ازموینو کې تل پوره نوموړې نه دي اخیستي او په لیکنیو
(تحریري) هغو کې مې بیا پوره پوره وړې دي. اوس هم زه تر وینا په
لیکنه کې ځان ډېر پیاوړی ننگیرم. که دا خبره سمه وي چې د هر چا د
استعداد او ذکاوت له لور والي سره هماغومره د لپونتوب لور والی
هم وي، نو کېدای شي، دغه غبرگ ویاړ زه هم ولرم. خور بنستیا ربنستیا
داده چې زه ټول فرهنگي او علمي بری او بریاوې د خپل لور استعداد
زېږنده نه، بلکې تر هر څه دمخه د خپلو هاندو هڅو او خولې تویونو
ییبړه بولم، زه دلته د نومیالي مخترع اډیسن د خبرې پخلی کوم چې
د اختراعاتو په باب یې د یوې پوښتنې په ځواب کې کړی و: ((نبوغ
په سلو کې ۹۹ په خولې توینه اړه لري او یوازې یو په الهام)).

فرهنگیالی روغتیا پال

ډاکټر محمد فرید بزگرد هېواد ځوان او تکړه لیکوال
او روغتیا پال دی. لوی څښتن تعالی ورته په دواړو

برخو کې ښه قلم او
پوهه ورکړي دي.
تراوسه پورې یې په
طبي برخه کې خپل
او د نورو لیکوالو تر
لسو عنوانونو زیات
کتابونه او رسالې

چاپ کړي او هم یې په ټولنیزه او ادبي برخه کې د گڼو
لیکوالو آثار خپاره کړي دي. دا مرکه یې د هیلې
۱۳۷۹ل کال په لومړۍ گڼه کې خپره شوې، چې دلته یې
تاسو ته وړاندې کوو او ستاسو پام ورته را اړوو.

دود خو داسې دى، خوك چې چا سره مرکه كوي نو لومړى ترې دا پوښتي تر هر څه وړاندې درنو لوستونكو ته خپل ځان وروپېژنه! زه به هم خپله لومړى پوښتنه له همدې دوديزې پوښتنې پيل كړم.

نوم مې محمد فرید بزگر د ۱۳۴۲ لمريز كال د غبرگولي پر ۱۳مه د كونړ ولايت د نرنګ علاقه دارى. د چهارقلعه نومي كلي په يوه متدينه او علم دوسته كورنۍ كې زېږېدلای يم.

لومړنۍ زده كړه مې د نرنګ په لېسه كې كړې او تر اووم ټولگي وروسته د كابل په حبيبيه لېسه كې شامل او پر ۱۳۵۸ ل كال د دغې لېسې د ساينس له څانگې فارغ شوى يم. پر ۱۳۶۵ كال د عمومي طب په څانگه كې د كابل طب پوهنځي څخه فارغ شوم. څه موده مې د كابل د عدلي طب په رياست كې كار وكړ او پر ۱۳۶۷ كال پېښور ته له خپلې كورنۍ سره رامهاجر شوم.

د هجرت په چاپېريال كې مې په گڼو روغتونونو او كتنځيو كې كار كړى دى. اوس د ختيځ د بيارغونې ادارې (كور) مشر يم، د او.ار.اى. انټرنيشنل دخپرونو د څانگې مسوول يم، د افغان روغتيايي كاركوونكو لپاره د درې مياشتنۍ طبي مجلې (سلامتۍ) د ليكوالو د بورډ او د ليكوالو د كمېټې غړى يم، د پاكستان د ماشومانو د ډاكټرانو د اتحاديې (PPA) غړيتوب هم لرم.

له هېڅ سياسي پرې سره اړيکې نه لرم، د خدای (ج) دمخلوق خدمت تر هر څه لوړ بولم، په رڼگ کې مې د گران هېواد مينه په توپونو ده او وياړم چې افغان، پښتون او مسلمان يم.

له ليکوالۍ سره دې مينه او لېوالتيا څه وخت پيدا شوه او بيا څه وخت دې پر ليکوالۍ پيل وکړ؟

چاپيريال د انسان پر کرڼه کې ستر رول لري. له ډېر کوچنيوالي څخه مې په خپل شاوخوا کې کتابونه ليدل، کله چې د لېو لوستو شوم، نو د ښوونځي د کتابونو ترڅنگ مې نور کتابونه لوستل. تر شپږم ټولگي پورې، ما د هغه وخت په پښتو ژبه چاپ شوي اکثر کتابونه لوستي وو، په کور کې مويو کوچني کتابتون درلود، چې د نورو کتابونو ترڅنگ په پېښور کې ډېر چاپ شوي کتابونه په کې وو، هغه وخت چې پلار مې په افغان قونسلگرۍ، پېښور کې کار کاوه، راوړي وو. چې له هغې جملې څخه د صاحبزاده محمد اديس ښکلی ناول ((پېغله)) هم و. دغه کتاب به ترا تم ټولگي پورې ما تر شل ځله هم ډېر لوستی وي، نو له همدغه وخته کېدی شي زما ليکوالۍ سره مينه پيدا شوې وي. بله مسئله په کې زما د پلار رول و، چې همپشه يې مور ټول لوستلو او ليکلو ته هڅولو.

زما لومړی ژباړه د المپيک د لوبو په هکله چې له انگليسي مې ژباړلې وه، پر ۱۳۵۷ کال په هېواد ورځپاڼه کې خپره شوه، هغه مهال زه په يوولسم ټولگي کې وم. کله چې له ښوونځي فارغ شوم، نو د کانکور تر ازمويښي وروسته د جگړو نومرو په ترلاسه کولو د ممتازو محصلينو په ډله کې يې د زده کړې لپاره بهر ته استوونکو

محصلينو کې يې زما نوم هم ليکلی و. په لومړيو کې يې موږ ته ويلې وو، چې تاسې پولينډ يا هند ته د لوړو زده کړو لپاره استوو، خو کله چې موږ تگ ته چمتو شو، پاسپورټ، انگليسي بری ليک مو تيار کړل، نو بيا موږ خبر شو، چې دا بورسونه يوازې روسيې ته دي او دا هغه وخت و، چې دکمونستانو پر ضد د افغان مېرني ولس پاڅون په غښتلي کېدو و، نو د يورښتيني افغان لپاره دا ناشوني کار و، چې په دغسې شرايطو کې دې زه روس ته لاړ شم او هلته دې د خپل هېواد پر ضد وروزل شم، نه زما زړه کېده او نه مې کورنۍ دا هيله درلوده. نو له تگ څخه مې ډډه وکړه، د وخت رژيم هم زه جزايي هغه کال پوهنتون ته پرې نښودلم او زما د تبديلي مکتوب يې د راتلونکي کال لپاره راکړ، يانې په دې ډول يې غوښتل چې زما يو کال ضايع شي. دغه مهال د افغانستان پياوړي ليکوال او شاعر محترم عبدالله بختانی خدمتگار چې زما د پلار خورا نږدې دوست و، د هېواد ورځپاڼې رئيس و، چې په خپل تشکيل کې يې څو مجلې هم درلودې، زه يې د ننگرهار په مجله کې د فني غړي په صفت مقرر کړم. که څه هم دغلته مې د کار موده کمه وه (۷-۸ مياشتې) ځکه چې پوهنځی په پيل کېدو و، خو همدلته وه چې له ليکوالۍ سره مې مينه نور هم غښتلې شوه، د ليکوالۍ يو نيم فن مې زده کړ او پښتو ليکل مې تر يوې اندازې اصلاح شول، د دغې مجلې لپاره به مې ليکنې او ژباړې کولې تر هغې چې وتړل شوه.

کله چې پېښور ته رامهاجر شوم، نو په همدغو ورځو شپو کې د (دعوت) غوتۍ هم په غوړېدو وه، نو هغې ته به مې راپورونه او

ليکنې وراستولې، چې بيا مې همدلته د IRC د ژورناليزم يو نيم کلن کورس ولوست، تر هغه وروسته مې غوښتل چې خپله زده کړه او تجربه د طبي ليکنو لپاره ډېره وقف کړم، ځکه چې په دې برخه کې مورډومره څوک نه درلودل.

په رسېدلو ټولنو کې هر څوک چې د هر مسلک خاوند وي، ليکوالي يې ورسره زده وي او د ليکوالۍ په وسيله خپل مسلک ته ورځدمتونه کوي، خو زموږ په ټولنه کې ليکوال تر ډېره حده يوازې اديب، شاعر او تاريخ ليکونکي ته ويل کېږي، په نورو مسلکونو کې د گوتو په شمېر ليکوال لرو، له نېکه مرغه چې تاسو هم ليکوال يې هم رنځپوه او روغتيا پال، څه فکر کوئ که زموږ په ټولنه کې د هر مسلک خاوند د خپل مسلک تر څنگ پر ليکوالۍ هم پوه وي، نو دا به زموږ ژبې او ولس ته څومره گټې ورسوي؟

ډېره مننه، د يوې ژبې د ژوندي ساتلو او له هغې نه د ضرورت د يوې ژبې جوړولو کې بايد ټول برخمن شي، هغه که په هر مسلک کې زده کړه ولري، بايد د علمي کارونو تر څنگ د پوهنيزې ليکنې لپاره عملي کار هم وکړي. د خپل مسلک په اړه کتابونه او مقالې

ولیکي ویی ژباړي او په اړونده مسلک کې خپرنې وکړي. له بده مرغه رښتیا هم زموږ په ټولنه کې لیکوالي یوازې د شاعرانو او ادیبانو کار دی، خو دوی ته به دا ناشوني وي چې یو غیر مسلکي کس په بله برخه کې یوازې په دې نوم چې شاعر یا ادیب دی، څه ولیکلای شي، ان ژباړل یې هم ساده کار نه دی، نوزه دې ته شديده اړتیا احساسوم او زما په نظر د همدې مسلکي خلکو پښتو ته نه پام ددې باعث شوی دی، چې پښتو له نظره پرېوزي او دې ژبې ته سیمه ییزه او نړیواله بې توجهي رامنځته شي. مسلکي لیکنې کېدې شي په لومړیو کې ستونزمنې وي، خو ورو ورو هر څه اصلاح کېږي. د مسلکي ژباړې یا لیکلو بڼه والی دا دی، چې مسلکي اصطلاحات په کې ډېر وي، نو که پښتو ژباړه یې سخته وي، کېدې شي اصطلاح پرته له ژباړې ولیکو، چې دا مسلکي ژباړه یا لیکنه نسبت ادبي لیکنې او ژباړې ته اسانوي، او بله بڼه په مسلکي لیکنه یا ژباړه کې داده چې که د ادبیاتو له نظره کمزورې هم وي، زیات توپیر نه کوي، ځکه چې هدف یې د مقصد رسول دي. نو مسلکي لیکنه ساده او اسانه ده او په مسلک کې تکره او وارد پښتانه د پښتو په علمي کولو او ژوندي ساتلو کې حیاتي رول لرلای شي.

پر دې مسایلو ډېر بحث شوی دی، چې که موږ غواړو خپله ژبه بډایه کړو، نو د نورو کارو ترڅنګ باید د ژبې علمي کېدنې ته زیاته پاملرنه وکړو!

تاسو د پښتو ژبې د یو علمي او عملي کارکوونکي او خدمتگار په توګه دا مسئله څنګه ارزوئ؟

لکه مخکې چې مې وویل یوه ژبه یوازې د علمي پانګې په درلودلو ژوندی پاتې کېږي او له نورو ژونديو ژبو سره سیاله کېږي، نو پښتنو ته هم پکار دي چې د خپلې ژبې د ژغورلو، ژوندي ساتلو او د نړۍ د کره ژبو په کتار کې د ودرولو لپاره باید د پښتنو د علمي کولو لپاره هڅه وکړي. له نېکه مرغه په پښتو کې ټولې هغه بڼې چې د یوې علمي ژبې لپاره په کار دي، شته دي او مور کولای شو، چې د نړۍ ټول علوم پښتو کړو. دا د یو کس یا خو محدودو کسانو کار نه دی، باید ټول په ګډه متې راوښکارو او څه چې مو له لاسه کېږي په دې اړه وکړو. له نېکه مرغه اوس پښتانه د نړۍ ګوټ ګوټ ته رسېدلي، په مختلفو ساحو کې یې زده کړې کړي دي او ډېرې ژبې یې زده کړي دي، نو له دې موقع څخه په ګټې باید د لویديزې نړۍ علم پښتنو ته را انتقال شي.

تاسو تر اوسه پورې په پښتو ژبه څومره علمي (طبي او نور کتابونه) چاپ کړي دي؟

دې پوښتنې ته به په څو برخو کې ځواب ورکړم:
د ختیځ د بیارغونې ادارې (کور) له لارې مور تر اوسه ۲۱ کتابونه خپاره کړي چې تقریباً اکثره یې علمي دي چې په دې ډله کې درې فارسي، یو انګلیسي او پاتې اوولس یې پښتو دي. د پښتو مهم علمي کتابونه چې د کور له لارې خپاره شوي عبارت دي له: د سینې

ناروغي او توپرکلوز، تشخيصي راپيولوژي، د درملو د استعمال عملي لارښود، د کمپيوټر اساسات او وينډوز، د ارواپوهنې ښوونځي، د جزا قانون شرحه، افغانستان: فيډراليزم، د خوب نړۍ، په لومړنيو ښوونځيو کې د ژبې د زده کړې لارښوونې او ستراتيژي او داسې نور.

د او. ا. ا. د خپرونو د څانگې له لارې موږ په لسگونو کوچني علمي رسالې په پښتو خپرې کړي چې مهمې يې عبارت دي له: ايډز څه شی دی؟، د نشې زيانونه، د نشې زهر، په ختيځ نورستان کې د اپينو استعمال او نور. همدا راز د دې ادارې له خوا مختلف پامفيلونه لکه ملاريا، کالډانه، ايډز او نور خپاره شوي دي. د ايډز فليپ چارټ په څلورو ژبو ډېر ستر کار و چې د روغتيايي کارکوونکو لپاره ما جوړ او د دې ادارې له خوا خپور شو، چې د نړۍ ډېرو هېوادونو يې نمونې وغوښتې او د پاکستان د مختلفو ادارو له خوا استعمالېږي.

ما ډېرې طبي رسالې او روغتيايي چارټونه د AMI په طبي درې مياشتنۍ مجله (سلامتۍ) کې په پښتو خپاره کړي دي، چې هر يو يې د نړۍ د روغتيايي ادارې (WHO) او UNICEF له مهمو خپرونو څخه دي، چې مهم يې دا دي: په کوچنيانو کې د ټوخي او تنفسي ستونزو د تشخيص او درملنې چارټ، سوزېدل، وچکۍ، د نښاسنې ناروغۍ د اهتمام چارټ، کولرا، د غوړ انتانات، د غوړ د انتان د تشخيص او درملنې چارټ او داسې نور.

او په دې وروستيو کې مې د ARIC لپاره دوه کتابگوټي په پښتو وژباړل چې کېدې شي تراوسه چاپ شوي وي، چې يو يې ډېر خوراكي او بل د پزې-غور-ستوني او سترگې ناروغۍ په نامه دي، همدا راز د SERVE روغتيايي زده کړو لپاره مې څو طبي رسالې ايډيټ کړي دي.

لکه څنگه چې مور ته څرگنده ده تاسو د چاپ په برخه کې د ادبي (شعري) کتابونو په انډول طبي او نورو علمي کتابونو چاپ ته زيات ارزښت ورکوئ، د دې علت څه دی؟

ښاغلی يون صاحب! د مچيو چک راباندې مه راپاروه، د دې پوښتنې ځواب يو څه مخکې ويل شوی دی، خو دلته به پرې لږ څه زياتونه وکړم. په پښتو کې د علمي اثارو نه موجوديت د دې سبب شوی چې مور علمي کتابونو ته ترجيح ورکړو. دا د ټولني اړتيا ده او په دې ډول زموږ ټولنه مخکې تللاي شي. که تاسې يو کتابپلورنځي ته ورشئ، په ډېره مشکله په کې پښتو کتاب پيدا کوئ او هغه به هم شعروي او لنډې کيسې. په پښتو ژبه د شعر کتابونه خورا ډېر دي، شاعران د ټولني ډېر حساس خلک دي، بايد قدر يې وشي، خو زما په اند يوازې شعر د ټولني درد نه شي دوا کولای. شاعر يو ټولنيز درد د شعر په قالب کې بيانوي، هغه درد چې ټول ځوروي، مور بايد د درد درمل ولټوو چې هغه علم دی، پوهه ده، نه دا چې د هغې د بيان لپاره مختلفې طريقې استعمال کړو، وزن او قافيې ورته ولټوو.

هيله ده زما درانه دوستان له ما خخه په دې ناراضه نه شي، دا يو تريخ حقيقت دی او له ستونزو تېښته ده. په رښتيا هر سړی شعر نه شي ويلای، شعر ځانگړې هوښيارتيا او سپېڅلی احساس غواړي، چې دا گوهر په هر چا کې نشته، خو که مور په او سنيو شرايطو کې دا گوهر د يو ښه کار لپاره استعمال کړو، بد کار به نه وي. همدغه شاعر د شعر پرځای کولای شي، يوه علمي څېړنه وکړي، د ټولني د بيا ودانولو لپاره يو څه وليکي، يو څه وژباړي او که دا يې له لاسه نه کېږي، غلي دې کېږي.

هغه پيسې چې د شعر پر يو کتاب لگېږي په هغو کولای شو د يو ښوونځي لپاره يو کتاب چاپ کړو، د روغتيا په هکله يو کتاب چاپ کړو، د ساينس او تکنیک په اړه يو څه چاپ کړو او داسې نور. کله کله داسې پېښېږي چې گڼ مصروفيتونه او گڼ کارونه د سړي کار او مسلک ته زيان اړوي، د گڼو اثارو خپرول او نورو خپرنیو بوختياوو خو ستا آر مسلک (طبابت) ته څه زيان نه دی اړولای؟

يون صاحب، رښتيا هم کله داسې کېږي، چې سړی دومره په کار بوخت وي او يا پرې کارونه دومره ډېروي چې لاره ورکه کړي. رښتيا هم زما مصروفيتونه خورا ډېر دي، اکثر د دوستانو او زما د کورنۍ غړو ته هم دا پوښتنه پيدا کېږي، چې ډاکټري يې پرېښې او ليکوالي يې راخيستې. کله کله مې راته پلار وايي چې تا هسې طب لوستی، ادبيات به دې لوستي وای. خو حقيقت دادی، چې زما بوختيا زياتره

په طبي برخه کې وي. په رښتيا هم کله په مياشتو مياشتو ستاټسکوب په لاس کې نه اخلم، خو د طبي خپرونو له لارې په سلگونو نورو هم مسلکانو ته ورښييم چې څرنگه بايد ستاټسکوب استعمال کړي، زما مقصد دادی که زه مستقيماً د ناروغ درملنه نه کوم، په نامستقيم ډول په سلگونو ان په زرگونو ناروغان د نورو روغتيايي کارکوونکو په واسطه معاينه کوم. که زه په کتنځي کې کېنم کېدی شي د ورځې ۲۰-۳۰ ناروغان وگورم او يوازې همدوی ته مې خيبر ورسېږي، خو زما کتابونه او خپرونې په سلگونو ډاکټران او نور روغتيايي کارکوونکي لولي، نو په دې ډول مې زرگونو وگړو ته نامستقيم خيبر ورسېږي.

د يو څه ليکل بايد د يو څه پر استناد وشي، ليکل سند دی، نو څه چې زه د خپلو هېوادوالو لپاره ليکم، د يو څه پر اساس يې ليکم، او د همدې مجبوريت له مخې زه ډېرې نوې څېړنې مطالعه کوم، نوي کتابونه لولم، څېړنې کوم، د نړۍ له ډېرو معتبرو طبي منابعو سره په تماس کې يم، په نړيوالو کنفرانسونو او غونډو کې گډون کوم او تر لاسه شوي پوهه خپلو هم مسلکانو او هېوادوالو ته د ليکلو او ژباړلو په وسيله انتقالوم. دا ټول له مسلک سره ارتباط دی، نو زه له مسلک څخه لرې نه، بلکې مسلک ته خورا نږدې شوی يم. په څنگ کې يو نيم نا مسلکي مصروفيت هم شته خو دومره نه دی چې زما مسلک دې متاثر کړي.

تاسو يو ليکوال ډاکټر يا ډاکټر ليکوال يې، له دواړو خواو د پښتنو ارواپوهنه ښه در معلومه ده،

څه فکر کوي، چې په پښتني ټولنه کې د يو ليکوال
لپاره د هيله مندي او نهيلي څومره اندول ساتل په
کار دي او يو ليکوال بايد په داسې يو ستونزمن
چاپېريال کې خپل کار څه ډول پرمخ بوزي؟

که موږ پښتني ټولنه په نظر کې ونيسو او د روښانفکره ليکوالو
کار دلته وڅېړو، ډېر د هيلې وړ نه دي. ددې علت زما په نظر په
پښتنو کې د لوستو وگړو کموالي دي. زياتره ديني علوم او ديني
ليکوالان او عالمانو ته په ښه سترگه گوري. که رښتيا را باندې وايي
د ټولني اړتيا نه احساسوي. فکر کوي چې کتاب لوستل د پيسو د
لاس ته راوړلو لپاره دي او يا ځيني منفي انگېرني چې گوندې سرې
له دين څخه لرې کوي او داسې نور. خو له نېکه مرغه اوس په ځوان
کول کې له لوست او ښوونځي سره ډېره مينه پيدا شوې چې دا
ليکوال ته هيله پيدا کوي، چې اميد دي راتلونکي نسل به د دوی
قدر وکړي.

بله ستره ستونزه چې زموږ په ټولنه کې ده، دوی هر څه د پيسو په
تله تلي، په دې مانا چې که څوک شتمن و، هغه هر څه دي، خو که
ډېر ستر ليکوال وي، خو جيب يې خالي و په پښتني ټولنه کې يې
ځای نه وي. څوک ورسره مرسته نه کوي، د قدر په سترگه ورته نه
گوري او تر ټولو مهمه دا چې کتابونه يې نه رانيسي.

بله ستونزه د تنظيمونو په وخت کې او يا د کمونستانو په وخت
کې د خپلو ځانگړو اهدافو لپاره د کتابونو وړيا وپشلو، چې

پښتانه د مفتو کتابونو روږدي شوي دي، نو اوس پښتانه اکثر و کتابونو او ليکوالانو ته د شک په سترگه گوري، فکر کوي چې ليکوال د دوی لپاره کومه نوې ستونزه زېږوي او گرم هم نه دي.

ددې راز ستونزو د حل لپاره بنسټيز کار په کار دی، منطقي څېړل غواړي، چې په ډېر احتياط او ورو ورو دا ستونزه حل شي، خلکو ته قناعت ورکړي شي، چې د ټولني په پرمختگ کې د ليکوالو په رول پوه شي، ملي پانگوال بايد له ليکوالو سره مرسته وکړي، ملي سوداگرو روزل شي، د بنوونې او روزنې سويه لوړه کړای شي، د لوستو شمېر نه لوړه کړای شي، هغه منفي انگېرنې چې په ټولنه کې دي له هغو سره مقاومت و شي او خلک د پوهې په اهميت پوه شي.

اوس اوس خو پښتو ژبې ته په هر ډگر کې خورا زيات کار کېږي، تاسو دې کار ته څومره هيلې لرئ؟

که موږ په کيفيت پسې ونه گرځو او يوازې کميت په نظر کې ونيسو، خوښه کار دی، خو زه ډارېږم، چې پښتانه ډېر احساساتي قوم دی، ډېر لنډ اندي دي، دکار همغه شپې او سملاسي گټې په نظر کې نيسي، هر اړخيزې اغېزې او عواقب يې نه سنجوي چې دا د پښتنو د ټولو اوسنيو او پخوانيو تاريخي ستونزو اساس دی. دوی په هر کار کې خورا له افراط نه کار اخلي، د کمونستانو په وخت کې يې په بربتونو خولې پټې کړې وي او د هجرت په چاپېريال کې خو عرب د پښتنو مسلمانۍ ته گوته په خولې پاتې وو. زه وایم چې داسې نه شي، چې زموږ له دې روشنفکر قشر څخه هر څه پاتې وي او يوازې د کتاب پر چاپولو بوخت وي. موږ بايد وڅېړو چې

لوستونکي لري او که نه؟ د کتابونو لست کول يا کتارول نه دي په کار، د ټولني او وگړو اړتيا، د ځوان قشر غوښتنه بايد په نظر کې ونيول شي.

بله مسئله د کتاب کره والی دی، نه دا چې رنگين پوښ ورکړه، تکرار تکرار مطالب راغونډ کړه او په الماری کې يې کتار کړه. د افغانستان دننه د تعليمي نظام گډوډ بدل، د هجرت په چاپېريال کې د پښتنو ښوونځيو نشتوالی، هغه ستونزې دي چې ژور فکر غواړي. ايا دومره کتابونه چې چاپېري، دوه درې کاله وروسته به لوستونکي ولري؟ لومړی بايد په ځوان کول او کوچنيانو کې د مطالعې شوق پيدا شي، دهغوی له خپلې ژبې سره مينه پيدا شي، هغوی په خپله ژبه زده کړه وکړي. دوی له خپلې ژبې بېخي پردي دي او لا پردي کېږي. افغان ځوانان په پرديو ښوونځيو (سکولونو) کې دي، ان د پښتو يوه کرښه لوستی يا ليکلای نه شي، نو دومره کتابونه چې چاپېري لږترلږه ۵۰٪ لوستونکي ولري.

کتاب هر څوک اخلي. مور بايد په پښتنو کې د وړيا کتاب لاس ته راوړلو ناولی کلچر پای ته ورسوو، زما مقصد دا نه دی، چې تجارتي اړخ ته يې بايد ډېر پام وشي، مقصد مې دادی چې ټولنه او وگړي ورته اړتيا ولري او د اړتيا له مخې لوستونکي پيدا کړي او خلک يې واخلي.

کله کله په ځينو ادبي کړيو کې دا خبرې راپورته کېږي، چې پېښور مېشو، هېواد مېشتو او

لويديځمېشتو افغانانو ترمنځ د فرهنگي او علمي کار لپاره ملگرتوب ډېر بڼه اړيکي ټينگ شوي دي، دا بايد وپالل شي او د ملي ارمان لپاره ترې کار واخيستل شي، که څوک د ځاني گټو او يا نورو تمايلاتو لپاره دا امکانات وکاروي، نو دا اوسنی بهير به ټکنی کړي او ستونزې به رامنځته شي، ستاسو په نظر بايد په دې برخه کې څه وشي چې دا کارونه نور هم بڼه شي؟

رښتيا هم په دې وروستيو وختو کې پېښور مېشتو، هېواد مېشتو او لويديځمېشتو افغانانو ترمنځ د خپل فرهنگ د ودې لپاره خورا مثبت بدلون رامنځ ته شوی او ددغې لړۍ له برکته خورا مهم اثار چاپ شوي او د پښتو ډېرو لېوالانو ته د لوست مواد برابر شوي دي. دا ډېر د قدر او درناوي کار دی، ټول افغانان يې بايد مننه او درناوی وکړي. په لويديځ کې په ډېره مشکله پيسې لاس ته راځي او اکثره وگړي دومره بوخت وي، چې خپلې کورنۍ ته هم په مشکل رسېږي، نو په دغسې ټولنه کې که داسې زمري راپيدا کېږي، چې خپل هېواد او فرهنگ ته يې پام وي، دا ډېره ستره خبره ده. نو زما په نظر ددغو درنو هېوادوالو پاک او سپېڅلي احساسات بايد ټکنې نه شي، بلکې نور هم قوي او غښتلي شي، له هغوی سره بايد مرسته وشي، چې هغه مالي امکانات چې د هغوی په وسيله برابرېږي، په

ښو لارو کې ولگول شي. که خدای ناخواسته څوک له دغو سپېڅلو احساساتو څخه بده گټه اخلي او هغه لکه د تنظيمي غنیمتونو په شان د خپلو چارو لپاره استعمالوي، دا زه خورا ستر او نه ښونکی خیانت گڼم. ځکه چې بیا به د دې چوپړ پر رښتینو خدمتگارانو هم څوک باور نه کوي. زما په اند ښه به دا وي، چې دغه مالي مرستې باید د یو شخص په وسیله نه، بلکې د یوې جرگې له لارې ولگول شي، د لگولو لارې یې دقیقې وي او مرسته کونکو ته باید بېرته رښتینې راپور ورکړ شي.

که یو وارې دغه بې اعتباري رامنځته شوه، نه جبيره کېدونکې پایلې به ولري، نو هیله ده چې دواړه خواوې هغوی چې مرسته کوي او هغوی چې له مرستې گټه اخلي، باید صادق او موخه یې افغانستان او افغانانو ته خدمت وي، باید هېڅ ډول شخصي اغراض په هغې کې ذیدخل نه کړي.

تاسې په راتلونکي کې د طبي څېړنو او چاپ په برخه کې څه پلان لرئ؟

څرنگه چې موږ کومه خاصه مالي منبع نه لرو، چې کلنۍ بودجه مو معلومه وي، نو له همدې کبله کوم ځانگړی پلان هم نه لرو، د (کور) له خوا د ماشومانو د طبابت عملي لارښود کتاب تر ژباړې لاندې دی چې IAM له خوا تمویلېږي، د او. ا. ای. له خوا د جنسي مقاربت له لارې خورېدونکې ناروغۍ او ایډز یو کتاب هم په نظر کې دی چې زه باید پرې کار وکړم. هیله لرم چې ټول طبي کتابونه د یوې مرجعې له لارې خپاره شي چې په دې ډول د ممکنه غلطیو مخه ونیول شي،

او طبي كره اصطلاحات استعمال شي، كه كومه تكنيكي نيمگرتيا په كې وي هغه لرې شي.

په علمي، فرهنگي او په نورو هېوادنيو چارو كې سترپيا او ستونزې گالل د انسان د روحي ارامتيا په برخه كې خومره اغېزمن دي؟

د هېواد مينه، ملي احساس او مسووليت، روانه غميزه، د افغانانو معصوميت او بېوزلي، د هجرت ناخوالي او په لسگونو نور عوامل انسان دې ته هڅوي چې څه يې له لاسه كېږي خپل هېواد او هېوادوالو ته وكړي. زه د هر كار په ترسره كولو د لوی څښتن شكر او مننه پرځای كوم چې د يو څه كولو توان يې راكړي. ښكاره ده چې د هر كار ښه پايله سړي ته روحي ارامتيا ورپه برخه كوي، خو له بده مرغه په افغانستان كې گډوډ حالات او بې ثباتي او د هجرت په چاپېريال كې د هېڅ ډول حقوقو نشته والی ځينې وخت د روحي ارامتيا پر ځای روحي ستونزې سړي ته راولاړوي. ته به يو كار په خورا زحمت او زيار سرته ورسوي او له نورو به ددې توقع كوي، چې ستا د كار درناوی به وكړي او يا به په كې يو څه برخه واخلي خو ځينې وخت داسې پېښې چې يو كار سړي ته ستونزه شي. د بېلگې په ډول د محترم ډاکټر صاحب ناصر شينواري كتاب چې هغوی پرې ډېر تکليف ايستلی و او تر خورا زحمت او زيار وروسته مور چاپ کړ، له هغې څخه مو ۴۷۰ ټوکه د ننگرهار د طب پوهنځي ته تقريباً يو نيم کال مخکې واستول، خو يو ټوک يې هم د طب زده کوونکیو ته

تراوسه نه دی ورکړ شوی، چې زما احساس یې خورا ژوبل کړ او فکر کوم چې پوهاند صاحب به هم روحاً ډېر ژور بدلای وي، همدا راز ځینې وختونه سپری ډول ډول خبرې اوري چې روحاً نا ارامه کېږي، خو په هر صورت، زه د خپل هېواد او هېوادوالو لپاره یو څه کوم روحاً آرام او ځان سوکاله احساسوم.

ښه به وي چې تاسو د خپلو کارونو د ښه او ډن او سمبالښت لپاره د پښتنو لیکوالو، ډاکټرانو یوه جرگه جوړه کړئ چې کارونه مو له انفرادي حالت نه ډله ییز حالت ته واوري؟

رښتیا هم له یوه سر څخه دوه او له دوو درې ښه دي. زه چې هر کار کوم له مسلکي خلکو سره پرې خبرې کوم، خو رښتیا هم داسې جرگه گۍ لا تراوسه مورږ نه لرو، چې په گډه تصمیم ونیسو، زه د داسې همفکرو او سپېڅلو هم مسلکانو په لټه کې یم چې هدف یې یوازې او یوازې انسانیت، افغانیت او اسلام ته خدمت وي، هر څوک چې دغه احساس ولري، زموږ د زړه دروازې ورته پرانیستي دي.

د خپل درد بدلي ولس او هېواد لپاره څه هیلي لري؟
د خپل درد بدلي ولس او هېواد لپاره زما هیله لکه د نورو ژور بدلو کړېدلو، مهاجرو افغانانو په څېره ده، یو هوسا، یو موټی، پرمختللی او سوکاله افغانستان چې ټول افغانان په کې پرته له کومې ستونزې، تبعیض او جگړې ژوند وکړای شي، بشپړه فردي خپلواکي په کې وي، گاونډیان مو په حسرت راته وگوري او له

لويديزې نړۍ خلک د کار او علم د ترلاسه کولو لپاره زموږ هېواد ته راشي. ټولو پښتنو ته په خپله ژبه هرڅه موجود وي، خپل کورگي مو جوړوي او چاته محتاج نه يو. نورې نړۍ سره انساني او له اسلامي هېوادونو سره د ورورۍ له مخې مرسته وکړو. غښتلی او قوي حکومت ولرو، چې په هرځای کې د افغان پوښتنه وکړي. نړيوال د افغان نوم په قدر او عزت ياد کړي، او گاونډيان مو وياړ وکړي چې زموږ په گاونډ کې دي، نړيوال مارکېټونه له افغاني موادو ډک وي.

د بېلابېلو مسلکونو خاوندان په ليکنۍ پښتو کې يوڅه ستونزې لري، ليکنۍ ژبه کره او سمه نه کاروي، خو ځينې ليکوال بيا په قصدي ډول د کره، نړه او معياري پښتو له کارولو ډډه کوي، خو تاسو په ژبنۍ او ليکنۍ برخه کې ښه کره او معياري ژبه کاروئ، ښه به نه وي چې د بېلابېلو مسلکونو خاوندان او بېلابېل ليکوال په ژبنۍ او ليکنۍ برخه کې د ژبپوهانو لاره تعقيب کړي، چې د گډوډۍ مخه ونیول شي؟

هرڅه چې کره او سټنډرډ وي، ډېر وگړي ترې مستفيد کېدلای شي، دناکره ژبې استعمال لوستونکو ته ستونزې راولاړوي، يوځای به يو څه يو ډول ليکل شوي وي او بل ځای به بل ډول نو دا په ځانگړي ډول هغوی ته چې له ژبې سره دومره بلد نه وي، مشکل پيدا کوي، نو ددې

ستونزې د له منځه وړلو لپاره باید هڅه وشي، چې یو او کره لیکدود مروج او ټول د قلم خاوندان یې مراعت کړي. هغوی چې کره لیکدود له ناخبرۍ څخه نه کاروي، ورو ورو اصلاح کېږي، خو هغوی چې بنه پوهېږي، سم کار پرېږدي او ناسمه لیکنه کوي بیا خو جرم دی او له خپلې ژبې سره خیانت. د دغسو لیکنو باید تر خپله وسه مخه ونیول شي او له لیکوالو سره یې خبرې وشي چې ولې دا کار کوي. د موضوع علت باید څرگند او په حل کې یې کونښن وشي، ژبه د یو سړي نه ده، ژبه په ولس پورې اړه لري، نو د ولس په سترگو کې خاورې شیندل او ناکره ژبه استعمالول نه بښونکی عمل دی.

پاتې شوه د نړه پښتو خبره، دا هم سپېڅلی کار دی، خو دومره ضرور نه دی چې پرته له هغې دې لیکل ناشوني وي او یا باید حتماً نړه ژبه وکارول شي. زما په اند په اوسنیو شرایطو کې چې پښتانه ټلو یزبون نه لري، راډیو نه لري، اخبار نه لري، چې نړه ژبه عامه کړای شي، نو ځینې وخت نړه ژبه د گټې پرځای تاوان کوي، ځکه لوستونکی له ډېرو نا اشنا لغتونو سره مخامخېږي، نو که په یوه جمله کې دغه نوي او نا اشنا لغتونه ډېر شي، لوستونکی ترې بیا مفهوم نه شي اخیستلای. ځینې درانه لیکوالان چې د نړه ژبې پلوي کوي، هڅې یې د ستایلو وړ دي خو کله کله داسې هم کېږي، چې د دغو درنو لیکوالانو یوازې د کتاب په پښتۍ نوم کافي دی، چې څوک کتاب ته د گوتو وروړلو جرئت ونه کړي. زه د نړه ژبې سر سخت پلوي یم، خو نه په اوسنیو شرایطو کې، هر څه باید د وخت د غوښتنو او شرایطو په نظر کې نیولو سره پرمخ یوړل شي. لکه څرنگه چې مې مخکې وویل، مور کومې داسې ټلو یزبوني او

ياراډيوبيي خپرونې نه لرو چې د هغې په وسيله په يو وخت يو نوى جوړ شوى لغت يا يوه نوي اصطلاح ټولو پښتنو ته پريو وخت ورسېږي، نو دا نړه پښتو به د يوې لهجې په څېر منزوي پاتې شي، په ورو ورو هر څه كېدونكي دي، په دايرة المعارفونو، ډيكتشنريو كې دې اوس ځاى پرځاى شي، بيا به ورو ورو ميدان ته راوځي او خلك به ورسره بلد پېږي، زه خود محترم گوهر رحمن گوهر د كتاب يو مخ هم نه شم لوستلاى، په داسې حال كې چې هغه كتاب د دې لپاره ليكلاى، چې ولوستل شي او داسې نور.

د پښتو ژبې د پرمختگ او هغې ته د كار كولو د څرنگوالي په باب څه نظر لري؟

زما په نظر بايد اساسات غښتلي شي، د پښتنو كوچنيانو لپاره بايد په خپله ژبه وركتونونه، ښوونځي او پښتون چاپېريال وي، د ځوانانو لپاره بايد پښتون چاپېريال، پښتو ښوونځي او پوهنځي او د اړتيا وړ پښتوراز راز خپرونې او كتابونه موجود وي. د ملي پانگوالو پام بايد دې ټكي ته راواړول شي، له يو څه مرستې څخه چې د پښتو ژبې د پرمختگ لپاره يې مينه وال وركوي بايد ښه، سمه او په صداقت گټه پورته شي.

لويان ځوانانوته او ځوانان لويانو ته غوږ كېږدي، احساسات او شخصي اغراض يو خوا پرېښودل شي او په صداقت سره خدمت ته ملا وتړل شي. صداقت، رښتينولي او د زړه له كومې مينه هغه اساسي توکي دي، چې د هر څه لپاره لار پرانيزي.

لکه څنگه چې مور خبریو تا سو د یوې پښتو طبي
ډیکشنري د جوړولو کار پیل کړی و، دا کار کوم حد
ته رسېدلای دی؟

رښتیا هم ما له ډېر پخوا د پښتو طبي ډیکشنري کار پیل کړی دی او
زما د ژوند ستر هدف همدغه دی، خو دا ډېر مشکل کار دی، ارام
چاپېريال او صادق ملگري غواړي، ما تر ډېرې اندازې مواد برابر کړي
دي، خو نور کارونه راباندې دومره ډېر شوي، چې دا کار تقريباً اوس په
تپه ولاړ دی. منتظریم چې د پښتو سټنډرډ کمپيوټري پروگرام
رامنځته شي، ځکه چې بيا به په اسانۍ په کمپيوټر کې ترې هم گټه
اخيستل کېږي. تر اوسه ما تقريباً د ۳۰ په شاوخوا کې د مختلفو ژبو
طبي او غير طبي ډیکشنري او قاموسونه، له ۱۵ زیات په CD کې طبي
ډیکشنري او قاموسونه او د پښتو ډېر چاپ شوي طبي مواد را پیدا
کړي دي، چې له دې ټولو څخه په گټې او د لوی رب په مرسته زه هیله
لرم چې وکولای شم، د ژوند دا ستر هدف پوره کړم.

((ژوندی، اکاډمی)) هم مهاجره

شوه

سرمحقق زلمی هېوادمل د افغانستان یو ستر لیکوال او خپرونکی دی، چې د خپل د پېر شکلن فرهنگي ژوند په بهیر کې یې په خپلوهڅو

د ډېرې ستاینې او یادونې وړ کارونه ترسره کړي دي. سر خپرونکي زلمی هېوادمل تراوسه پورې یوازې په کابل کې خپل او

د نورو لیکوالو (۲۵۰) عنوانه اثار چاپ کړي دي.

په پېښور کې یې د خپل اته کلن ژوند په بهیر کې هم خپل او د نورو افغان لیکوالو تر (۱۰۰) عنوانو زیات پوهنیز څېړنیز، ادبي او تاریخي اثار چاپ کړي دي. که د هېوادمل صاحب ورځینی ژوند محاسبه کړو، نو دوه پر درې برخې یې پر څېړنیز کار تېرې شوي دي. د هېواد دا

نوميالی ليکوال په دې وروستيو وختونو کې يو ځل بيا له مهاجرت نه مهاجرت ته اړ شو، د يوه اوږده سفر لمن يې ونيوله. د سفر تر پيل دمخه موږ له وخت نه گټه واخيسته او يوه مرکه مو ورسره وکړه چې دلته يې درنو لوستونکو ته وړاندې کوو، دا مرکه د هيلې مجلې د ۱۳۷۸ کال په څلورمه گڼه کې خپره شوې ده.

لکه څنگه چې موږ ته څرگنده ده تاسې په دې ورځو کې د يوه اوږده سفر لمن نيولې. څه ډول احساس کوئ چې دا سفر به له عاطفي پلوه درته څومره گران پرېوزي؟

گران يون صاحب! ستا دلومړنۍ پوښتنې په غبرگون کې که زه څه ووايم، نو ضرور به کليشه يي، تصنعې او متحد المالې خبرې وي، چې هر غرب ته روان افغان يې وايي، خو چې کله يې د هغو ځايو خواږه ترخوله شي. نو نه بيا هغه خبرې وي او نه يې له هېواد او خلکو سره هغه تعهدونه، نو ځکه زه د دې پوښتنې ځواب مسکوت پرېږدم.

له کابله پېښور ته مهاجرت او له پېښوره بيا جرمني ته مهاجرت ترمنځ درته تفاوت ښکاري؟

له كابله پېښور ته راتگ هم راته لومړی گران و، خو چې كله راغلم، ما لپاره هېڅ شی هم بېگانه نه و، لكه د يوې ځمكې له يوې برخې چې سړی بلې هغې ته لار شي. يا په بله وينا د پښتنو له يوې فرهنگي حوزې څخه بلې ته ورتگ سړي ته گران نه پرېوزي.

په دې كې شك نه شته چې د پېښور د استوگنې په لومړيو كلونو كې مو كابل او د هېواد نورو برخو ته د تگ ډېره تلوسه وه، خود توپكيانو له وېرې نه شو تللاى، په وروستيو كلونو كې دا مشكل هم حل شو. د افغانستان بېلابېلو برخو ته د تگ مشكل هم رفع شو. پر دې اساس نو په پېښور كې د استوگنې په دوران كې ما له وطنه د بېلتون احساس نه دى كړى، خو جرمني ته تگ او هلته اوسېدنه له اصل نه د سړي د جلا كولو مانا لري.

زه پر ۱۹۹۱م/۱۳۷۰هـ ل كال د افغانستان د حكومت په لگښت په رسمي ډول جرمني ته تللى وم، په رښتيا چې جرمني زموږ د زيار صاحب په وينا دومره پاك و، لكه چې يې خپلې وي. دوه اوونۍ مې پكې تېرې كړې، د پاتې كېدو بلنې هم له حده زياتې وې او د پاتې كېدو لپاره هېڅ خنډ هم نه و، خو كه رښتيا درته وواييم، چې زه يې جذب نه شوم كړاى او تر دوو هفتو بېرته افغانستان ته لارم. دا چې اوس څه پېښ دي چې له خپله اصله ځان بېلوم او په ډېر گرانو لارو هماغه هېواد ته ځم؟ په دې ته او ستاسو د مجلې اكثره لوستونكي پوهېږي.

څومره چې موږ ته معلومه ده، ستاسې شخصيت، اند، ژوند د افغاني ميني او د افغاني ټولني له

ځانگړنو څخه جوړ دی. له لوېدیځې ټولني سره به
څومره توافق وکړای شی؟

زما په پوهه هر افغان چې سن يې له پنځه دېرشو او يا څلوېښتو
لوړ وي، که هغه غرب ته ځي په هغو ټولنو کې يې د جذب شرايط ډېر
لږ دي. بنايي له ځينو استشناوو پرته د دغو سنونو لرونکي افغانان د
غربي ټولنو ټول کره وړه خپل نه کړای شي. زما سن اوس د جذب له
شرايطو وټی دی او د توافق په اړه بايد درته ووايم چې څو کاله
دمخه زه له خپلې کورنۍ سره هندوستان ته لاړم. په ډهلي پوهنتون
کې مې د لوړو تحصيلاتو لپاره داخله هم واخيسته، له ما سره يې د
ال انډيا راډيو ډهلي په پښتو څانگه کې د مقرري وعده هم کړې وه
او ماشومانو ته مې د ملگرو ملتونو د مهاجرو د ادارې له خوا د
مهاجرت د منل کېدو شرايط هم آماده شوي وو، مگر توافق مې ونه
کړای شو په دوو مياشتو کې بېرته کابل ته راغلو هر څه مو
پرېښودل. دا چې ما په هندي شرقي ټولنه کې توافق ونه کړای شو،
نوله غربي ټولني سره توافق راته گران ايسي، خو کله کله د ژوند
اړتياوې سړی د زهرو گوت ته هم اړ کاندې.

په کابل کې ستاسو فرهنگي هڅو او څېړنيزو
خدمتونو يو تشبیت شوی مقام درلود او ټولني ته يې
گټه خورا څرگنده وه، نو ځکه زموږ ځينو ليکوالو
تاسې ته د انصاف له مخې د ((ژوندۍ اکاډمۍ))

لقب درکړی و، په پېښور کې هم ستاسې هڅو د یوې
ژوندۍ اکاډمۍ حیثیت درلود، څه فکر کوئ په
جرمني کې به هم ستاسې فرهنگي خدمتونه په
همدې ډول وي؟

گران یون صاحب! شرایط به هر څه روښانه کړي. دا به مخکې له
وخته وي که زه ووايم چې جرمني ته ورسېږم، نوزه به دا کوم ښایي د
کار ښه شرایط راته برابر شي، چې له کابل او پېښوره هلته ډېر او ښه
کار وکړم او دا هم له امکانه لیرې نه ده، چې شرایط مې د یوې کوټې
په کونج کې کښېښوي او د هېڅ کار او فعالیت مجال رانه کړي، له
کابله راسره ځینې پروژې وي، چې څه مې په پېښور کې دلوی
خدای (ج) په فضل بشپړې کړې او دوه یې پاتې دي.

په دې دوو پروژو کې یو د پښتو نظم داستان دی (البته نظم د
پېښور یو وروڼو په اصطلاح نه، بلکې د شرقي فرهنگ له معمولي
اصطلاح سره سم) او بل د فرهنگ ادبیات پښتو څلورم ټوک. ددې
دواړو کتابونو لپاره ما څه مواد ټول کړي دي. هیله ده چې د اروپا په
کتابتونو کې د مطالعې له زمینو سره سم دا دواړه کتابونه هم بشپړ
کړای شم.

د فرهنگ ادبیات پښتو د څلورم ټوک اصلي موضوع د پښتو
پوهو ختیځپوهانو پېژندنه او د دوی دکارونو معرفي ده او په پای
کې یې د دريو چاپ شویو ټوکونو بشپړوونکې برخې راځي.

پر دې سربېره مې د مرکزي اسيا له ولسونو سره د پښتنو د فرهنگي روابطو د خپرلو پر موضوع هم څه اسناد راټول کړي دي، که لوی خدای (ج) توفیق راکړه بیا دا پروژه هم بشپړه کړم.

په ټوليز (عمومي) ډول تاسې له هېواده د مسلکي کادرونو د وتلو بهیر څنگه ارزوئ؟

زما په پوهه پر مسلکي کادرونو سربېره له هېواده د عادي اوسېدونکیو له وتلو سره زموږ ټولنه خپل کفایتونه له لاسه ورکوي. په ټولنه کې د فقر، بدبختۍ، بېکارۍ او بېوزلگۍ خپرېدو ته زمینه مساعدېږي. دا چې مسلکي کادرونه له هېواده وځي، ورسره د هېواد ټول اقتصادي، اجتماعي، فرهنگي او نور بنسټونه یا له رکود سره مخ کېږي او که بشپړ رکود نه وي له موثريته لوېږي. له هېواده د خلکو وتل نن زموږ د هېواد لپاره یوه ستره غمیزه ده. د دې وتلیو خلکو د پر لږ تعداد بڼایي بېرته راشي. هغه هم د کورنیو مشران هغه ځوانان چې په غرب کې ستر شوي دي. روزنه یې غربي ده. د هغوی راتگ ستونزمن څه چې ناممکن برېښي.

پر دې سربېره د هېواد دننه او له هېواده باندې د افغانستان لپاره د کادرونو روزل د پخوا په څېر نه دي، د هېواد دننه پوهنتونونو څخه چې هم ځوانان فارغېږي، د سند په ترلاسه کولو سره یا نورو هېوادو ته ځي او که هلته لار نه شي د هېواد دننه په دولتي ادارو کې کار نه کوي، بلکې زیار باسي چې په پېښور او کوټه کې په افغاني او بین المللي غیر دولتي موسسو کې ځانته کارونه ولټوي او که نه نو د هېواد دننه انجیوگانو (غیر دولتي موسسو) کې په کار پسې ګرځي.

زما په پوهه غیر دولتي موسسو هم له کادرونو نه د افغانستان دولتي ښوونکي، انجینران او نور فرهنگي کسان چې په دغو بین المللي او افغاني غیر دولتي موسسو کې په ډېرو ښو معاشونو کار کوي، تر هغه وخته به بېرته افغاني دولتي موسسو ته راونه گرځي، تر هغه چې دا موسسې فعالې وي.

ښه مې په یاد دي؛ د ۱۹۹۳م کال په اکتوبر کې یو تنظیمي مشر د کابل پوهنتون یو استاد ته وویل: ((دوکتور صاحب که د افغانستان په خارجه وزارت کې کار کوي، نو د یوې سیاسي څانګې مدیریت به در کړو. تا په امریکا کې تحصیل کړی دی. انګرېزي دې ښه زده ده، تا ته خارجه وزارت ډېر ضرورت لري.))

استاد له تنظیمي مشر نه لومړی پوښتنه وکړه چې معاش یې څومره دی؟

تنظیمي مشر بیا ورته وویل: ((د افغانستان معاشونه دي. څه چې ټول اخلي ته به یې هم اخلي؟؛ استاد بیا ورته وویل: ((صاحب! ما ته په فلانۍ غیر دولتي موسسه کې د میاشتي پېنځلس زره کالدارې راکوي، چې د افغانستان د خارجه وزارت د سیاسي مدیریت د یو کال معاش دومره نه کېږي، نوزه څنګه کولای شم دا معاش پرېږدم او په جنګونو کې کابل ته لاړ شم.))

د تنظیمي مشر او د پوهنتون د استاد له دې خبرو دې نتیجې ته ورسېدم، چې د غیر دولتي موسسو په ډېلو معاشونو موخه شوي افغانان خپلو پخوانیو کارونو او یا د هېواد نورو موسسو ته بېرته نه گرځي.

ځينې کسان په دې نظر دي چې که ځينې ليکوال
بهر ته هم لار شي، د فرهنگي خدمت وړتيا له لاسه نه
ورکوي، غوره بېلگې يې په جرمني کې زرین انځور
او په ډنمارک کې عبدالملک بېکسيار او ځينې
نور په نورو هېوادونو کې دي چې په کم وخت کې يې
ډېر فرهنگي خدمتونه وکړل، ستاسې په نظر دا
مسئله څنگه ده؟

فرهنگي کار چې د هر چا له خوا په هر ځای کې وشي، په زياته په
اوسنيو شرايطو کې هغه د ډېرې يادونې او زياتې مننې وړ دی. ځکه
زموږ فرهنگ تر هر بل وخته اوس زيات کار ته اړتيا لري. هغه
افغانان چې په اروپا کې ناست دي، خپله هم کار کوي او نور افغانان
هم هڅوي چې په فرهنگي کار کې برخه واخلي، افغانان بايد د دغو
کسانو ډېر ډېر درناوی وکړي. بناغليو انځور، بېکسيار، جمال
رحمن، خليل الرحمن رسولي، اجمل روهي، خوشال روهي، امام
الدين ساپي، په لندن کې ايمل پسرلي، په هالينډ کې بناغليو
حميدي، ټکور، په هند کې پوهندوی عبدالخالق رشيد او په مسکو
کې استاد نوميالي، ارمان، دوکتور لطيف بهاند، عارف خزان او
نورو بناغليو چې کوم کارونه کړي دي او يا يې کوي دا ټول زموږ د
فرهنگ په وده کې اغېزمن دي. د دې کارونو پايښت به زموږ د
فرهنگ په بډاينه کې خپل ځانگړی مقام ولري.

زمورځينې ليکوال او تحصيل کړي اشخاص چې په تېرو اوو اتو کلونو کې په هېواد کې پاتې شول، هم له ذهني او فزيکي پلوه استهلاک شول، خو يو شمېر چې نورو ټولنو ته لارل هلته حل شول، ستاسې په اند په دغو دوو لارو او حالاتو کې بايد کومه لاره انتخاب شي؟

هغه بناغلي چې په نورو هېوادونو کې حل شوي، بيا يې غږنه دی اورېدل شوی او هغه بناغلي چې په هېواد کې پاتې دي او ټول استعدادونه او فزيکي قوه يې د يوې مړې ډوډۍ د پيدا کولو لپاره استهلاکېږي. دواړه حالته يې زمورځپاره زيانمن دي. دا اوسني ناوړه شرايط چې زمورځ پر خلکو تحميل شوي. د دې سبب شول چې د فرهنگ د موسسې ډېر کار کوونکي د هېواد دننه او ترهېواد د باندې خپله اصلي پېشه پرېږدي او کورنۍ ته د ډوډۍ د پيدا کولو لپاره پر نورو کارونو اخته شي.

په دې دوران کې زمورځ ډېرو فرهنگيالو خپل صلاحيتونه له لاسه ورکړل. د فرهنگ د موسسې د بېلابېلو څانگو هغه کارکوونکي چې لا تراوسه د هېواد دننه پاتې دي. زما په پوهه د ډېرې ستاينې او شاباسۍ وړ دي. دوی که اوس د خپلو کورنيو د خپتې مرولو لپاره نورو کارونو ته لاس اچوي، د نور کار ترڅنگه له خپلو موسسو سره هم تړاو لري، اړيکې يې ترې نه دي پرې شوي. که يو ځل د لوی

خدای (ج) په فضل دنیا ریا شوه او د هېواد دننه د فرهنگي موسسو بیا رغونه پیل شوه او په بنسټیز ډول دا موسسې بېرته فعالې شوې، نو د هېواد دننه فرهنگیان به ځانونه بېرته ډېر ژر عیار کړای شي. اما هغه فرهنگیان چې له هېواده بهر له خپلې پېشې لرې په نورو چارو بوخت دي، له خپلو اصلي کارونو سره د دوی بېرته پیوستون یو څه ستونزمن کار دی.

لکه څنګه چې موږ ته معلومه ده، د اولادونو عاطفي فشار او ان د ځینو دوستانو ټینګار تاسې دې ته مجبور کړي یا ست چې جرمني ته سفر وکړئ، د بېرته راتګ په باب دې په ذهن کې کوم پلان جوړ کړی دی؟

ارواښاد استاد روهي به تل له جرمني نه ماته او خپلو نورو دوستانو ته په لیکنو کې لیکل چې کله په هېواد کې انساني کرامت ته د درناوي فضا پیدا شي، نو بیا دې ته نه گورو چې په کابل کې څوک پر تخت ناست دی، سملاسي را روانېږو او شپه هم هلته نه کوو. خو موږ ولیدل چې د هغوی د ژوند تر پایه داسې فضا په هېواد کې مساعده نه شوه او استاد په لږبتوب کې د هېواد په ارمان هلته په جرمني کې ساه ورکړه.

زه هم دا درته وایم چې لوی خدای (ج) دې زما له تګ سره سم په هېواد کې د سولې، امنیت او د ټولو افغانانو لپاره د ژوند فضا

راپیدا کړي. میاشت به هم تېره نه کړو او بېرته به له کورنۍ سره راشو.

اما که شرایط همداسې دوام وکړي او موږ د بچیانو د روزنې او نورو اړتیاوو پر بنا هلته پاتې شو، نو په هغه صورت کې د بېرته راتګ مساله د سفر له اسنادو سره اړه پیدا کوي، اوس دا نه ده معلومه چې موږ ته د المان حکومت کله په افغاني پاسپورټ ویزه راکوي؟ البته که دغسې اسناد ترلاسه کړم، او په اقتصادي لحاظ د سفر وړتیا ولرم، نو ضرور به په خیر بېرته راځم.

په پېښور او ان کابل کې دې ګڼ شمېر لیکوال او د کتاب مینوال په وړیا کتابونو روږدي کړي وو او ((جاریه صدقه)) دې ورکوله، هلته خوبه دومره کتابونه نه وي، لاسونه به دې خاړښت ونه کړي؟

ګران یون صاحب! ډېره ښه پوښتنه دې کړې ده. په کابل او په پېښور کې چې ما د کتابونو د وړیا وېش لپاره کومه هڅه کوله، هدف مې دا و، چې زموږ زیاتره لیکوال او شاعران د کتابونو د اخیستو وس نه لري. که زه وکولای شم، دوی ته وړیا کتابونه برابر کړم، نو به مې دوی ته څه خدمت کړی وي. په دې لړ کې به له لیکوالو پرته ځینو نورو کتاب لوستونکیو ته هم وړیا کتابونه رسېدل. زه خپله هم دا فکر کوم، چې په جرمني کې به څنګه کوم، ته دعا کوه، چې هلته هم داسې شرایط برابر شي، چې زه خلکو ته وړیا کتابونه ورکړای شم.

په ملي مسایلو کې خو دې په کابل او پېښور کې له
د پریزیاټ احتیاط نه کار اخیست، په جرمني او ټوله
اروپا کې خو دا مسایل اوج ته رسېدلي دي، هلته به

هم ستاسې پالیسي پر همدې بنسټ ولاړه وي؟

گرانه! په ملي مسایلو کې له احتیاطه کار اخیستل زما په خټه کې
اخیستل شوي دي. دا کار زه له ډاره او یا له مضره احتیاطه نه کوم،
بلکې زما دا عقیده ده چې په دې مسله کې افراطي عمل د هېواد او
خلکو په گټه کار نه دی. دا کار که هر څوک له هرې خوا کوي، زما په
عقیده سم کار نه دی.

زه به په خیر په جرمني کې هم دا پالیسي تعقیبوم، نور چې څوک
خه کوي خپله خوښه یې ده.

په پېښور کې دې د نورو گڼو کارونو ترڅنګ څو
د رانه څېړنیز کارونه ترسره کړل چې په دې کې (د
پښتو نثر اته سوه کاله) او (په هند کې د پښتو
ادبیاتو د ودې او ایجاد پړاوونه) مغتنم کتابونه هم
شامل وو، د پښتو نظم د تاریخ لیکنې پروژه به دې
څنګه شي؟

ما دمخه د یوې پوښتنې په ځواب کې هم درته لیکلي دي، چې زما په لومړنیو کارونو کې د پښتو نظم تاریخ لیکل شامل دي. زه له لویه خدایه توفیق غواړم، چې دا کار وکړای شم.

په جرمني او ځینې نورو اروپایي هېوادونو کې د پښتو د ځینو خطي نسخو څرک شته او له خطي نسخو سره خو ستاسې مینه هر چا ته څرگنده ده، د دې نسخو لټون لپاره دې هم کومه خیالي نقشه جوړه کړې ده او که نه؟

د اروپا په ډېرو هېوادونو کې لکه: روسیه، المان، فرانسه او جرمني کې پښتو نسخې معلومې دي، چې ځینې یې فهرست شوي هم دي. له امکانه لرې نه ده، چې د ځینو نورو هېوادونو د ختیځپوهنو په څانگو کې هم پښتو نسخې وي. که ماته شرایط مساعد شول، زما لومړنۍ وظیفه به دا وي چې زه دغه نسخې وگورم. فهرست یې کړم. په دې باب زما پروگرام شته.

د پېښور په اته کلن مهاجر ژوند کې دې خوږې او ترخې خاطرې کومې دي؟

د پېښور اته کلن ژوند کې خوږې او ترخې خاطرې ټولو لیکل ځانته رساله کېږي، خو له ډېرو خاطرې به دوه درته ولیکم:
الف- د ۱۹۹۲م کال د جون ۲۴مه نېټه وه، چې وفا کې زما د مقرري پر څلورمه ورځ زه د ناصر باغ کمپ ته تللم. په بورډ کې مې ولیدل

چې پوليسو افغان ترکاري پلورونکيو ته ډېر بد او سپک بسکنځل کول، په څاپېرو يې وهل او ترکاري يې ورته نهر ته ارتولې. دې وضعې دومره بد تاثير راباندې وکړ، چې هغه شپه مې ډوډۍ ونه خوړه.

ب- بله ترڅه خاطر مې دا ده چې زه تېر ژمی له جلال اباده پېښور ته راتلم، له اوسنۍ پولې چې واوښتم، سرحدي موظفينو، واره افغان ماشومان درولي وو او تېرېدو ته يې نه پرېښودل. له دغو افغان ماشومانو سره يو گلن تېل، له چا سره من اوړه، نيم من بوره او څه وو، يو ماشوم لږ ځان وښوراوه، يو ملېشه دومره وواهه چې له خولې يې وينې روانې شوې، هغه ورځ باران هم شوی و، ماشوم يې دومره په خټو کې ورغړاوه، چې کالي يې ټول په خټو کې شول. خو ماشوم په دې حال کې هم د تېلو گلنه په غېږ کې کلکه نيولې وه.

خپل تېر ادبي او علمي ژوند څنگه ارزوئ، له خپل کړي کار څخه راضي ياست؟

گران يون صاحب! زه نه پوهېږم چې زه په څه ډول رواني رنځ اخته يم، خپل کړي کارونه مې هېڅ نه خوښېږي.

په بهر کې مېشتو افغان ليکوالو او نورو د واک او امکاناتو له خاوندانو څخه څه هيله لرې چې په افغانستان کې د اوسنۍ فرهنگي خصوصاً خپرنيزې خلا د ډکولو لپاره څه وکړي؟

ټول هغه افغانان چې په غرب کې اوسېږي، که هغه فرهنگي کار کوونکي دي او که نه دي د افغاني فرهنگ د بیا تاند ساتلو لپاره باید په یو ډول نه یو ډول د فرهنگ له موسسې سره مرسته وکړي. په افغاني مجلو کې باید اشتراک وکړي، چاپ شوي کتابونه راوړي، له فرهنگي موسسو سره مرسته وکړي.

لکه څنګه چې څرګنده ده پښتني فرهنگ ته کار زیاته قرباني غواړي، ستاسې قرباني او زیار ټولو ته څرګند دی، خو ټول عمر به امتیازه قرباني هم دوام نه شي موندلای او انسان اخر د ژوند چارو ته هم اړتیا لري، ستا په نظر داسې یوه لاره شته چې نه سیخ و سوزي او نه کباب، یانې هم ژبې ته خدمت وشي او هم د لیکوال ژوند یو څه خړوب شي؟

زما خپله تجربه داده چې له فرهنگي کار سره مینه سپری له نورو کارونو پاته کوي. د دې مینې مهارول او بلې خواته توجه بنایي ډېر زور و غواړي، چې زما په وس نه ده پوره. زه تل په کورني ژوند کې بریالی نه یم. زما د کور زیاتره مکلفیتونه، ارواښاد استاد روحي، زما محترمي خوانبې او ګرانو خوشال روحي او اجمل روحي سرته رسولې او ما خپل عمر په مطبوعو کې تېر کړی دی.

په ټولیز ډول د پښتو اوسنی ادبي بهیر (شعر، کره کتنه او څېړنه) څنګه ارزوی؟

په اوسني دوران کې خو زموږ په فرهنگي کړيو کې کره کتنه گړد سره نه شته او که وي په معيارونو، ادا بو او شرايطو برابره نه ده. د خپرنې کار خو اوس په ټپه ولاړ دی، يوه نيمه خپرنه چې کېږي هغه هم په معيار نه ده برابره.

د خپل هېواد او فرهنگ راتلونکي ته څه هيلې لري؟

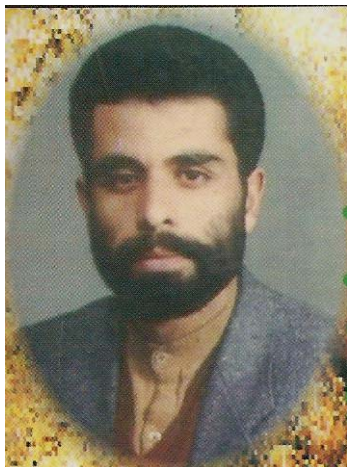
هېواد لپاره د نورو ټولو افغانانو په خپر زما دا هيله ده، چې لوی خدای پکې سوله او امنيت راوړي، چې ترېنه ټول تللي بچي يې بېرته تودې غېږې ته ستانه شي.

زموږ فرهنگ ډېر کار ته اړتيا لري، لوی خدای دې لکه تا غوندي خو نور ځوانان هم ورپيدا کاندې چې د تاند ساتلو لپاره يې په لېونۍ مينه کار وکړي.

دا چې د سفر په گڼو مصروفيتونو کې دې زموږ گڼو پوښتنو ته ځوابونه راکړل، ډېره مننه درڅخه کوو، کور دې ودان او بچيان دې سوکاله. تاسې نه هم ډېره مننه، په فرهنگي چارو کې درته زيات برياليتوب غواړم.

په کانو کې غمی

یوه یوه نیمه لسیزه وړاندې پښتو یوه داسې ژبه وه چې له نویو برېښناييزو پرمختیاوو او کمپیوټري خوړلنیو څخه بې برخې وه، خو ځینو ځوانو افغان کمپیوټر پوهانو او په تېره بیا ځوان او تکړه کمپیوټر پوه بنیاد علي نور الرحمن لېوال د خپلو زرگونو ساعتونو ذهني

او فزیکي کار په پایله کې پښتو له کمپیوټر سره داسې غاړه غړۍ کړه چې ان تصور یې هم نه شو کېدی. اوس د دوی د کمپیوټري پروگرامونو له مخې پښتو ژبې ته اکثره هغه اسانتیاوې شته چې د نړۍ ډېرې وتلې او بډایه ژبې یې لري. د همدغو اسانتیاوو له کبله اوس په

پښتو ژبه گڼ شمېر مجلې، کتابونه او نورې خپرونې چاپېرې. پښتو ژبې او افغان ولس ته دا اسانتياوې او بری په وړیا ډول ترلاسه شوي نه دي، بلکې د څو تنو د زیات زیار او کړاو پایله ده. ښاغلی نورالرحمن لېوال له دغو هڅندویانو، مخکښانو او سرغندویانو څخه دی.

ښاغلی لېوال یو سمونپال، ټولنیز، سمونچار، سوله پال، فرهنگپال او پرمخپال شخص دی، د خپلې ټولنې په هر دردوغم دردمن او خوږن دی، کله چې له لېوال صیب سره څوک پر ټولنیزو مسایلو گډېږي، نو فکر کوي چې لېوال صیب یو کمپیوټر پوه نه، بلکې یو ټولنپوه دی. د ټولنې لپاره د دوی هر علمي کار ډېر گټور دی. د ټولنې په هر ډگر کې که د لېوال صیب په شان نور لېوالان پیدا شي، نو بې له گوم شکه به د ټولنې هره برخه ډېرې بریاوې ترلاسه کړي.

څرنگه چې لېوال په ډېر کم عمر کې د ټولنې د خدمت لپاره ډېرو سترو کارونو ته اوږه ورکړې، نو د زیاتې ستاینې او یادونې وړ دی. د هیلې مجلې په دې (۱۳۷۹ل کال دویمه) گڼه کې مو ښاغلی لېوال گډولای او دلته یې مرکه په گڼه لولو:

لېوال صيب هيله ده تر هرڅه لومړی درنو لوستونکو ته خپل ځان وروپېژنئ؟

زه د افغانستان د لوگر ولايت اوسېدونکی يم او تېر ۱۷ کاله مې په پېښور کې د نورو هېوادوالو په څېر په هجرت کې تېر کړي، ډېرې سرې تودې مې ليدلي، د هجرت په لومړيو کلونو کې مې څو کاله د مجاهدينو په څو دفترونو کې کله يو او کله بل کې وړې دندې درلودې، وروسته مې بيا د ملگرو ملتو د روغتيا له نړيوالې ادارې سره او په پای کې د خپل کاروبار تر پيله وړاندې د ملگرو ملتو له پرمختيايي ادارې سره کار کاوه. په دغه لړ کې مې د افغان معيوبينو ټولني او يو څه نورو افغاني غير دولتي ادارو سره همکاري کړې ده، د خپل کار په اوږدو کې مې ډېرو غونډو، سيمينارونو او نندارتونو کې برخه اخيستې. استراليا، کاناډا، انگلستان، مراکش، سينگاپور، دوبي، تایلند او ايران ته مې لنډه سفرونه هم ورسره کړي، ډېرې بڼې او بدې خاطرې ورڅخه لرم، له بڼو څخه يې د نوموړو هېوادونو پرمختگ او ښکلا ده او له بدو څخه يې زموږ له هېوادوالو سره د ډېرو هېوادونو زورزياتي دی.

څنگه دې وکولای شول د کمپيوټر پېچلې او پرمختللي نړۍ ته لار پيدا کړي؟

زما نوښتگر کسان او د هغوی نوښتونه تل خوښ وي او د هغو څېړنه او معلومات راته تل په زړه پورې وي، دغه مې يوه مشغولا هم

ده. ما لومړی ټایپسټي زده کړې وه، د دې لپاره چې ماموریت پیدا کړم، د دفتر لپاره ماته د ټایپسټي زده کول غوره په نظر راغلل، هغه و چې ما په ایران کې د ټایپسټي یو کورس په داسې وخت کې ووايه چې د ورځې به مې مزدوري کوله او ما بنام به کورس ته تلم، ستر کړ او په کې دا و چې د ایران حکومت افغانان په تعلیمي، صحي، خوراکي او دولتي ادارو کې له کار او ګډون څخه بېخي منع کړي وو، او که څوک به په دغو ادارو کې ګیر شول د اسلام کلا له لارې به یې روسانو ته ورسپارل.

هغه وخت به خلکو ویل او ما به په ځینو خپرونو کې لوستل چې نن سبا کمپیوټر د ټایپ لپاره کارېږي چې ډېر دقیق او ډېر ګړندی دی، هغه و چې زه په دې لټه کې شوم چې کمپیوټر زده کړم، بیا مې په اسلام اباد کې د عربانو ورونیو په مرسته یو درې میاشتني کورس ولوست او دا له نورو څخه د کمپیوټر په برخه کې زما لومړنۍ او وروستۍ زده کړه ده. یون صیب! کمپیوټر سره له دې چې ماشین دی یو ښوونکی هم دی، له کمپیوټر او د هغه له هر پروګرام سره ډېر بشپړ کتابونه او مرستندویه اسانتیاوې وي چې د کمپیوټر او د هغه پروګرام په زده کړه کې بشپړه مرسته کوي او که هر څوک له دغو کتابونو او مرستندویه پروګرامونو څخه کار واخلي، نو استاد ته ډېره کمه اړتیا پېښېږي. ما چې هر څه کړي هغه مې له کتابونو او کمپیوټر څخه په خپله زده کړي، هر څوک چې کمپیوټر زده کوي، زما لارښوونه ورته دا ده چې لومړی دې ځان ته کمپیوټر واخلي او

بیا هر پروگرام چې زده کوي د هغه له کتابونو او د کمپیوټر له مرستې څخه دې کار واخلي.

یوازې مینې دې کار ته راکاږلی یې او که استعداد دې هم په همدې برخه کې درسره ملگرتیا کړې ده؟

زما په اند هر کار له یوې غوښتنې څخه پیلېږي چې مینه، رښتینولي او اخلاص ورسره مل شي، نو بریالیتوب یې مقدر شي، او که الله تعالی چاته غوره استعداد هم ورکړی وي نو بیا خو یې بریالیتوبونه په انتظار وي، زه له خدای پاک څخه ډېر شکر ادا کوم چې پر ما یې ډېره لورونه کړې ده، خو زما په اند که هر کار په مینه، رښتینولي او بیا بیا هڅه ترسره شي، نو د ډېرو دنیاوي کارونو ترسره کول هېڅ گران نه دي. دا زما تگلار ده چې زه د خپلې ټولنې د رېږو په کمولو کې خپله ونډه واخلم، له کمپیوټر او عصري تکنالوژۍ سره زما مینه نه شته، خو زما مینه دخپلو هېوادوالو له خوشحالی، سوکالی، او د هېواد له ابادۍ سره ده، نو لکه څنگه چې کمپیوټر د وخت او زموږ د ټولنې مهمه اړتیا او غوښتنه وه، نو دغې غوښتنې زه دې ته وهڅولم چې کمپیوټر پښتو کړم، او خدای پاک (ج) دې موږ ته وس راکړي چې خپلې ټولې ستونزې اوارې کړو. کله چې له نن نه یوه لسیزه مخکې به مې د کمپیوټر خپلو هممسلمکو سره دا خبره شریکوله چې کمپیوټر ته باید پښتو پروگرامونه جوړ کړو. هغوی به ویل: په امریکا کې په زرگونو خلک پر یوه پروگرام کار کوي، په ملیونونو ډالر لگوي، او تاسې یې یوازې کوئ، او په خدا به یې وویل دا ناشونې ده لکه څنگه چې ما

مخکې وویل که هر څوک په خپله غوښتنه کې رښتینی وي او په مینه کار وکړي نو ډېر ناشوني کارونه ترسره کولای شي.

تراوسه پورې دې څومره او کوم کوم پروگرامونه پښتو کړي دي؟

ماله ۱۹۸۹ کال نه راپه دېخوا د کمپیوټر د پښتو کولو هلې ځلې پیل کړي. پر ۱۹۹۳ کال مو په لومړي ځل په نړۍ کې د هغه وخت تر ټولو غوره پروگرام ورډ پرفیکټ ۱، ۵ پښتو ته وړاوه او پښتو لیکل په کې تر انگرېزي هم ښه و شول. ځکه چې دغه پروگرام په انگرېزي کې په اکثره چاپنډيو (پرنټرو) په بېلابېلو اندازو چاپ نه شو کولای، خو پښتو په هر چاپنډي تر یو زر پاینټه پورې اپ وکړ، یانې د پښتو یو خط په یو زر اندازو کې چاپ شو او دغې یوې اندازې په اته ډوله ښه بدلوله چې هر خط اته زره خطه شو. په دې ډول ۱۸ خطونه ۱۸۰۰۰ ډولونه راکړل. بیا مو د خدای تعالی په مرسته له څلورو کلونو خواړیو وروسته وینډوز ۹۵ پښتو ته وړاوله. د یادونې وړ ده چې وینډوز ۹۵ د ټولې نړۍ په سلو کې ۹۰ کمپیوټروالا کاروي او بیا مو پرله پسې وینډوز ۹۸ پښتو کړه او د خدای تعالی ډېر ډېر شکر دی چې سړ کال مو له انگرېزي وینډوز سره یو ځای وینډوز ۲ زره هم جوړه کړه، د دې مطلب دادی چې په دغه کار کې موږ له امریکایانو سره یوشان شولو. همدارنگه مو د پښتو ځینو نورو پروگرامونو لکه یونیورس او یونیورسلورډ ته هم پښتو خطونه جوړ کړي دي.

د پښتو پروگرامونو په جوړولو کې موږ له پښتو معیارونو او نړیوالو کمپیوټري معیارونو یا سټنډرډونو نه لکه ((یونیکوډ))،

چې په کمپیوټر کې د ژبو معیار دی کار اخیستی. همدارنگه موږ د افغان معیاري (پښتو/دري) لیکمن یا کیبورډ معیار، د پښتو تورو د جوړولو معیار او نور ورته کارونه کړي، هیله ده چې نور افغان کمپیوټر پوهان ورڅخه کار واخلي.

د خدای تعالیٰ (ج) شکر دی اوس پښتو په هغو پروگرامونو لیکل کېږي، طرح کېږي او خپرل کېږي چې د نړۍ عصري ژبې لکه انگرېزي ورباندې لیکل کېږي. اوس کمپیوټر ته پښتو او انگرېزي هېڅ توپیر نه لري، هر سړی چې په پښتو پوهېږي، نو ان شاء الله چې هغه ته به په کمپیوټر د پښتو لیکلو رېږه نوره نه وي او بله دا چې پښتو په کمپیوټر کې اوس د سیمې له نورو ژبو نه ډېره مخکې ده نورې ژبې یوازې په کمپیوټر لیکل کېږي او پښتو کې ټول هغه څه کېږي چې خلکو به انگرېزي ته اختصاصول.

د څښتن تعالیٰ په برکت اوس زموږ پروگرامونه په هېواد کې او له هېواد څخه بهر په ټوله نړۍ کې د پښتو، دري او اردو لیکلو لپاره کارېږي، چې په هر برخه کې خلک ترې کار اخیستلای شي، زموږ پښتو وینډوز سیستم له وینډوز سره سره افسیس ۳، ۴ افسیس ۹۵، ۹۷ او ۲۰۰۰ پروگرامونه لکه ورد، ایکسل، پاورپوینټ، اکسیس، کورلډرا، او ټلوک ایکسپریس او داسې نور ډېر پروگرامونه پښتو ته اړوي. تر ټولو غوره خبره داده چې له مایکروسافت کمپنۍ سره موږ د عربي وینډوز ۲۰۰۰، افسیس ۲۰۰۰ او انټرنټ ایکسپلورر ۵ کې ډېره مرسته کړې وه چې هغوی ډېره ستایلې او د مایکروسافت په ویبپاڼه کې له موږ څخه مننه هم شوې. دغه شان د ایران او پاکستان

کمپیوټر پوهانو هم زموږ کارونه ستایلي. پر ۱۹۹۰ کال د پاکستان ساینس فاونډیشن او د ملگرو ملتو د یوې پروژې له خوا په پېښور کې د کمپیوټر او د هغه د پروگرامونو په نندارتون کې موږ ته لومړۍ جایزه راکړل شوه.

تاسو چې په پښتو ژبه د کمپیوټر د پروگرامونو را اړول پیل کړل، تر تاسو دمخه بهیر یا هغه کار چې په دې برخه کې شوی څنگه ارزوئ؟

ما له ۱۹۸۹ میلادي کال څخه، چې د ځانگړي کمپیوټر (یا پرسونل کمپیوټر) لسیزه ورته وایي راپه دېخوا د کمپیوټر د پښتو کولو هلې ځلې پیل کړي او زما یقین دی چې نورو ډېرو پښتنو به ډېرې هلې ځلې کړي وي او ډېرو نورو ته سخته اړتیا ده، خو تر ما دمخه په خپرونو کې چې د کومو هېوادوالو یادونه شوې، هغه ډاکټر عبدالقادر ودان دی چې د ټول پښتون مجلې د ۱۹۹۰ کال په دویمه گڼه کې ورسره مرکه شوې، د پښتو پر کمپیوټري کولو یې پیل کړی و، خو څه پیدا او اریې بازار ته نه دي راویستي، ما ورته دوه درې ځله لیک استولی خو ځواب یې نه دی راکړی چې ده څه کړي دي. همدارنگه گاما کمپنی په (اپریټینگ سیستم) پروگرامونه، برېښنالیک او ویبپاڼو یا (ایمېل او ویبپېج) پروگرامونه، جالیزیا ((نیتورک اینگ)) پروگرامونه پښتو شول. خو لکه څنگه چې ما مخکې وویل موږ ته ډېر نور کار کول په کار دي، زه هیله کوم چې زما نور پښتانه وروڼه به زموږ کارونه یو ځل

بیا له سره نه کوي او پر هغو به د عوه هم نه کوي او نوي پروگرامونه به جوړ کړي. اوس موږ په ای بی ایم کمپیوټر کې په وینډوز ۹۸ او ۲ زره کې پښتو په بشپړ ډول دننه کړې او چې کومې نیمگړتیاوې لري هغه وخت پر وخت سموو زما هیله ده چې زما پښتانه هم مسلکي به زموږ له کړي کار څخه کار واخلي او لاندې کارونه به ورباندې وکړي:

پښتو لوستل په کمپیوټر یانې دا چې کمپیوټر پښتو ولولي. پښتو سکېن کول یا لیکل شوی متن له ټایپ کولو څخه پرته کمپیوټر ته وړل.

پښتو ویبپاڼې جوړول.

د ټولو پښتو پروگرامونو ترمنځ د لیکل شوي متن وړل او راوړل، یانې زموږ د پروگرامونو، ایملس، یونیورس، یونیورسل ورډ، یوني ټایپ، گلوبل رایټر، انپیچ او داسې نورو پروگرامونو ترمنځ د لیکل شوي متن وړل او وړل.

په جاوا کې پښتو لیکل

په یونېکس کې پښتو لیکل او لوستل.

همدارنگه موږ او بی بی سی میکتاش ته هم یو څه کار کړی او نور کار ته ډېره اړتیا ده.

د خوشحالی زېری دادی چې زموږ د پروگرامونو په مرسته زموږ د کمپیوټر ژبې لکه ((ویژول بیسیک، او ((ویژول سي)) کې پښتو پروگرامونه په داسې اسانۍ جوړېدی شي لکه څنگه چې انگرېزي ته جوړېږي.

دا ستاسو يو شعار دی ((هېڅ شی باید وړیا ورنه کړای شي، ځکه چې ارزښت يې کمېږي)) په تجارتي برخه کې خو ستا شعار سم دی، خو فرهنگي کار يو څه قرباني هم غواړي مانا دا چې د ولس دهخونې او ويښتيا لپاره باید يو څه مالي او مانيزه قرباني هم ورکړو، تاسو تر کومه بريده قرباني ته حاضر يئ؟

((هېڅ شی باید وړیا ورنه کړای شي)) څخه زما مقصد دا نه دی چې موږ ټول عمر يوازې په گټې پسې وگرځو، بلکې مقصد مې دادی چې موږ پر خپل ځان متکي شو، نه د نورو په مرستو، که زه خپل پروگرامونه وړیا ورکړم، نو زما په خيال زه به يې يوازې زرو پښتنو ته ورسوم او که زرو پښتنو زما پروگرامونه واخيستل نو زه به يې نورو يو مليون پښتنو ته د رسولو جوگه شم؟ د رحمان بابا څه خوندور شعر دی:

د دلبرو صدقې لره يې غواړم

هسې نه چې په دنيا پسې زهيريم

امريکا کې د ((املس)) پروگرام چې د پښتو ترڅنگ ډېرې نورې نړيوالې ژبې په کې وې د ۱۹۹۰ کال په شاوخوا کې راوويست، چې د يوه ساده ليک ليکلو لپاره و، همدارنگه په دغو وختو کې د ((يونې ورسل ورډ)) پروگرام هم بلې امريکايي کمپنۍ راوويست، چې

املس ته ورته دی. دغه د ((ډاس)) زمانه وه، خو چې کله مایکروسافت وینډوز راغله او کمپیوټرونه تېز شول نو د ډاس په پروگرامونو د کمپیوټر د کار کونکو مینه نه ماتېده، بیا دوه درې کاله وروسته گاما کمپنی د یونیورس په نوم پروگرام راوویست، چې په وینډوز ۱، ۳ کې کار کوي، مور دغه پروگرام ته هم د پښتو څو نوي لیکبڼې (فتونه) ور جوړې کړې، همدارنگه په جرمني کې چا ورته یو څو پښتو لیکبڼې جوړې کړې دي، دغو پروگرامونو د پښتو لیکنو اړتیاوې نه شوې پوره کولای، نو مور په دغه وخت کې ورډ پرفیکټ ۱، ۵ پښتو ته واړاوه، چې څه ناڅه له وینډوز نه کم نه دی. او د هغه وخت غوښتنې یې پوره کړې. د یادونې وړ ده چې ځینو وړو کمپیوټرچیانو زموږ د پښتو ورډ پرفیکټ او په جرمني کې جوړوشویو لیکبڼو په باب وخت پر وخت د ځان بنودنې لپاره ځینو خلکو ته ویلي چې دا پروگرام مور پښتو کړی دی.

د وینډوز په راتلو سره ټولو کمپنیو منډه پیل کړه چې داسې پروگرامونه جوړ کړي چې ټوله وینډوز په یوه او بله ژبه کار وکړي، مایکروسافت خپله وینډوز ټولو اروپایي ژبو ته واړوله او بیا یې عربي هم راوویستله او نورې هغه ژبې یې چې د بازار له مخې لږ گټې وې په وینډوز کې ورگډې نه کړې.

د ډاس لپاره ډېر پروگرامونه جوړ شول چې د ژوند په هراړخ کې یې مرسته کوله، خو کمپیوټر پر یو وخت یوازې یو پروگرام چلولای شو اوله یوه پروگرام څخه بل ته د کار شویو موادو وړل راوړل ډېر گران کار و، نو وینډوز پر یوه وخت په ډېرو پروگرامونو کې کار

وکړای شو او د پروگرامونو ترمنځ د شوي کار وړل راوړل اسانه شول. نو په دغه وخت کې گاما کمپنۍ ((یوني ټایپ)) پروگرام راوویست، دوی هڅه کوله چې ټولې هغه ژبې چې د مایکروسافت کمپنۍ پروگرامونه یې نه لیکي د دوی یوني ټایپ یې په ویندوز کې ولیکي، چې اصلي متن به په یوني ټایپ کې ټایپېده او د ویندوز په بل پروگرام کې به اچول کېده، که څه هم د دوی هڅې د ځینو اروپایي ژبو لپاره بریالۍ وې، خو په پښتو کې یې ستر کړاو دا و چې یولین به په یوه ځل لیکل کېده، سمونه، لویېدل او کوچني کېدل به په کې نه کېدل. نو دا هغه وخت دی چې مور ((د اسیاسافت پښتو سیستم د ویندوز ۱، ۳ او ویندوز ۹۵ لپاره)) راوویست. چې ویندوز ۹۵ او دهغې یو زیات شمېر پروگرامونه یې په بشپړ ډول پښتو کړل. د کمپیوټر پروگرامونه هم پر ډولونو وېشل شوي، د مثال په ډول ((ورډ)) د لیکلو لپاره یو پروگرام دی او ((ایکسل)) د شمېر یا حساب کتاب لپاره دی. زموږ د هلو ځلو په لړ کې بنسټیز یا ((ډیټابیز)) پروگرامونه؛ خپریزیا ((ورډ پروسیسنگ)) پروگرامونه، یا چلیز. یون صیب! په نړۍ کې چې کومو ولسونو وده کړې هغه یې په دې نه ده کړې چې گڼې یو لېوال او یا کوم بل... صیب په کې پیدا شوی، چا پروگرامونه جوړ کړي، وړیا یې ورکړي او چا ((هیله)) غوندې مجله د زړه په وینو لیکلې او بیا یې دهغې د چاپ لپاره لگښت او د نورو چارو په لټون پسې لالهانده شوی دی. که هر څوک هر چاته هر څومره شیان وړیا ورکړي بیا به هم هغه مور نه شي. یو شعر دی:

نه په عمر مړېده شته نه په مال

نه په مینه څوک مړېږي نه په سوال

پرمختللیو ولسونو گډه ملگرتیا او راکړه ورکړه کړې، دغه راکړه ورکړه د دوه اړخیز درناوي سبب شوې، یو کار یو کړی یو بل کړی، هغه یې د سوداگریزو اصلو پر بنا سره شریک کړي او سترې سترې کمپنۍ ترې جوړې شوي چې نن سبا نړۍ چلوي. تاسو به هرومرو د ((سترې لوبې)) په باره کې لوستلي وي، نن سبا هغه پنځه سوه کمپنۍ نړۍ چلوي، چې پیداواری یې د نړۍ په هر هېواد کې خرڅېږي، د امریکا مشر کلنتن یوازي خبرې کوي، خو کار د امریکا کمپنۍ کوي، چې د خپلو ځانگړو گټو لپاره د نړۍ په گوت گوت کې ډول ډول ستونزې راولاړوي.

نو مطلب دا که چېرې موږ خپله هره لاسته راوړنه چې په ډېره قربانۍ او زیار مو لاسته راوړې وي په وړیا ډول د یوه ځل لپاره ټولني ته وړاندې کړو، نو که دغه اړتیا موږ ته بیا بیا راپېښه شي بیا به څه کوو؟ زه دا قضاوت لوستونکو ته پرېږدم چې موږ ته څه په کار دي. د ساري په توگه زما تل ستاسې او ځینو نورو لیکوالو سره همدا بحث وي چې یاره دا مجلې او کتابونه وړیا مه ورکوئ ځکه چې که وړیا ورکړای شي، کېدی شي بې قدره خلکو ته هم په لاس ورشي، نو هغوی یې په قدر نه پوهېږي، ځکه چې د زرو په قدر زرگر پوهېږي، خو که زرگر پیدا شي نو خدای پاک خپله ورته زر پیدا کوي.

که مور سوکال او خوشحال ژوند او بنسپرازه هېواد غواړو، نو ټول راز مو پرځان باندې په متکي کېدو کې پټ دی، نه په وړیا وپشلو او وړیا ترلاسه کولو کې!

خپله فکر وکړئ ترڅو پورې به یو څو تنه قرباني ورکوي او تاسې ته به د کارونو لپاره پیسې رالېږي، فرض کړه که هغوی پیسې راونه لېږي نو دلته به د خپرونو بهیر سقوط شي، ښه داده چې مور د گټې او لگښت ترمنځ یو انډول وساتو، خیر دی هغه څوک چې اقتصاد یې ډېر کمزوری وي، هغو ته دې په ټیټ قیمت وړاندې شي خود وړیا ورکړې مخالف یم. تر کومه ځایه چې د قرباني خبره ده، ښه داده چې مور زیات زیار و باسو ټولني ته په مناسبه بیه او ښه کیفیت د ټولني د اړتیا وړ اسانتیاوې وړاندې کړو، همدا خپله یوه نسبي قرباني ده او که مور خپل هر څه قرباني کړو، په راتلونکي کې به مو هر څه له لاسه ورکړي وي او هېڅ به نه لرو چې ټولني ته یې وړاندې کړو. او بل دا چې مور خود خلکو مرستو ودان کړي یو. زما خو اوس له وړیا ورکولو او مرستو نه دومره کرکه ده چې دغه مرستې د هېواد د وړانې اصلي لامل بولم وگوره روسانو او امریکایانو له مور سره مرسته کوله او د نورې نړۍ هېوادونه هم تل مرستې کوي او راروانې دي. دا چې ټول مرستې کوي پوښتنه داده چې زموږ هېواد وال ولې وژل کېږي او هېواد مو ولې وړانېږي.

له طالبانو سره خوډې هم څه ناڅه منډې ووهلې،
په افغانستان کې ستاسو کار تر کومه بریده گټور و
او دی؟

لکه څنگه چې تاسو ټولو ته څرگنده ده چې زموږ گران هېواد وړان
ويجاړ دی، هر څه وړان شوي دي، موږ تل غواړو چې د هېواد په
ابادۍ کې له خپلو نورو هېواد والو سره اوږه پر اوږه خپله ونډه
ولرو، کمپيوټر چې د هېواد په ابادۍ کې څه مرسته کولای شي له
هغې مو چارواکي خبر کړي او تر خپله وسه مو هڅه کړې چې هغوی
ته داسې مشوره ورکړو چې د هېواد په گټه وي، اوس د هېواد په
زیات شمېر ادارو کې زموږ پروگرامونه کارېږي.

کمپيوټر، برېښنالیک یا ایمېل او انټرنټ زموږ له وړان هېواد
سره ډېره مرسته کولای شي، خو دا هله چې دکارولو لپاره یې
کارکونکي وروزل شي او هغوی ته دنده وروسپارل شي. پر ۱۹۹۷م
کال موږ د مخابراتو وزارت ته یوه پروژه وړاندې کړه چې د هېواد
لوی ښارونه د برېښنالیک د شبکې په واسطه له نړۍ سره وتړو، تر
څلور کلنو خبرو اترو وروسته دمخابراتو وزارت زموږ پروژه د
وزیرانو شورا ته واستوله او په هغه شورا کې ځینو چارواکو هغه
ناروا وگڼله همدارنگه موږ غوښتل چې هېواد ته د انټرنټ له لارې
ټلیفون راولو په دغه کار کې هم موږ ته اجازه رانه کړای شوه.
دغه راز موږ په کابل کې خپل دفتر جوړ کړ، خو بیا به هم ډېر زیات
کسان پېښور ته راتلل نور خو پرېږده کمپيوټرونه به یې په پېښور

کې زموږ له دفتر څخه اخیستل؛ بل دا چې په کابل کې له خپل دفتر سره زموږ د اړیکو ټینګولو ستونزې وې، همدارنگه چارواکو زموږ پروژې ونه منلې، له همدې کبله موږ دهغه دفتر ساتل غوره ونه گڼل او بند مو کړ موږ په دغه چلند ډېر خپه یو، له هېوادوالو او چارواکو نه د اهیله کوو چې په هېواد کې دننه کاروبار ته د ودې ورکولو لپاره له هغو شخصي ادارو سره چې په هېواد کې کار کوي همکاري وکړي.

سره له دې چې اکثره پښتانه ستاسو کار ته په درنه سترګه گوري او په غیاب کې مو ډېره ستاینه کوي، خو ځینې کسان وايي: ((یاره لېوال صیب ټول شيان په خپل نامه پورې تړي، ترده وړاندې هم ډېرو خلکو پروگرامونه جوړ کړي خو دومره شهرت خونې نه دي)) تاسو په دې باب څه وایئ؟

لومړی خو دا چې د ځینو نورو په شان موږ هم څه ډېره غټه توره نه ده کړې، زه په ډېره خواشینۍ سره دا وایم زموږ کارونه چې زموږ ولس ته ستر برېښي، په دې هم زه خپه یم، ځکه ولې دوی ته دا واره کاروه دومره ستر دي، خلک له ستورو سره خبرې کوي، موږ لا په ځمکه سره نه جوړېږو، یو بل نه شو زغملی، روا او ناروا مولانه دي پېژندلي.

ما د خپل ځان ستاينه نه ده کړې، خو يو څه به مې کړې وي چې خلک مې پېژني، په کتپوه کې که څه نه وي په څمځۍ کې څه نه راپورته کېږي! دومره ستونزمن کار چې زه کوم که نور ترې خبر شي نو بيا به پوه شي چې دا هر څه په وړيا ډول نه رامنځته کېږي، همدې ميني او زيات کاره يو ځای او بل ځای بڼه او بد ياد کړي يم. په حقيقت کې زما د شهرت وسيله زما خپل کار دی او بس، خوشال بابا څه بڼه فرمايي:

عشقه ته تر اورنگزېب پاچا بهتريې
چې خوشال دې مشهور کړ په عالم

تر ما دمخه چې چا څومره کار کړی هغه به د هغو په نامه پورې تړلی وي څوک د چا کار نه هېرولای او نه غلا کولای شي. زه ټولو هغو کسانو ته چې تر ما يې دمخه کار کړی هم په درنه سترگه گورم او اوس چې څوک کار کوي هغو ته هم په درنه سترگه گورم او هيله لرم چې نور به تر ما ډېر څه وکړي خو ما او نورو کې توپير دادی: زه چې څه کوم هغه په رښتینولۍ، مينه او بيا بيا هڅه کوم او کوم ملگري چې گيله من دي دهغوی مثال د هغو زرکو دی چې سر په واورو ومني او وايي چې زه نړۍ نه وينم نو نړۍ ما هم نه وينې، له گيلو نه څه نه جوړېږي، ما مخکې تاسو ته وويل چې نور د څه کار ترسره کولو په کار دي هغه بايد وکړو.

او بله دا چې که دغو گيله منو څه کړي وي او په هغو يې موږ او ولس نه يو خبر کړي، نو زه دوی بخيلان بولم چې يوازې د ځان لپاره يې کار کړی دی خو زه د ځان لپاره نه، بلکې د ټولني لپاره کار کوم.

يو بل انتقاد چي پر تاسو کږي البته د پردې تر شا ((هغه دادی: ځيني کسان وايي چي لېوال صيب تجارتي اخلاق يا چلند د هغه پر فرهنگي هغو ډېر زورور بنکاري)) مانا دا چي لېوال له آره يو گتيايي شخص دی نه فرهنگيالي، تاسو په دې باب څه وايئ؟

ځيني کسان منفي نظر لري، د هر څيز د منفي اړخونو څېړنه يې خوښه وي، له خبرې خبره پيدا کوي، ځيني کسان چي په اصطلاح د فرهنگيالي لاپې شاپي وهي، را دې شي او خپل کړي کار دې له موږ سره د انصاف له مخې پر تله کړي. موږ لاپې نه وهو خو کار کوو، د فرهنگيالي او گتني خبره موږ په دې ډول ارزوو چي کار کول خپله د فرهنگيالي په مانا دی، او بل دا چي موږ کوم کار کوو هغه ته د ټولني اړتياوي، د اړتياوو د پوره کولو او د اسانتياوو په رامنځته کولو سره د مشکلاتو له منځه وړل غواړو.

موږ تخنيکپوهنه مجله خپروو؛ په کتابي او کمپيوټري ډول د پښتو زده کړې مواد برابر وو، همدارنگه پښتو ته مو د چاپي چارو ډېرې اسانتياوې برابرې کړي او برابر وو يې. زموږ پروگرامونو چي پښتو ته د چاپ او خپرونې کومې اسانتياوې اوس برابرې کړي او د نن اکثره معتبره پښتو خپرونې ترې گټه اخلي ايا دا فرهنگيالي او فرهنگي بهير د ودې گړندي کول نه دي؟ که ځيني خلک داسې فکر

کوي چې خپل ټول وسايل په خو ورځو کې پر فرهنگ ولگوو نو بيا به فرهنگپال شم نه گټيالی، نو دا خو ځکه امکان نه لري چې هر څه به همدلته سقوط شي. بيا هم زه قضاوت درنو لوستونکو ته پرېږدم.

دا نيوکې چې ما يې يادونه وکړه دا خو به غالباً تر تاسو نه وي رارسېدلې خو اوس دا راته ووايه چې د پښتنو او ناپښتنو له خوا د دومره زياتو خدمتونو

او هڅو له امله کله ستايل شوی هم يې او که نه؟

زه پر خپله مسلماني، پښتو، پښتونولي او د خپلو خلکو پر کارنامو وياړم چې تل يې دنړۍ ټوله برابره ساتلې ده، تاريخ ليکلي چې سکندر له يونان نه راپاڅېده، چنگېز له منگوليا راولاړ شو، انگرېز له لندنه راپاڅېده او بيا لنډ روس ته گوره چې:

لا تراوسه يې ماغزه په قرار نه دي

چا چې ماسره وهلی سر په څنگ دی

دوی ټولو غوښتل چې دنړۍ اندول خراب کړي او پر کمزورو هېوادونو خپته واچوي همدا زموږ باتوران وو چې مات يې کړل او د کش شوي رېږ په شان بېرته پر خپل خپل ځای کېناستل، نويون صيب! ته دا وايه چې د چا به زړه نه غواړي چې د داسې يوې غيرتي او مېړنۍ ټولني خواخوږۍ او خدمتگار نه وي. سره له دې چې زموږ هېوادوال له ډېرو ستونزو څخه ستړي او ستومانه دي، بيا هم زه له دوی څخه ډېر زيات خوښ يم، ماته يې ډېر څه راکړي او راکوي يې، ډېر مې ستايي او زه له ټولو څخه د زړه له کومې مننه کوم. زما يو

ارمان دی چې زه دوی ټول سو کاله او خوشحاله وویښم دوی چې خوشحاله وي نو موږ به خوشحاله یو موږ ته د هېواد پوهنتون، او داسې نورو غیر دولتي ادارو او اشخاصو ډېر ستاینلیکونه رالېږلي چې د قدر وړ دي، د هېواد والو ټولو خپرونو زموږ سره ډېره همکاري کړې او کوي یې چې د مننې وړ دي.

د ناپښتنو په حساب په غټو کمپنیو کې د مایکروسافټ کمپنۍ، د اېوې کمپنۍ، د ملګرو ملتو د معیارونو ادارې (ای اس او) یونې کوډ او داسې نورو ادارو زموږ کارونه ستایلي. همدارنگه په ګاونډیو هېوادو کې د پاکستان ساینس فاونډیشن موږ ته پر ۱۹۹۹ کال جایزه راکړه، پرائنټرنټ ډېرو هېواد والو او بهرنیانو زموږ ستاینه کړې چې د ایران ټایم ویبپاڼه هم په کې شامله ده.

زه خو چې کله تاسو گورم هر وخت د کمپیوټر مخې ته ناست یې هغه د چا خبره ((نږدې دی چې په کمپیوټر کې ننوزې)) دا راته ووايه چې په شپه او ورځ کې څو ساعته کار کوي؟

زه د کال ټولې ورځې کار کوم له خوب نه پرته ټول ساعتونه د خپل کار، خپل ژوند او د هېواد د ډېرو ستونزو د حل په لټه کې يم. زما د بريالیتوب راز هم دا ډېر کار او زغم دی چې د ناپیلون دغه نکل یې ډېر بڼه تمثیلوي: د ناپیلون د شان او شوکت په زمانه کې دده د ماشومتوب د وخت یو ملګری چې پرده باندې په ورکوټوالي کې زورور و په ډېره حیرانتیا له ده څخه پوښتنه وکړه چې زه خو تا پېژنم

چې نه زما په شان زورور او نه له ما نه هوبنښيار وي، خونن دې نه پرېږدم چې داراز راته ونه وايي چې څنگه ناپيلون شوي؟
 وايي چې ناپيلون ورته ويل: پرېږده داستاد وسي کار نه دی! تر ډېر ټينگار نه وروسته ناپيلون وويل چې خوله پرانيزه، خپله گوته يې د هغه په خوله کې ورکړه او هغه ته يې ويل چې خپله گوته د ده په خوله کې کېږدي، بيا يې غږ وکړ چې په غاښ يې کړه، ناپيلون د ملگري او ملگري د هغه پر گوتې باندې زور راوړ، خوله خو شپې وروسته يې ملگري وويل، پرېږده، پرېږده! د ناپيلون گوته يې پرېښوده، خو ناپيلون لا هغه شان گوته نيولې وه او نور زور يې ورکاوه، کله چې هغه ډېرې چغې ووهلې نو يې پرېښود، ورته يې وويل چې پوه شوي؟ ويې نه!

ورته يې وويل چې زما گوتې هم ستا د گوتې په شان درد کاوه، خو تا څو شپې درد ته غاړه کېښوده او زما گوته دې پرېښوده، دغه زما د برياليتوب راز دی.

وايي:

بې زحمته راحت نه شته زما وروره
 که راحت غواړې زحمت در لره بويه

دومره ذهني بوختيا دې روغتيا ته زيان نه رسوي؟
 زما په اند روغتيا هله خرابېږي، چې کله انسان قناعت ونه کړي، دخداي پاک پر ورکړل شويو نعمتونو چې ژوند، روغه سته، شتمني او نور وسايل دي قناعت ونه کړي، نېستۍ، رنځورۍ او رېږته يې له صبر سره سره دهغو د بڼه کولو په لار کې همت او غيرت ونه کړي،

نوبیا ناروغ خو پرېږده روغه سته هم ناروغه شي، اول دا چې خدای پاک انسان د بنسټګنې او عباداتو لپاره پیدا کړی دی، نو هر څوک چې قانع او هڅاند وي هومره د هغه روغتیا هم ښه وي. زه چې کله کارونه کړم نوبیا ورو ورو راته احساسېږي چې دلته خواته روان یم او دردونو ته مې خیال شي.

خومره کسان دې تراوسه پوې روزلي او په راتلونکي کې د کوم روزنيز مرکز د جوړولو نیت لري او که نه؟ او که لري یې دا به څنگه او چېرته وي؟

زه خپله پر زده کړه، څېړنه او جوړونه دومره بوخت یم چې ځان د ښوولو جوگه نه بولم، که ژوند و او خدای پاک راسره مل و او د هېواد پوهنتونونو د کمپیوټر د زده کړې په څانګه کې څه ګامونه پورته کړل، او چارواکو راسره همکاري وکړه نو په هېواد کې به د کمپیوټر د پروګرامونو د جوړولو یوه داسې اداره جوړوم چې نه یوازې د هېواد کمپیوټري ستونزې حل کړي، بلکې له نورې نړۍ سره مرسته او کاروبار هم وکړو.

خو په بنسټيز ډول زه دې څلورو کارونو ته د سوداګريزې بڼې ورکولو کلک مخالف یم. لومړی مذهب، دویم مشرتوب او حکومت، درېیم زده کړه او څلورم روغتیا پالنه او رنځپوهنه. باید ټولنه او حکومت دغو څلورو مسلکوالو ته د ژوند ټولې اسانتیاوې برابرې کړي، چې دوی دخپلې خپټې او کورنۍ د خړوب لپاره د نورو ژوند ته خطر نه شي.

که څه هم موږ د روزنې مرکز نه لرو، خو چې څوک هم زموږ پروگرامونه زده کوي هغوی ته یې په خپل دفتر کې وړیا وربښو او تراوسه موږ په دغه طریقه په لسگونو کسان روزلي چې اوس په دولتي او غیردولتي ادارو کې کار کوي.

اوس پر کومو نوښتګرو هڅو بوخت یې یانې کوم نوي پروگرامونه دې ترلاس لاندې دي؟

اوس پر دې لګیا یم چې کمپیوټر څنګه کره او سمه پښتو ولیکي، نو د دې لپاره پښتو کمپیوټري قاموس جوړول په کار دي، دا قاموس اوس زموږ تر کار لاندې دی، د دغه قاموس د جوړونې طریقه داده چې موږ اوس ټول پښتو قاموسونه چې تراوسه په پښتو کې شته هغه کمپیوټر ته وراچوو او بیا هغه د پښتنو د شپږو غټو لهجو په پښتو پوهانو ګورو چې د هغه کره پښتو ټکي په صحیح املا کمپیوټري قاموس کې ځای پر ځای شي.

همدارنګه لاندې کارونو باندې کار کوم:

د کمپیوټر په واسطه پښتو لوستل، د لوست کمپیوټري پروګرام؛ پښتو سکېن کول یا لیکل شوي متن له ټایپ کولو څخه پرته کمپیوټر ته وړل، پښتو ویبې جوړول؛ د ټولو پښتو پروګرامونو ترمنځ د لیکل شوي متن وړل او راوړل؛ په جاوا کې پښتو لیکل؛ په یونیکس کې پښتو لیکل او لوستل؛ همدارنګه د یوډوه کتابونو پر لیکلو او د کمپیوټري اصطلاحاتو پر ډیکشنري اخته یم.

خو ځله دې ليکوالو ته په ډېر ټينگار سره وييلي چې
کمپيوټر زده کړي، دا د وخت غوښتنه ده، ستاسو په
نظر که هر پښتون ليکوال کمپيوټر زده کړي، د
ليکوال په کار کې به څومره اسانتياوې راشي او
پښتو ژبې ته به يې څه څومره وي؟

زما په خيال په دې يوه لسيزه کې کمپيوټر په خاص ډول پښتو
کمپيوټر د پښتو اثارو چاپ ته سرعت ورکړ. پخوا به که يو اثر
چاپېده نو مخکې تر مخکې به يوه خطاط ته سپارل کېده. مياشتې
مياشتې به پرې اوښتې او تر ډېر شواخون وروسته به لوستونکو ته
رسېده، خو اوس په اوونۍ کې د يو څو تازه کتابونو او مجلو د
چاپ شاهدان يو، نن سبا د کتابونو د چاپ بازار گرم دی او د فرهنگي
ارزښتونو تر څنگ دغه کتابونه ليکوالو ته اقتصادي ارزښت هم
لري، مانا دا چې په يوه ژبه کې څومره ډېر اثار خپاره شي د څومره
لوستونکي هم پيدا کوي.

هرې ژبې چې ډېر لوستونکي پيدا کړل داسې يې و بوله چې دغه
ژبه د اوج خواته روانه ده. همدارنگه د ژبې پرمختيا د ليکوال لپاره
اقتصادي پرمختيا ده، ښه ليکنه ښه اقتصادي گټه هم لاسته راوړي
شي، همدارنگه د ليکنو اقتصادي بازار چې څومره گرم وي څومره د
ليکنو معنوي ځلا هم لوړېږي او دغه شان يو شهکار بل ته لار
پرانيزي، يوه ژبه او دهغې ژبې ادب په همدې ډول افقي حيثيت
پيدا کوي.

که پښتو ژبه له دوو لسيزو مخکې وختونو سره پرتله کړو يو کيفي بدلون په کې راغلی دی، دا بدلون که له يوې خوا د ليکوالو په هنري او تخليقي لوړتيا پورې تړو، له بله پلوه د کمپيوټر او چاپ له تخنيکي اسانتياوو څخه هم انکار نه شو کولای، په عاجزۍ به درته ووايم چې د کمپيوټر په برخه کې همدا زموږ پښتو پروگرامونو او هلو ځلو ډېر داسې کسان دي ته هڅولي چې کتابونه ليکل ورته اسان کار ښکاري او بل داسې کسان موزلي چې د پښتو ليکنو په کمپوزولو کې ډېر ماهر دي. زموږ له کمپوزرانو څخه نن يو شمېر ليکوال دي چې د قلم زور يې د کمپيوټر په ملگرتيا ورته ډېرې دروازې پرانيستي او نن سبا يو کس او يو کمپيوټر پوره يوه مجله چې پخوا په کې د لسگونو کسانو اړتيا وه په يوازې ځان راوباسي.

له تخنيکي او طباعتي پلوه اوس پښتو ژبه د نړۍ له نورو يادو ژبو سره سيالي کولای شي؟

په تخنيکي چارو کې اوس پښتو له انگرېزي سره خوا په خوا تللای شي، ځکه چې اوس په امريکا کې هم خلک د انگرېزي ليکنو لپاره دغه وينډوز ۹۵، وينډوز ۹۸، وينډوز ۲ زره او د وينډوز پروگرامونه کاروي او دلته هم کارېږي. همدا رنگه په طباعت او طراحي کې ((کورلډرا)) په ټوله نړۍ کې کارول کېږي چې اوس پښتو هم د انگرېزي په څېر په کې کارېدی شي، زموږ پښتو شوي پروگرامونه نن سبا د دولتي او شخصي ادارو او عامو هېوادوالو هره کمپيوټري اړتيا پوره کوي او هغوی ترې کار اخيستلای شي.

لکه څنگه چې ماته معلومه ده تاسې بهر ته ډېر ځله
تللي ياست او بيا هم تللای شئ او هم هلته پاتې
کېدو امکانات درته ډېر زيات دي، ولې مو دا ځای
غوره کړی دی؟

دلته زما د پاتې کېدو اصلي وجه داده چې د درېيمې نړۍ خلکو او
په ځانگړې ډول زموږ له هېواد والو سره دا مفکوره ده چې موږ د
پرمختللو هېوادونو د اوسېدونکو په څېر کار نه شو کولای، دهغو
په شان وسيلې زموږ سره نه شته، خو له کومې ورځې چې زه پرنښو او
بدو پوهېدلې يم، د دوی له دغې مفکورې څخه خپه يم او په دې هڅه
کې يم، هغه کارونه وکړم چې دوی يې ناشوني بولي. نو د کمپيوټر
پروگرامونه پښتو ته اړول هم ددغې لړۍ يوه کړۍ ده. که موږ کار
وکړو له هغو خلکو څخه موږ ډېر تکړه او غښتلي يو، په دې کې
شک نه شته چې ډېر پرمختللي هېوادونه ښې زر خېزه ځمکې او ښه
اقلیم لري چې دوی په خپته ماږه ساتي.

او د نورو اسانتياوو د برابرولو لپاره هڅې کوي. زموږ هېواد هم
يو ښه زراعتي هېواد دی، خو که موږ د نورو د ملامتولو پرځای
متې راوغښتې او د جگړو، ترېگنيو پرځای مو کار وکړو او د يو بل
د پرځولو پرځای مو له يو بل سره مرسته وکړه، نو د نورې نړۍ په
څېر که موږ کار وکړو له هغو خلکو څخه موږ ډېر تکړه او غښتلي
يو، تر دوی به ډېر پرمختگ وکړو او ټول به خوشحاله او سوکاله
شو.

تاسو د يو افغان کمپيوټر پوه په توگه د تخنيکي پرمختگونو له پلوه د پښتو ژبې او پښتنو راتلونکي څنگه ارزوئ؟

پښتو ژبه به هله د نړۍ له نورو ژبو سره سيالي کوي چې پښتانه سيالي ته چمتو او له دغو ستونزو څخه فارغ شي چې اوس زموږ په هېواد کې روانې دي. پښتو تر هغه پرمختگ نه شي کولای چې پښتانه مخکې شوي نه وي، پښتانه او پښتو بايد يوشان پرمختگ وکړي، اوس رېږه داده چې ځينو پښتنو دومره پرمختگ وکړ چې له پښتو څخه ووتل او په ځينو خپرونو کې پښتو دومره پرمختگ وکړ چې پښتانه پرې نه پوهېږي.

خو بيا هم اوس پښتو کال پر کال د پرمختللو ژبو پړاو ته ځان نږدې کوي، خو پښتنو ته د پښتو ليکنو پر کيفيت ډېر ټينگار په کار دی، په پښتو کې علمي او مذهبي ليکنې ډېرول او ښه کول د وخت اړتيا ده، مطلب دا چې پښتو د حکومت، سوداگري او د علم ژبه کول په کار دي. پښتو اوس يوازې زموږ د پښتو ادب غيرتمندو په خپلو بېشانه خواريو راټينگه کړې ده، نورو تخنيکي او علمي کارونو په کې چندانې پرمختگ نه دی کړی.

د پښتو ژبې د پرمختگ لپاره د تخنيکي چارو د
ماهرينو او ليکوالو گډو هڅو او هلو ځلو ته اړتيا
شته او که نه؟

وايي چې (کوم کار په سلا وي هغه بې بلاوي)، د ژوند په هر يو ډگر کې گډ کار ته اړتيا شته، په گډه کار کولو کې برکت وي، په گډه کار کې زده کړه هم کېږي، وخت هم نه ضايع کېږي او سرچينې هم نه خرابېږي. زه خو چې هر وړوکی او لوی کار کوم، په هغه کې لومړی له هغه چا څخه مشوره اخلم چې په هغه کې ډېره بڼه پوهه لري او بيا له هغو کسانو سره خپله مفکوره شريکوم چې څه پروگرام ورته جوړوم يا څه کار ورته کوم.

د مثال په ډول کمپيوټر ته د پښتو تورو اچولو نه مخکې ما له هر پښتو پوه او ليکوال سره مشوره کړې. همدارنگه اوس مورډ ماشومانو لپاره د پښتو زده کړې يو پروگرام جوړوو چې پر يو يو ټکي يې ما له پوهانو څخه مشوره اخيستي او بيا مې کار کړی چې يو پړاو يې جوړ شي پر خپلو ماشومانو يې په بشپړ ډول څو څو ځله ازمويم.

خدای پاک دې هغه ورځ راوړي چې زموږ چارواکي هم دغه چلند خپل کړي او کله چې يو کار کوي، په هغه کې د خپل ولس له پوهانو او بيا خپله له ولس څخه مشوره وغواړي او هر کار په خپل سر ونه کړي، که نه نو د دوی وړه تېروتنه به د مليونونو وگړو ژوند ته گواښ وي، او دوی به خپله هم په کې راگير وي.

هيله لرم يوه لويه او کوچنۍ هيله دي هم بيان کړې؟

زما هيله او غوښتنه له خپلو هېوادوالو او د درېيمې نړۍ له خلکو نه دا ده چې دا مفکوره له خپلو مغزو نه وباسي چې مور له

چانه کم يو او د بل چا په شان کارونه نه شو کولای، زه وينم چې دوی له نورو څخه ډېر تکړه دي خو که لږ زیار وباسي، نو ډېر بری به ترلاسه کړي، زه دوی ته دا هم په ډاگه وایم چې استعمارگر له بېلابېلو لارو هڅه کوي چې تاسې داسې وپوهوي چې گواکې تاسې څه نه شئ کولای!

له خپلو سیاسي وروڼو څخه په ځانگړي ډول د خدای (ج) لپاره هیله کوم چې کله قدرت ته ورسېږي، له ټولواکۍ څخه دې لاس واخلي، نن سبا په نړۍ کې هر یو مسلک ډېر زیات اختصاصي شوی او هر سړی هر څه نه شي کولای، پر خپلو خلکو دې اعتماد وکړي، څه دې خپله وکړي او څه دې نورو ته پرېږدي او چې کوم کار خپله نه شي کولی هغه دې ضرور نورو ته پرېږدي. دولتي انحصارات دې پایته ورسوي، خپلو خلکو ته دې پر بهرنیو کمپنیو ترجیح ورکړي، حکومت او سیاست دې یوازې لارښوونې، څارنې یا کنټرول او ساتنې ته متوجه کړي.

د صنعت، سوداگری، تجارت او نورو اسانتیاوو برابرول دې دې خلکو ته پرېږدي او د حکومت د چلښت لپاره دې مالیه زیاته کړي، حکومت دې خپله تجارت نه کوي، څوک یې چې بڼه او بد مخالفت کوي، هغه دې نه ځوروي، هر مخالف دښمن نه وي، نو هله به دوی او نورو هېوادوالو ته په هېواد کې د سولیبیز ژوند لار برابره شي. خدای دې هغه ورځ راولي چې ټول هېوادوال د وروڼو په شان یو له بل سره ((تېر په هېر)) معامله کړي او په راتلونکي کې ټول د نېکو کارونو ژمنه وکړي، زما هیله همدا ده.

د پښتو ژبې د غورږدو په تحریک کې باید

منفي او افراطي ذهنیتونه ځای ونه لري

ښاغلی عبدالوکیل شینواری د هېواد یو ځوان،

تکره او پیاوړی لیکوال

دی. په لنډه کیسه او

نورو ټولنیزو، سیاسي،

پوهنیزو او تحلیلي

لیکنو کې لوی لاس

لري، تراوسه یې په گڼو

خپرونو کې یو شمېر په

زړه پورې لنډې کیسې

او نورې پوهنیزې او

خپرنیزې لیکنې خپرې شوې دي. سربېره پر دې یې یو

شمېر فرهنگي خدمتونه هم ترسره کړي دي، دا مرکه

یې د هیلې مجلې د ۱۳۷۹ کال په څلورمه گڼه کې

شوې ده، چې ستاسو پام ورته را اړوو:

خپل ځان او د خپل فرهنگي ژوند څومره والی او

څرنګوالی راته په لنډه توګه راوپېژنئ؟

له ډېر خام عمر نه مې له ادب سره په زړه کې د مينې گلان راټوکېدلي او لکه د هېواد د ډېرو نورو ليکوالو په څېر زما ادبي خوځون هم پر شعر پيل شوی دی. په څلورم ټولگي کې وم چې شعر مې وليکه دا چې څنگه شعر و، بڼه مې په ياد کې نه دي پاتې خو ډېره کليوالي بڼه يې درلوده، دويم شعر مې پسرلی نومېده، پر دغه وخت په شپږم ټولگي کې وم. خدای بښلي سيد محمد طاهر بينا ډېرې کمونې او سمونې په کې راوستې. دا زما لومړنی شعر و چې په ننگرهار ورځپاڼه کې خپور شو. وروسته مې د شعرونو ترڅنگ د ادبي ټوټو پر کښلو هم لاس پورې کړ، چې زياتې يې په ننگرهار ورځپاڼه او مجله کې خپرې شوې دي، پر ۱۳۵۷ل کال کې مې لومړنی لنډ داستان د: ((هغه وږی و)) تر سرليک لاندې وکښه چې سملاسي په انيس ورځپاڼه کې خپور شو. که رښتيا ووايم داستان ته نه پاتې کېده، خو دا چې د وخت حاکمې سلطې پر مزاج برابر و او څه به زما د هڅونې موخه هم په کې مله وه راته خپور يې کړ.

د شعرونو، ادبي ټوټو او داستانونو ترڅنگ مې وروسته د ډرامو ليکلو ته مخه شوه، که رښتيا راباندې وايې، زما له ډرامې او تمثيل نړۍ سره لېونۍ مينه وه، لا ډېر کوچنی وم، چې د راډيو افغانستان پرله پسې راډيويي ډرامې مې يوه هم نه قضا کوله او له اورېدو نه مې ډېر خوند اخيسته. پر ۱۳۵۸ل کال مې د لومړي ځل لپاره راډيويي پرله پسې ډرامه ((د غچ اور)) وليکه، پر دغه وخت په لسم ټولگي کې پر زده کړو بوخت وم. دا ډرامه ډېر ژر له دغې راډيو څنې خپره شوه، تر دې وروسته مې پر بل کال بل نکل ((هغه څنگه لېونی شو)) هم خپور شو. د ښوونځي د زده کړو په بهير کې مې د ښوونځي زده

کونکو ته ځینې سټیج ډرامې لیکلې، په خپله مې هم د لوبغاړي په توګه په کې برخه اخیسته.

د ډرامو تر لیکلو وروسته ورو، ورو له شعره لرې کېدم او داسې یو وخت راوړسېد چې ما نوره له شعر لیکلو سره بېخي مخه ښه وکړه، ما نه یوازې د ډرامو پر لیکلو ګوتې پورې کړې، بلکې د ډرامې په باب مې لیکل او لوستل هم پیل کړل.

پر ۱۳۲۲ل کال د پنځو کلونو لپاره د لوړو زده کړو په موخه (بېلا روسیې) جمهوریت ته لاړم، په دغه موده کې ما هېڅ ونه لیکل خو کله چې راوگرځېدم بېرته مې ادبي هستونې وکړې، تردې وروسته مې د لیکنې تر څنګ ژباړه هم پیل کړه، خو له بده مرغه زما د ژباړې تر ادبي برخې نورې متفرقې ژباړې درنې دي او زه پردې کار ډېر پېنېمانه یم.

په دغو کلونو کې مې سینما ته هم مخه شوه او څه لیکنې مې د سینما د هنر په هکله هم ولیکلې، سره له دې چې ما د سینما او ډرامې له هنر سره خورا کمه بلدتیا لرله او په دې برخه کې مې هېڅ ډول زده کړه نه وه کړې، خو دا چې د پښتني هنر دا برخه خورا ډېره کمزورې وه، د یو رسالت له مخې مې دا کار وکړ، په دغو کلونو کې مې یوه نیمه تمثیلي ډرامه هم ولیکله چې د راډیو تلویزیون له لارې خپرې شوې دي.

پر ۱۳۷۱ل کال مې یوې ډرامې (څوکی) د افغانستان د هنرمندانو د اتحاديې له خوا نقدي جایزه واخیسته.

کله چې په افغانستان کې وم، د ادبي هستونو زیاته برخه مې ژباړې او د ډرامې په باب لیکنو جوړوله، خو پر ۱۹۹۳م کال کله چې پېښور ته راکډه شوم ټوله مخه مې لنډو کیسو ته شوه، خو بیا مې هم ډېرې کیسې ونه لیکلې، خو هغه څه چې مې ولیکل، زما له پخوانیو کیسو سره یې ډېر توپیر درلود، دا چې دا کیسې مې د کیسو پر معیار سره برابرې دي که نه؟ پرې نه غږېږم، خو یوه خبره چې باید ویې کړم په دې لار کې ماته ډېر نږدې دوستان گران هېوادم مل صاحب، کاروان صاحب، اسدجان غضنفر، نثار، سالک، عابد... او نور زما ډېر هڅوونکي دي، د دوی ډاډ زما د کیسه لیکنې په روزنه او هڅونه کې لوی ځای لري.

له بده مرغه چې زه د خپل تخلیق او ژباړې هېڅ جونگ نه لرم او دا هر څه خواره واره دي، خدای تعالی (ج) دې بری راکړي، چې که نور نه وي د خپلو کیسو یو جونگ خو په خیر خپور کړم.

د چاپېریال بدلون د یو لیکوال پر هنري زېږونو څه اغېز لري او تاسې خپل مثال هم وړاندې کړئ؟

څرگنده خبره ده چې د چاپېریال بدلون د یوه لیکوال پر هنري زېږونو خورا اغېزناک دی. په نوي چاپېریال کې لیکوال نوی انسان، د هغه غوښتنې، هیلې او... ویني او له نورو اقتصادي، ټولنيزو او کلتوري اړیکو سره آشنا کېږي او طبیعي ده چې په نوي چاپېریال کې به د هغه تخلیق ارو مرو له دغو مناسباتو نه اغېزمن وي، خو یوه خبره چې روښانه او د لیکوال د بري رمز دی، په نوي چاپېریال کې د هغه د خپل وطن د انساني ارمانونو انځور دی. زما په اند که مور یا

د بل هېواد ليکوال و غواړي په دې چاپېريال کې د پردې انسان په انځورونه يې د خپلې ټولنې انسان هېر کړي، اثر به يې ډېر بې خونده پنځولی وي نن د نړۍ ډېر شاهکارونه شته چې ليکوالو يې په پردېسۍ کې ليکلي دي، خو کيسې يې د خپل وطن او خپلو انسانانو دي.

له ښه مرغه زموږ ځينې پردېس ليکوال په دغه برخه کې ډېر بريالي دي ښه بېلگه يې د شپون صاحب گتپالې نومې ناول دی. پردېسۍ زما پر هستونو هم خپل اغېز ښندلی درې څلور کيسې مې د پردېسۍ د چاپېريال کيسې دي. له بده مرغه د پردېسۍ په دغه ټوله موده کې مې يوازې همدومره وليکلای شول.

تاسو خود نړۍ په يو شمېر هېوادونو کې وگرځېدلئ، په ټوليز ډول د نړۍ په ادبي بهير کې کوم مسایل زيات مطرح دي؟

سره له دې چې اوسنۍ صنعتي نړۍ د خپل پرمختگ لوړو پوړيو ته رسېدلې او دغه پرمختگ د هرې ورځې په تېرېدو سره چټکېږي، خو دغو پرمختگونو ډېرې ستونزې هم رامنځته کړي، د چاپېريال ککړتيا، د ذروي وسلو مسابقې، ماشيني ژوند، کلتوري انحطاط او نوره... دغه نړۍ له جدي گواښ سره مخامخ کړې ده. د صنعتي نړۍ د نننيو آثارو گڼ موضوعات همدغه ستونزې جوړوي. ننني صنعتي پرمختگونه نه يوازې د آثارو پر مضمون خورا اغېزناک دي، بلکې تر ډېره يې د آثارو کلاسيکو بڼو ته هم بدلون ورکړی دی.

خینې وخت خینې ادبي پنځونې د خوشحالی او غم د اوج له کبله راټوکېږي تاسو دا مسئله څنگه ارزوئ؟

خوښې او غم، عواطف او احساسات زېږوي، چې د یوه هنري اثر د هستونې د خوځون اصلي محرک دی او د هرې خوشحالی او غم تر شا بیا ځانگړې پېښې او شېبې پټې وي. د نړۍ زیات ادبي شاهکارونه د ځانگړو تاریخي پېښو محصول دي، ښه بېلگه یې د الکسي تولستوي ((سوله او جگړه)) ده چې له ناپليون سره د روسانو د (۱۸۱۲-۱۸۱۴) کلونو د جگړې نادودې بیانوي او یا هم د ارنست همینگوی (له ټوپک سره مخه ښه) چې د لومړۍ نړیوالې جگړې د بدمرغيو انځور کاري.

زموږ پر آثار هم زموږ د کورنۍ جگړې د بدمرغيو انځورونه دي، خو خدای تعالی (ج) دې وکړي چې زموږ لیکوال زموږ د کړېدلي ولس د خوښۍ او هوساینې د شېبو انځورونه هم په خپلو تخلیقاتو کې وکاري.

موږ بهر ته ستاسو تر تگ وړاندې ستاسو یو شمېر لنډې کیسې لوستې دي، خو اوس دې د لنډو کیسو څرک نه لیدل کېږي، علت یې څه دی؟

تاسو پوهېږئ، بهر ته تگ دومره اسانه خبره نه ده، زه چې کله کپوال شوم، پوره یو کال د یو گونگ او نامعلوم برخلیک په لومو

کې ښکېل وم او که رښتیا درته ووايم، نه يوازې دا چې ليکلو ته مې
تاييا نه جوړېدلې، بلکې د لوستلو پر وخت به هم تل په ډېرو نورو
چرتونو کې لاهو وم، وروسته کله چې مې برخليک معلوم او دعا مې
قبوله شوه او د سياسي کډوال په توگه ومنل شوم په دغه هېواد کې
چې او سپرم پوره ډېر وخت مې د کار روزگار لټون ونيوه بيا راباندې
د کارونو او بوختياوو بوج شو.

بل علت يې د فرهنگي دوستانو لږوالي هم و، زه چې په کې
استوگن يم دا هېواد د جرمني، انگلستان، امريکا، کاناډا،
روسيې، هالينډ او نورو په څېر له ليکوالو او فرهنگي کړيو نه ډک
نه دی، چې سړی اړ او وهڅول شي او زه ځينې ملامتياوې پر خپل
ځان هم اچوم. که رښتيا راباندې وايې مور ټولو ليکوالو او
فرهنگيانو هومره چې مو په خپل وطن کې په خوند او مزې ليکنې
کولې، دلته يې نه شو کولای.

زموږ ځينې ليکوال وايي: هغه افغان ليکوال چې
په بهر کې اوسي، طبعاً يې يوه بهرنۍ ژبه زده ده، که
چېرې د دوی لپاره زيات وخت د څېړنيز او تخليقي
کار امکانات نه وي، نو بڼه لاره داده چې دوی د
ژباړې له لارې فرهنگي خدمت وکړي، ستاسو هم
بهرنۍ ژبې زده دي، نو بيا ولې ژباړې نه کوئ؟

دا ښه خبره ده، ډېرو ليکوالو تر ډېره حده دا کار کړی دی، دا چې زه ولې تر نورو ډېرو وروسته پاتې يم، دوه علتونه لري، يو دا چې له دغې ژبې سره هومره اشنا نه يم چې ښه ژباړه پرې وکړم او بله دا چې دغه هېواد لکه د دې سيمې د نورو هېوادونو په څېر دومره وتلي ليکوال او آثار نه لري.

په بهر کې د مېشتو افغان فرهنگيانو د فرهنگي کار د سمون او خوځون لپاره څه وړاندېزونه لري؟

له بده مرغه په بهر کې د افغانانو د سياسي اتحاديو او جريانونو په څېر د هغوی فرهنگي ټولني هم ډېرې متفرقي دي او د کار او فعاليت ډېره برخه يې له يوه بل سره دښمني جوړوي، چې دا يوه لويه بدمرغي ده، زما له نظره به ښه وي، که دغه فرهنگي حلقې په يوه واحد مرکز کې راټولې وي زه د دغو ټولنو د ډېروالي مخالف نه يم خو دوی بايد د خپلو ځانگړو غوښتنو ترڅنگ يو واحد هدف تعقيب کړي.

زما په اند به ډېر ښه وي، که په اروپا او امريکا کې بېلابېلې لويې فرهنگي ټولني جوړې شي او بيا د دغو ټولنو د کار اساسي مرکز زموږ هېواد يا پېښور ښار وټاکل شي او دلته پر يوه معين، هدفمند او پراخ فرهنگي کار پيل وشي دا کار څه ستونزې لري خو ناشونی نه دی.

اوس، اوس بهر ته د افغانانو د تگ لړۍ په ډېر شدت سره روانه ده، که دا لړۍ همداسې روانه وي نو په

هېواد کې به پرڅه پوه خلک پاتې نه شي، دا کار څه ډول ارزوئ؟

دا زموږ د وطن د کورنۍ جگړې په څېر يوه تراژيډي او يوه لويه بدمرغي ده که دا لړۍ په همدغه قوت روانه وي، ددې پايلې خورا ډېرې خرابې وينم. دا سمه ده، هلته د ژوند شرايط خورا بڼه دي، خو هلته هم زموږ پروګروډ بې شمېره غمونو پېټي پرېوزي د نورو ترلاس لاندې هر ډول کارونه، ماشيني ژوند، پردېسي، حقارت... او ډېر داسې نور چې په رښتيا سرې ډېر ځوروي. تر هر څه زيات زموږ د کوچنيانو د ملي هويت او غرور روزنې مسئله د اندېښنې وړ ده، اوس خو ډېرو کورنيو ته دا ساده برېښي، خو ډېر ژر به يې سروڼه له دې کبله څرکې پيل کړي او د ډېرې زياتې خواشيني ځای دی، چې په بهر کې مېشت افغانان د دغې ستونزې د حل په هکله ډېر کم په خپلو منځو کې د يو عملي مېکانيزم په باب غږېدلي دي.

په هېواد کې د لنډې کيسې د څرنگوالي په باب څه نظر لري؟

هسې چې د لنډې کيسې عمر د ادبياتو په تاريخ کې کم دی، زموږ د ليکوالو تجربې هم ډېرې اوسنۍ دي. سره له دې چې پر پښتو لنډې کيسې له پيله پوره شپږ او لسيزې تېرېږي خو ايله وروستنۍ دوه، درې لسيزې د لنډو کيسو ډگر لږ تود کړې دی، په دغه موده کې تر ډېره حده پر معيارونو برابرې کيسې کښل شوي، خو له بده مرغه زموږ

کيسه زموږ د شعر په څېر لاندې نه ده پخه شوې او لا هم زموږ کيسه لیکونکو ته په دې ډگر کې ډېر مزلونه پاتې دي.

لکه څنگه چې ماته معلومه ده، په جرمني کې د افغانستان د کلتوري ودې ټولني پتېلې چې هر کال په څېړنيز، ادبي او پوهنيز ډگر کې افغان ليکوالو ته جايزې او ستاينليکونه ورکړي، ددې کار مالي لگښت تاسو پر غاړه اخيستی، ددې کار اصلي موخه موخه ده؟ ايا نور کسان هم بايد په دې لړۍ کې شامل شي که نه؟

ددې کار موخې دوه دي: يو دا چې نور مې د داسې ورته گامونو او چټولو ته هڅولي وي او بل مې خپل فرهنگيان د ښو او نايابو اثارو کښلو ته هڅولي وي.

په اوسنيو وختونو کې د هېواد لپاره په کم کیفیت ډېرې خپرونې ښې دي او که په ښه کیفیت کې خپرونې؟

زما په اند په اوسنيو وختونو کې په ښه کیفیت کې خپرونې ښې دي، اوس خو که رښتيا ووايو، د خپرونو ډېرو شمېرو د خپرونو ارزښت ډېر کم کړی. بې کیفیته خپرونې نه يوازې دا چې د وخت او

پيسو بې ځايه لگښت دی، بلکې تر ډېره حده زموږ په چاپيريال کې د لوستلو خوند هم له منځه وړي.

بهرته تگ او هلته استوگنه يا ژوند کول مو په هېواد کې له استوگنې سره څه ډول پرتله کوي؟ مانا دا چې څه دې له لاسه ورکړي او څه دې ترلاسه کړي دي؟

په بهرني ژوند کې خو مې ارومرو څه گټه کړې: يوه مې بهرنۍ ژبه زده کړه، له نوي اقتصادي او کلتوري مناسباتو سره بلد شوم، اقتصادي برلاسی مې ترلاسه کړ، ... خو ډېر څه مې له لاسه هم ورکړي، پردېسي، ددې هېواد د ځينو وگړو کرکجن توپيري نژادي چلند، د خپلو خلکو، کور، وطن، خپلوانو او دوستانو ځنې لږوالی... هغه څه دي چې سپری خورا ځوروي، تر ټولو غټه خبره د هغه اشتياق او مينې مړينه ده چې د هغو له مخې مې پرله پسې ليکنې کولې.

د خپل شخصي او فرهنگي ژوند کومه خوږه او ترڅه خاطره که راته ووايي؟

له شخصي ژونده به يې راواخلم دا زما د پردېسي يوه خاطره ده: کله چې په هنگري کې وم او سلواک ته مې د تېښتې لار لټوله، د ژمي مياشت وه، موږ بايد په يوه لويه وياله پورې وتي واي او په سلواک کې مو ځان د دغه هېواد مرکز پراستلاو ته ور رسولی واي، خودا راته ډېره سخته وه، ځکه نه خو مې لامبو زده وه او نه مې هم سلواک ليدلی و.

درې حملو گوانس راته کاوه: د ژمي سختو سپو، په وياله کې ډوبېدل او په لار کې ورکېدل، خو پر دغو ټولو مې سترگې پټې کړې، ځان مې اوبو ته واچاوه، نيغ راپورې وتم او په ډېر بڼه شان خپل منزل ته راوړسېدم. دويمه فرهنگي خاطره مې دا ((زنگونه، اټکلونه)) لنډ داستان دی.

ستاسو په نظر پښتو ژبې ته اوسني فرهنگي کار د هيلو وردی که د نهيليو؟

زما له نظره پښتو ژبې ته اوسني کار بڼه دی، خو دا کار بايد لږ څه سيستماتيکه بڼه ونيسي، لا د پښتو ژبې عملي رسمي کولو او عامولو ته ډېره لار پاتې ده.

يو شی چې زه يې ډېر مخالف يم، هغه دادی چې پښتو ژبې د غورېدو په تحريک کې بايد منفي او افراطي ذهنيتونه ځای ونه لري.

په غرونو کې نښتروي او په کلي کې چنار
په زړه کې مگر خانگې خانگې وغزېږي يار

د چنارونو او نښترو شاعر

پير محمد کاروان د هېواد پياوړی او نوميالی شاعر دی،

د عمر د ځوانۍ په شېبو
کې يې د شعر دمینې خوږې
وږمې پر ټول هېواد خوږې
ورې شوې. مينه، عاطفه،
لوړ انساني ارزښتونه،
هېواد پالنه او رنگينه
ښکلا ده په شعر کې په
خپوډي کاروان تراوسه

پورې ((له مانبامه تر مانبامه)) او ((چنار خبرې کوي)) په
نومونو د شعرونو دوه ټولگې او ((له نرگسه تر نرگسه)) د
لنډو کيسو يوه ټولگه خپرې کړې دي. زموږ د وخت د يوه
افغان کره کتونکي او ليکوال په وينا که پښتانه

يو ويشتمي پېړۍ ته له شلمې پېړۍ نه کومه ډالۍ لري، نو يوه به پکې ((چنار خبرې کوي))، د کاروان بنکلي شعري ټولگه وي. د هيلې مجلې د ۱۳۷۸ل کال په درېيمه گڼه کې د کاروان صاحب دا مرکه چاپ شوې، چې تاسې يې لوستلو ته رابولو:

له څه وخت راهيسې دې شاعري پيل کړې ده؟

که له شاعرۍ نه دې مطلب د شعر په نامه د کتابونو خپرول، په غونډو کې شعر اورول، په مجلو، راډيو او ورځپاڼو کې د شعر په نامه د يو څه خپرول وي، نوزيات و کم پنځلس شپاړس کاله به کېږي.

ستا د شاعرۍ اساسي لاملونه څه دي او هم په عام

ډول ولې يو سړی شاعرۍ ته مخه کوي؟

سل په سلو کې په خدای که به پوهېږم چې زما د شاعرۍ اساسي لاملونه به څه وي؟ هو دومره مې اوربدلي دي چې شاعري د خدای ورکړه ده. هغه د خوشال بابا خبره چې:

شېخ دې لمونځ روژه کړي زه به ډکې پيالې اخلم

هر سړی پيدا دی خپل خپل کار لره کنه

که موږ يو گل په پام کې ونيسو چې څنگه وده کوي؟ څنگه راوتو کېږي، څانگې، څانگې وغځېږي، غوټۍ يې وسپړېږي او گل

گل شي؟ ددې عمليې لپاره تر ټولو دمخه د گل تخم بايد وي. بيا په خپل وار سره مناسبه ځمکه، په مناسبه اندازه اوبه، شبنم، لمر، د گل پالنه او څارنه او نور طبيعي عوامل په کار دي.

شاعري هم داسې درواخله، تر ټولو دمخه د شاعري فطري تومني لپاره شاعرانه جذبه، تخيل، شاعرانه فکر، سندريزه ژبه، شاعرانه پېښې، شاعرانه اتوموسفير، هنري منطق او رياضيت دا ټول په کار دي. شاعري په غم او ښادۍ کې زما ډېره خوږه ملگرې ده. شاعري د محرومیتونو پر وړاندې يو ښکلی تسليت دی. له بل هر څه نه مې زيات له شاعري سره زړه تړلی دی. لکه سيوري يوه بل پسې روان يو. کله دا مخکې زه ورپسې، کله زه مخکې دا راپسې. که د خپل ژوند شپې د شاتو مچۍ و بولم، نو شاعري مې ملکه ده. زه فکر کوم چې د انسان په فطرت کې يوه داسې پټه غوټه ده چې هنرمندان يې په خپلو هنرونو کې پرانيزي. يا لږ تر لږه د پرانيستو رياضت يې جاري ساتي او تسلي پرې کوي. د نورو کارونو مينه وال يې په هغو کارونو کې د پرانيستو هڅه کوي چې له نور هر څه نه زيات يې زړونه ورسره تړلي دي.

هو، پاتې شوه ستا دهمدې سوال بله برخه چې ويلې دي وو: ((په عام ډول ولې يو سړی شاعری ته مخه کوي؟))
يون صيب که گستاخي نه کېږي، زه ستا سوال داسې اړوم، چې په خاص ډول ولې يو سړی شاعری طرف ته مخه کوي؟ يا شعر ولې د شاعر په زړه اخته شي؟ فکر کوم د دې برخې ځواب هم په پورتنیو خبرو کې شوی دی.

شاعري د نورمال فکر زېږنده ده که د ټکان خوړلي؟
 د دواړو، د نورمال فکر شاعري نورماله شاعري ده او د ټکان
 خوړلي فکر ټکان خوړلي. هو، يوه خبره شته هغه دا چې ټکان بايد
 روښانه شي چې ښکلی ټکان يې خوړلی دی او که بدرنگ، که فکر
 ښکلی ټکان خوړلی و، نو طبعاً انعکاس به يې ښکلی وي او که
 بدرنگ ټکان يې خوړلی و، نو هسې په او تو بوتو به سروې.
 که يو مهين جام راوغورځي، نو يو مترنمه شرنګ به شي او که د
 خامو خاورو لوښی راوغورځي د ماتېدو اواز به يې نامترنم وي.
 د بې فکره هنري شعر او د فکري بې هنره يا بې
 تخيله شعر (نظم) په باب ستاسې نظر څه دی؟ کوم
 يو ستاسې د تائيد وړ دی او که نه د دواړو ترمنځ د
 فکري هنري شعر تائيد کوئ؟

په شعر او بل هر هنر کې اساسي ټکی ښکلا ده. په شعر کې چې هر
 څه راځي، بايد شعر شي او بايد ښکلا شي، که فکر وي، که تخيل
 وي، که ارمان وي او که پيغام وي. دا ټول بايد سره غاړه غړی شي او
 يوه ګډه مناسبه شعري ښکلا راوپنځوي.
 هغه شاعر يا د شعر په نامه ليکنه چې هنر او تخيل ونه لري نه ورته
 شعر واييم او نه هم د شعر کيفيت او خوند ترې اخيستی شم. هو که يو
 شعر فکر هم نه لري او نورې ښکلاوې ولري خو ښېرې مې او قبول مې
 دی. که بيا يو شعر د تخيل، جذبې، شاعرانه او سندريز انځورونو
 ترڅنګ فکر او پيغام هم ولري، بيا خو نو نور علی نور، بس پر

شید و باندې چې هر خومره غوړې تویوې خوند یې زیاتېږي او له نعمت نه نعمت الله جوړېږي. په شعر کې تخیل جذبه او نورې هنري ښکلاوې داسې دي لکه د یوه گل رنگ او وږمې او که بیا له همدې گل نه گل قند او د روغتیا درمان هم جوړېدی شول دا یې د فکر او پیغام برخه ده چې د گل ارزښت یې نور هم زیات کړی دی. په شعر کې هم د نورو ښکلاوو ترڅنګ پیغام او فکر ښکلا ییز ذوق هغه وخت د منلو وړ دي چې د شعر پر مناسبه ښکلا باندې بې ځایه بار نه شي. فکر او پیغام باید په شعر کې داسې حل شي لکه په گل کې د رنگ او خوشبو ترڅنګ د گل قند او درمان جوړېدلو تومنه، یا لکه په خوړو کې مالګه.

کینه د شعر په ټوکولو کې زیات رول لري که عاطفه او که دواړه؟

د شعر او بل هر هنر په تار وپود کې مینه، ښکلا او عاطفه غځېدلې په نظر راځي. دا چې انسان مینه کوي مانا دا چې کرکه هم کوي. که یو څوک له یوه څه سره مینه ولري د هغه څه (معشوق) له دښمن سره به خامخا کرکه لري. خو اصله خبره داده چې په هنري پنځونو کې کرکه هم باید په بنایست بدله شي او عاطفې ترڅنګه یو مناسب رنگ ځان ته غوره کړي. داسې نه شي لکه شال او شپږۍ دې چې سره پیوند کړي وي. ځکه خو ویلای شم چې عاطفه او کرکه پر خپل خپل ځای په هنري پنځونو کې ځانګړې ارزښت لري. هنرمند تل له ښکلا سره مینه کوي او له بدرنګیو کرکه. خو مقصد دادی چې د مینې او کرکې له کش مکش نه چې کوم عمل منځته راځي هغه باید

جوړوونکی وي. یو شاعر په خپل شعر کې د یوې شل کلنې افغانې نجلۍ داسې انځور راوړی چې پر تنډه یې شل مېخونه ټک وهل شوي دي. که دلته د شاعر عاطفه راپارېدلې نو د هغو لاسونو پر وړاندې یې کرکه هم راپارېدلې ده چې د نجلۍ پر تنډې یې مېخونه ټک وهلي دي.

د شاعر او د هغه د شعر ترمنځ روحي او اخلاقي اړیکې څنګه ارزوئ؟

تر ډېر ځایه شعر او هنر د انسان د باطني او ظاهري کیفیتاتو انځورول دي، تر یوه ځایه روحي کیفیت او اخلاق د شاعر پر شعر سیوری کوي، خو په شعر او هنر کې بنایست باید د سوي لاس په څېر وساتل شي. هغه د چا خبره چې د بنسو غونډو بنسټه بنسټوروا وي. همداسې د بنسکلیو رواني او اخلاقي کیفیتاتو او بنسکلي ضمیر انعکاس به په شعر کې هم بنسکلی راځي. که دلته د اخلاقو په باب وغږېږو خبرې به ډېرې شي. همدومره وایم چې په بشري ټولنو کې اخلاقي معیارونه هم یو له بله سره توپیر لري. زه خو وایم چې شعر د بنایست د اظهار لپاره یوه صادقانه او صمیمانه غږ دی، چې په بنسکلیو ارواوو او بنسکلیو زړونو کې سندریزه وده مومي.

داهم وایم چې که شاعر فنافي الشعر شي نو هنر به یې د نورو نیمګړتیاوو پرده پوښ شي او یا به لږ تر لږه له ډېرو بدیو واوړي. دا ځکه چې بنسکلا او نېکي ډېر سره لرې نه دي.

کوم شاعر د چاپېريال د پېښو بڼه انځورونه کولای شي؟

دا پوښتنه په کلي ډول دوه ځوابونه لرلای شي:

۱- هغه شاعر چې شاعرانه نبوغ ولري.

۲- چې د پېښو خوند يې خکلی او پېښې يې لمس کړې دي.

ايا شاعر بايد ټول عمر مين وي؟

هو کې يون صيب، بختور به وي چې ټول عمر مين وي. خو مينه هم کله داسې شي چې هر څومره ورپسې گرځي، په لاس به نه درځي، کله بيا د ښکار غوندي پر سړي ورپېښه شي. هغه د خوشال بابا خبره ده چې وايي:

خدايه ته په زړه کې اچوې دا مينې

چې په ښکار دې مبتلا کړم ته مې وينې

تاسې پوهېږئ چې شاعر يو عاطفي موجود دی او کله چې د پېښو تر اغېزو لاندې راځي، نو د شعر غېږې ته پناه وړي او خپل ځان تسکينوي. که يو شاعر د عواطفو د توپاني حالت په پايله کې د شعر له غېږې پرته ناوړه څښاک او څکاک ته پناه يوسي، نو دا به دده پر شعر ناوړه اغېزونه کړي؟ له هغه سره

به بي و اتن زيات نه کړي او د خپل شعر د بي باوري
په مانا به بي نه وي؟

د ماشوم لپاره مهربانه غېږه د مور غېږه ده او د شاعر لپاره بڼکلي
او مهربانه غېږه د شعر غېږه ده. بختور دی هغه شاعر چې تل يې د
شعر په غېږ کې سر ايښی دی. د کندهاريانو په اصطلاح د مور
شيدې دې يې شي. اوس به راشو دې نورو غېږو ته ستاسو په
اصطلاح د ناوړه څښاک او خکاګ غېږو ته. په دې هکله دومره
ويلاي شم چې بڼه شعر له تصنع نه پاک وي. د څښاک او خکاګ په
غېږ کې د تصنع خوا ته لاره غځېدلې ده. دا غېږې دومره ډېر طبيعي
سکون نه لري. د دې غېږو خوبونه مصنوعي دي. په طبيعي خوبونو
کې الهامي خوبونه هم ليدلي شو. بيا هم زه قاطع حکم نه شم کولای
چې هر ناروېدی به له روږدي بڼه هنر وپنځوي. په يوه کتاب کې مې
لوستي وو: ((چېرته چې بڼه شعر شته شرابو ته حاجت نه شته.))
او يا که بيا څوک دې لنډی د څښاک خواته څکولي وي چې وايي:

ما د چلم نری لوگی کړې

چې د جانان له لړمانه راتاو شمه

نو زموږ توصيه ورته داده چې د شعر په غېږ کې دې سرو نه کېږدي
اولاهوتي لولو ته دې غوږ غوږ شي.
د شعر د انځورونو په باب ستاسې نظر څه دی؟
عيني انځورونه زيات و کارول شي که ذهني؟ ځيني؟

وايي چې عيني انځورونه د چاپيريال عكاسي كوي. لوستونكي او اورېدونكي ترې ژر خوند اخيستلاى شي، خو ځينې نور فكر كوي چې له عيني انځورونو نه ژر خوند اخيستل كېږي او مانا يې ترلاسه كېږي. په شعر كې د ذهني انځورونو كارونه ضرور ده ځكه چې د لوستونكي د ذهني ځواك د ودې او په كار اچولو سبب كېږي او تريوي تحليلي عمليې وروسته لوستونكي د خوند او مانا حد ته رسېږي. نو ددې لپاره چې شاعر د لوستونكي ذهني ځواك په كار اچولى وي، بايد ذهني انځورونو ته زياته پاملرنه وشي. تاسې د دواړو په هكله خپل نظر څرگند كړئ؟

د شعر انځورونه بايد بنكلي روښانه او طبيعي وي. كه ځاى ځاى پېچلي هم وي، بايد شاعرانه بنكلا او هنري منطق ولري. كه په شعر كې عيني انځورونه راغلي وي او كه ذهني شعريت به يې په دې كې وي چې د ذوق خاوند ترې بنكلا ييز كيفيت واخيستلاى شي. كه د انځورونو لاره په مارپېچي ډول تاوه راتاوه هم وي، خو بايد سهي او سلامتې دنكي بنكلا ته ورسېږي. دا لاره كه ډېره گرانه او مشكله هم

وي، خو بنکلي بايد وي. روښانه بايد وي او د تصنع له غبار نه لرې
بايد وي.

يون صيب! تاسې ليکلي دي چې له عيني انځورونو ژر خوند
اخيستل کېږي او له ذهني په ځنډ سره خوند اخيستل کېږي. زه خو
وايم چې که چېرې انځورونه شاعرانه، مناسب او طبيعي وکارول
شي که ذهني وي که عيني خوند به ترې ژر واخيستل شي. شعر بايد
له اورېدلو او لوستلو سره جوخت هم خوند او بنکلاييز کيفيت ولري
او له پای ته رسېدو سره يې د يوه بل خوند پيدا کول هم کمال دی. د
شعر هره مسره او بند د يوه ټال د ټالی په څېر بايد وي، چې له هرې
ټالی نه سملاسي خوند واخلو. ښه شعر خود ډول او اتني په څېر
سملاسي هنگامه جوړوي، نه داسې چې ((اتني سوړ شو او موزی
اوس تود شو.)) زما مطلب دادی چې په شعر کې هر ډول انځورونه
وي، بايد شاعرانه وي، شاعر چې په هره لار ځي، بايد د بنکلا مکې
ته ځان ورسوي، خوشته ډېر داسې ښاغلي چې د مکې په نيت راوتي
وي، لاره ترې نه ورکه شي او ترکستان ته ورسېږي.

په اوسني وخت کې پښتو شاعري او په ټوليز ډول
ادبي بهير ته هيله من يې که نهيلي؟

نهيلي گناه ده. خدای شته ډېر هيله من يم، دا زړه مې داسې راته
وايي چې د ډېرې سترې بنکلا د پنځونې وخت رارسېدلی دی.
(له نرگسه تر نرگسه) په نوم ستا د لنډو کيسو يوه
ټولگه خپره شوې ده. د لوستونکو د ارزونې له مخې

د لنډو کيسو په انډول ستاسې شاعري لوړه ارزول
شوي، تاسې دا خبره څنگه ارزوي؟

له لوستونکيو نه دنيا دنيا مننه چې زما شعر او نثريې دواړه
لوستي. نه پوهېږم چې کومې لېونې مينې له شعر او نثر نه معشوقه
راته جوړه کړې ده. معشوقه يوه ده، خو خبره په لباس کې ده. دا چې دا
معشوقه د شعر په رنگينو جامو کې بڼه بنسکاري خدای دې وکړي چې
د نثر په ساده جامو کې يې هم بڼه وبنسکاروم.

ستاسې په نثري ليکنو ان په ځينو سريزو او کره
کتنو کې د ليکنې ژبه هنري او له تخيله ډکه برېښي،
په پوهنيزو او تحليلي ليکنو کې دې ډول ژبې ته
ارټيا شته؟

ما تل پر شعر او نورو هنري مسايلو يو څه ليکنې کړې دي. پر شعر
باندي ليکنې بايد د شعر سکني خویندې وي. خربوزه خربوزې ته
گوري رنگ اخلي. ليکوال بايد له موضوع سره برابره ژبه او لهجه
وکاروي، که د علمي او تخنيکي مسايلو په هکله ليکنه وي، نو ژبه
بايد ساده او علمي وي. که د هنري مسايلو په هکله ليکنه وي نو ژبه
بايد يو څه هنري وي. د غلبېل سيوري سوري وي. د شعر او
هنر په هکله خبرې هم بايد شعر او هنر ته ورته وي.

زموږ په ټولنه کې ولې د نثر په انډول شعر (نظم) ته
زياته پاملرنه کېږي؟

پښتو د خپو او سپلابونو ژبه ده او په اسانۍ سره د موسيقۍ او ترنم زړي په کې زرغونېدې شي. ډېر ښه مثال يې پښتو ټپه ده. د پښتو متلونه هم تر ډېره حده موزون دي. د اتني نارې، د ماشوم للو للو، د کيسو او نکلونو غاړې، حتی ځينې کيسۍ (چيستانونه) موزني راغلي دي. مور چې ماشومان وو، نو موزونې کيسۍ به مو يوبل ته اورولې او د مقابل طرف له بې ځوابۍ به مو خوند اخيست. د سپلاب لپاره يو يو موزونه کيسۍ وه چې له غورځنگه ډک وزن لري:

((له بره بابا راغی بابا تل وهي ډولونه)).

همداسې ويرنې او حماسې درواخله يانې ټول د کار شيان په پښتو کې موزون راغلي دي. ځکه خو شعرته تر نثر زياته پاملرنه شوې ده. که د پښتو فولکلوريکو افسانو او نکلونو ته پام وکړو په منځ منځ کې يې موزونې نارې ويل کېږي. دا نارې په هره برخه کې ډېرې ښکلې راغلي دي.

تراوسه پورې (وزن) د شعري فورمونو ان ازاد شعري فورم يو اساسي توکي گڼل کېږي، تاسې د منشور شعر او ددې نومونې په باب څه نظر لرئ؟

په دې هکله به درته لنډې خبرې وکړم:

منشور شعر هغه معشوقه ده چې خپل مطلب په خبرو کې بيانوي. موزون شعر هغه معشوقه ده چې خپل مطلب په سندرې کې بيانوي او له ښکلي سر او تال سره مهينه نڅا هم کوي. په شعر کې وزن د نورو

بنکلا و ترخنګ یوه بنکلا ده. که شعر یو باز و بولو نو بنکې یې نورې شعري بنکلا وې دي. همدارنګه وزن هم ددې باز یوه بنکله ده. که د باز یوه بنکله هم ماته وي خریدار ورته ګوته نیسي. زه په خپل وار منثور شعر ته هم شعر وایم خو چې له ځینو شعري بنکلاوو څخه برخمن وي.

ځینې په دې نظر دي چې شاعر باید په شاعری کې یو سپېڅلی معشوق ولري چې له هغه سره مینه ولري، ستاسې معشوق څه شی دی؟

شاعر او بل هر هنرمند باید له خپل هنر سره د عبادت تر سرحده مینه ولري. بې له مینې یو هنر هم هنر کېدی نه شي. له شعر او هنر سره دومره زړه تړل په کار دي لکه یو ژوندی بې چې د ژوند کولو له ارمان سره لري. هر ارمان چې ترسره شي ډېر عادي بنکاري. خو شعر او هنر هغه بنکلي ارمانونه دي چې له ترسره کېدو سره سره بنکلي پاتې کېږي. دوی هېڅکله د نورو ارمانونو په څېر د عادي کېدو درجې ته نه راتیټېږي. زما په نظر شعر د هغې سترې بنکلا د یو څو تصویرونو د حضور هنداره ده. په شعر کې د یوې نه پیدا کېدونکې ورکې د پنبو خورې بنکالو اور بدل کېږي. ستاسې د پوښتنې د دویمې برخې په باره کې باید ووايم چې: زما ایډيال او معشوقه یوه بنکلي او ورکه شاعره ده چې زه یې تل په لټه کې يم، خو په انساني څېرو کې مې لانه ده لیدلې. یا د شمس تبریزی په قول: د هغې همزولې بنا پېری، په لټه کې له شاعرانو سره له ازله همزولې راځي.

تر (چنار خبرې کوي) وروسته دې نوې پنځونې خومره دي؟

يون صيب! که په خومره والي يې ووايم ډېرې دي، خو خبره داده چې په ډېرو لږو مې زړه اوبه څښلای شي. که د غزلونو په هکله ووايم زه فکر کوم، ډېر لږ غزل به مې داسې وي چې د چنار خبرې کوي د غزلونو سيال يې وبولم. هو يو څو اوږدې منظومې مې ليکلې دي چې يو وړوکی کتابگي ترې برابرېږي. خدای شته ډېر ورته زړه نا زړه يم او وېرېږم چې هسې نه له (چنار خبرې کوي) نه ډېرې رالوېدلې نه وي. ځينې دوستان يې د خپروولو ډاډه راکوي. په هر صورت که خيروان شاء الله په دې وختونو کې به يې خپرې کړم.

که تر چاپ وروسته پرې ډاډمن نه شوم، نو اضطراب خورانه چا وړی نه دی. گوندي دا اضطراب مې په راتلونکو پنځونو کې برکت او بنايست واچوي.

کله چې يو شاعر يا هنرمند اوج ته ورسېږي. نو بېرته د نزول خواته روان شي. ستاسې په نظر ستاسې شاعري اوس اوج ته رسېدلې، يانې تاسې خپل زړه او اند تش کړی او که نه دواړه د خوځون په حال کې دي او له ناويلو خبرو ډک دي؟

شعر او نور انساني هنرونه هېڅکله هم اوج ته نه شي رسېدی. دا منم چې شاعران او هنرمندان په خپلو هنرونو کې تل په يوه حال نه

وي ټيټ و پاس په کې خامخا راځي. ځينې د ځوانۍ په شېبو کې ښه شعر تخليق کړي خو وروسته ترې خرابه شي. ځينې په اول سر کې ښه نه وي ورو ورو پسې ښه شي. ځينې په اول کې هم ښه وي او تر پايه ښه پاتې شي. ځينې نه په اول کې ښه وي نه په منځ کې او نه په پای کې. کله کله شاعرانه پېښې او شاعرانه اتومو سفير هم پر شاعر اغېز کوي، د نويو او ښکليو پنځونو دروازي ورته پرانيږي. په نړۍ کې د داسې شاعرانو او هنرمندانو مثالونه شته چې تر شپږو ویشتم کلنۍ، شپږ دېرش کلنۍ او څلوېښتم کلنۍ يې ژوند کړی او شهکارونه يې پنځولي دي. ځينې بيا شته چې د ژوند په وروستۍ برخه کې يې شهکارونه پنځولي دي. د مولوي جلال الدين بلخي په هکله ويل کېږي چې دی عادي ملا او تر اته دېرش کلنۍ پورې يې طالبانو ته درس ورکاوه، ناڅاپه شمس تبريزي ورباندې پېښ شو او د مولانا په زړه کې يې د مستانه شعر سوز وگداز و اچاوه. نن مولانا په نړۍ کې له لويو شاعرانو ځنې يو دی.

د خپل ځان په هکله يوه خبره په ډېرې عاجزۍ خو په دعوي سره کوم هغه دا چې د ښو شعرونو د لوستلو يو لېونی مينه وال يم. پاتې شو خپل شعر مې، له خپلو ويل شويو شعرونو نه په خدای که دومره ډېر راضي يم. په زړه کې مې ډېر نا ويل شوي شعرونه گرځي. که د لوی خدای رضا وه او دا نا ويل شوي شعرونه يې راباندې ولورول نو ايله به مې روح په آرام شي.

په ادبي نړۍ کې دې کومه خوږه يا ترخه خاطره په زړه ده؟

يون صيب! په ادبي نړۍ کې مې زبستې زياتې خوږې او ترخې
خاطري په ياد دي. پر گلپانو شبنم خومره بڼکلی بڼکاري؟ له بڼکليو
سره موسکا خومره بڼکلي بڼکاري. همداسې خاطرات دي چې د
شاعر او هنرمند زړه ته يوه دنيا بڼکلا راوړي. د شاعر او هنرمند
خاطرات د ده په راتلونکو هنري پنځونو کې غځېږي او راژوندي
کېږي. که پر خپلو خاطراتو ليکنه وکړم، کېدی شي خبره له کتاب نه
هم پسې واوړي. دلته به صرف دوه وړې خاطري سره غوټه کړم، چې
کېدی شي هم ترخه ولري او هم خواږه:

خو کاله وړاندې مې يو چاته زبنت زيات عقيدت درلود يو وخت د
همدې عقيدت وړ بنيادم زما زړه مات کړ. ډېره موده ډېر وکړېدم.
ومې نه کړای شول چې همدغه درد په شعر کې راوغاړم، څه موده
وروسته مې کلی را په ياد شو ماشومتوب مې را په ياد شو او د کلي
د گودر په خوا کې هغه چنار را ياد شو، چې مور به يې تر خانگو
لاندې پر توره تخته الف و ب لوستل. زما په زړه کې يوه نغمه په
غږېدو غونډې وه په دې وخت کې مې د ((چنار خبرې کوي))
منظومه وليکله.

خو ورځې وروسته په اردو ساينس بورډ کې د افغان ادبي بهير
لومړنۍ غونډه وه، غونډه او مشاعره روانه وه، له ما سره چنار خبرې
کوي شعرو. خدای شته زه چې هر نوی شعر او روم وېرېم، ځکه په
پښتو کې به ازاد شعرونه ډېر لږ داسې وي چې له پښتو غزل سره
سيالي وکړي. باور وکړئ له پسرلي صيب نه لا ډېر وېرېدم ځکه چې د
پسرلي صيب ذوق ډېر لوړ دی او د شعر بڼکلا بيز کیفیت ته ډېر ژر

رسېږي، خو په هر صورت کله چې زما د شعر وار راغی نو ((چنار
خبرې کوي)) مې په ډار ډار ولوست.

مشاعره پای ته ورسېده پسرلی صیب ستيچ ته ولاړ او ويې ويل
چې تاسې کينئ زه يو خو خبرې کوم. مور ټول غوږ غوږ شو، پسرلي
صیب خپلې خبرې داسې پيل کړي:

((زه نه سلطان محمود غزنوي يم او نه کوم بل پاچا، گنې کاروان به
مې د ده د شعر له وجې په طلاوو نمانځلی وای خوزه کاروان ته يو
قلم ډالی کوم، پسرلي صیب ماته په ډېره مينه قلم راکړ. د پسرلي
صیب د مينې او لورينې هغه کيفيت مې اوس هم په زړه کې پټ
ساتلی دی او کله کله ځان را یادوي.

د هېواد لپاره دې په تخيل کې کومې هيلې روزلې
دي؟

د يوه داسې صوفيانه نظام په تمه يم چې هر دويم تن يې منصور
وي او دار هېڅ نه لري.

عبدالباري جهاني له ((ورکې مېنې)) تر ((شيش محله))

عبدالباري جهاني د هېواد نوماند، غښتلی او
پياوړی شاعر دی.

د جهاني شعر له دوو لسيزو راهيسې زموږ د خلکو په

زړونو او ذهنونو کې
لکه د يوې خوږې
وږمې په څېر چلېږي او
هغو ته ښکلا، آرام او
تودوخه بښي.

دده په شعر کې،
مستي، مايوسي،
بغاوت، درد، سوز،

او ښکې، می، بزم او رزم، اهوڼه او گلونه ټول ځلېدلي
او ځلېږي. ((ورکه مېنه)) د جهاني د شعرونو لومړنۍ
چاپي ټولگه ده، ((پايکوب)) يې د شعرونو دويم چاپي

غونډه دی او ((شیش محل)) یې د شعرونو اوسنی شعري غونډه دی چې د چاپېدو په درشل کې دی. دا چې شاعر به په خپله ((ورکه مېنه)) کې آرام، سوزمن او ډاډمن بنکاري او که په ((شیش محل)) کې او یا دا چې د کومې شعري جونگرې شعرونو به یې د خپل سوي لوي هېواد د اوبنکو او اوسپلیو بنکلي انځور گري کړې وي دا به د ((شیش محل)) تر چاپ او پرتلني وروسته څرگندېږي، خود شاعر هغې گړنۍ مرکې ته چې ما (يون) ورسره (د طالبانو د واکمنۍ پرمهال) په پېښور کې کړې وه او پورتنی عبارت هم پر همغه وخت لیکل شوی و، ستاسې پام را اړوو. دا یوه گړنۍ مرکه ده چې له راډیو کسټ څخه د کاغذ پر مخ پلې شوې ده او همغه مهال د هیلې مجلې د ۱۳۷۷ کال په لومړۍ گڼه کې خپره شوې ده.

تر هر څه لومړی که د خپل شعري ژوند د پیل په اړه خبرې وکړې خوښ به شو؟

د شعر د پیل په باب باید ووايم چې چندان د پیل وخت يې ځکه راته معلوم نه دی چې له ډېر کوچنيوالي مې پر شعر ليکلو پیل کړی دی، تقريباً له اووم ټولگي څخه مې شعر پیل کړ، دا چې شعري کیفیت يې څنگه و او اوس د شعري ارزښتونو له مخې ورته شعر ويلی شو او که نه؟ دا نو بېله خبره ده. څرنگه چې هېڅ مشوق مې په کور او چاپېريال کې نه درلود، نو څوک راڅخه خبر هم نه شول، چې زه لا شعر ليکم، نو په شعر ويلو مې پیل وکړ، تقريباً يوه کتابچه مې له شعرونو ډکه کړه، هغه بيا راڅخه پاتې شول، اوس مې په لاس کې نه شته. په پوهنځي کې مې د ملگرو په زياته هڅونه بيا د شعر نړۍ ته مخه کړه، شعرونه مې ليکل، خو جمع کول مې نه، لنډه دا چې هغه وخت چې زه متوجه شوی يم او يا متوجه کړای شوی يم چې شعر ليکلی شم او شعر کې مې يو څه شته نو هغه مې د پوهنځي دوران دی. تردې وروسته بايد دا حقيقت ووايم چې زما د شعر په تشويق، روزنه، هڅونه او پالنه کې په سلو کې پنځوس زما خپل فطري استعداد او زما کورنۍ رول درلود، نو په سلو کې پنځوس اغېز د محمد صديق روحي و، زه هغه شاعري ته تشويق کړی يم، سيمينارونو او غونډو ته يې بللی يم. هغه زه په دې وپوهولم چې زه شعر ليکلی شم او د شعر استعداد لرم.

د يو شخص شاعر کېدل يا د فردي او يا هم د ټولنيز درد زېږنده گڼل کېږي، ستاسې د شاعري علت څه دی؟

ما له کو چنیوالی خخه له موسیقی سره مینه لرله. زما د شاعری یو
 اساسی علت په کو چنیوالی کې همدا موسیقی وه. زه له موسیقی
 سره سخته مینه لرم او اوس هم دا مینه لرم، په کندهار کې داسې دود
 و چې چا به کوم غزل یا شعر لیکلی و، هغه به یې پټ په کتابچه کې
 ځان سره لیکلی و، بل چاته به یې نه ورکاوه، که ورکاوه یې هم نو
 غلط نقل، دغه بیتونه چې د کندهار شاعران یې لیکي، زه هم کولای
 شم سره پیوند کړم، نو ما به د هغو پر طرز باندې شعر جوړ کړ او بیا
 به مې خپله وایه او یا به مې د کوڅو هلکانو ته ورکول، هغو به ځان
 سره په ترنم کې ویل، خو که شعر د شعر په مانا او یا هم د یوې
 اجتماع لپاره وقف شوی وي او یا شعر د خلکو لپاره وي چې زه خپله
 هم ځان همدا سې یو ژمن شاعر بولم او خلک باید زما په شعر پوه
 شي، نو هغه وخت د پوهنتون وخت دی. خیانت، رشوت، ظلم،
 فساد، شاته پاتې والی، مفاهیم په مظاهرو، جریدو، مجلسونو،
 مجلو او هر ځای کې یاد بدل، نو طبیعي خبره ده چې شعرونه هم دغه
 مسیر ته سوق شوي دي. نو زما شعر هم له دغه مسیر خخه مستثنی
 کېدی نه شوای، نو ما هم په دغه ترڅ کې شعرونه ویل او د هغه وخت
 استبداد ته به مې گوته نیوله، نو انگېزه به یې د هغه وخت ټولنیزې
 نیمگړتیاوې وي. وروسته خو بیا تاسې ته معلومه ده چې زما شعر د
 وخت په بېلابېلو پړاوونو کې بېلابېل رنگونه اخیستي دي. هر وخت
 چې زه شعرونه لیکم نو ملگرو ته وایم چې له ما نه مه خپه کېږئ، زما
 شعرونه د پردېسی رنگ لري او که اوس د پردېسی رنگ ونه لري نو
 د څه شي رنگ به ولري؟

هغه ما يا تشويقيوي او يا د شعر په اصطلاح اغېزمنوي، نو هر وخت که زما د شعر چينه وچېدله يو علت به يې دا وي چې زه د شعر لپاره هېڅ ډول چاپيريال نه لرم.

د شعر د انځورونو په باب ستاسې نظر څه دی؟ په شعر کې بايد کوم ډول انځورونه زيات وي، عيني، ذهني؟ که ددې دواړو اندول وي؟

زما په نظر دې که د اندول خبره چندان مطرح کېدی نه شي، فکر کوم دا د شاعر خپل خيال دی، کله کله شاعر په خپل خيال کې دومره ډوب شي چې د واقعيتونو له پولو ووځي، د تخيل دنيا ته ځي او هغه دنيا بيا ده په الفاظو او ترکيباتو پورې اړه لري. کله کله داسې الفاظ او ترکيبونه استعمال کړي چې هغه د تخيل نړۍ دومره درته رانږدې کړي چې دده خپله فکر نه وي چې دومره به يې بڼه مجسمه کړي شم. نو په خپله ځينې مجسمه شي او کله کله شاعر بيا په خپله دا تصميم نيولی وي چې يوه منظره، يوه تابلو، د يو غريب سرې کور، استبداد او يا هر شی چې وي، هغه ته د واقعيت جامه واغوندي، تصوير او انځور يې کړي. زه په دې مسئله کې شاعر مختار بولم، يوازنی شی چې زه فکر کوم کله کله د انځور مخه نيسي هغه د غزل چوکاټ دی، د غزل په چوکاټ کې زياتره بڼکلي ترکيبونه او احساسات بڼه رسېدلی شي، نسبت دې ته چې انځور دې ورسېږي، انځور د خپل ځان لپاره لږ شان پراخه چوکاټ ته ضرورت لري، چې هغه ازاد نظمونه او يا د اوس په اصطلاح چې دا زما لپاره

نوي ده او (پېيلي نظمونه) ورته وايي، هغه د انځور د ترسيم لپاره
دېره زمينه لري.

ځيني کسان يا شاعران د هنري او ژور تخيلي شعر
په نامه تکلفي او تصنعې نظمونه وړاندې کوي او ان
کېدې شي لوستونکي هم ذهنأ تېر باسي، په دې
باب ستاسې نظر څه دی؟

په دې باب زه وایم چې کله شاعر شعر ليکي بايد خپل لوستونکي
په پام کې ونيسي، چې دغه شعر چاته ليکم؟ که ماته څوک دغسې
يو شعر وړاندې کړي، زه پرې پوهېږم او که نه؟ زه سره له دې چې زه
ځان شاعر نه بولم، خو زه چې څه ليکم، زما تعهد له خلکو سره دادی
چې زما پر ژبه بايد خلک پوه شي، البته سل په سلو کې د خلکو
پوهېدل امکان نه لري، شعر څوک دومره راکښته کولی نه شي چې
پر هغه باندې ټول بېسواده خلک پوه شي، شعر د يو ډول خلکو لپاره
ويل کېږي چې شعر ورباندې درک کړي، نو که چېرې داسې شعرونه
ولیکل شي چې دا ډول خلک دې هم پرې پوه نه شي، نو زه خو شاعر
ته فرمايش ورکولای نه شم چې دغه راز شعرونه وليکي، خو زه خپله
ورسره يو څه مخالف یم.

د پښتو اوسني شعر په باب هيله من بنکارې که
نهیلی؟

نه يوازې دا چې هيله من يم، بلکې زما تر توقع بېخي لوړ دی، خصوصاً د ځوانو شاعرانو شعرونه زما تر توقع ډېر لوړ دي. باور وکړئ چې ماته لږ څه هم راشي، چې بيا وگورم اکثره ځوان شاعران زما د زامنو په سن دي، ماته داسې ښکاري لکه زما زامنو چې شعر ويلی وي او يا لکه ما چې په خپله ويلی وي. پښتو زه خپل مال بولم، د پرمختگ په باب يې که له ما څخه څوک پوښتنه وکړي نو زه وایم چې د پښتو شعر او نثر هېڅوخت د نن ورځې په شان پرمختگ نه و کړی، زه پوهېږم چې په دې حالت هم دا شعرونه نه پاتې کېږي، په ډېر سرعت باندې دغه حالت ته راغلي او دغه حالت چې زه گورم نو په هره برخه کې يې متوازن پرمختگ او وده کړې ده، نو زه په سلو کې زر هيله من يم.

ستاسې: ((دا د مستو پسرلی دی)) خصوصاً ((زموږ کښتۍ يې ډوبوله خپل درياب يې توپاني شو)) شعر ډېر عام مقبوليت او منښت پيدا کړی دی، ستاسې په شعرونو کې نور داسې شعرونه ستاسې په نظر کوم دي چې دې پورې ته رسېدلي وي؟

زه د دې شعر په مقبوليت نه يم خبر، دا مې ستاسې له خولې واورېده، کېدی شي دا د لوستونکو او اورېدونکو ځاني نظريې، چې زما د دغه شعر په باب يې لري، تاسې ته مې مخکې هم وويل

کله چې زه شعر لیکم، نو ورته ژاړم، نو ما یو شعر لیکلی دی ((خوانه دا څوک یې چې گولی اوروې، - د خپل نیکه او د ابا پر کلي)) فکر کوم دا شعر هم ډېرو خلکو اورېدلی او هلته په امریکا کې یې ډېر خلک خونبوي او د کندهار خلک معمولاً ((زما کندهاره د زمرو وطنه!)) دا هغه وخت ویل شوی دی چې روسان کندهار ته راغلل او کندهار کې قیام شروع شو، څلور پینځه ورځې وروسته دا شعر لیکلی شوی دی، د کندهار خلک دغه شعر ډېر خونبوي، دغه دوه شعرونه زه یادولی شم.

له خپل اصلي چاپېریال څخه د شاعر لري کېدل د هغه پر شعري ژوند څه اغېز لري؟

د بل چا پر ژوند څه نه شم ویلی خو زما پر شعري ژوند یې پوره اندازه اغېز کړی، زما شعريې د مایوسی خواته کش کړی دی، زه ځینو شاعرانو لکه په دې پېښور کې ځینو شاعرانو ته حیران یم، ځکه چې دوی په شعر کې ډېره ښه مستي لري، په اصطلاح نغمې یې ناڅي، بیتونه یې ناڅي، خو زما په شعر کې له کلو کلو راهیسې مستي نه شته، ناڅا پکې نه شته، زما هر شعر چې درواخلې، غزل وي که ازاد، ما په دې نیت نه دی لیکلی چې هغه دې د پردېسې رنگ ولري، مگر زه چې هر څومره ځان ترې گونښه کوم، نه کېږي یو بیت یا نیم غزل یا به ټول شعر خامخا دغسې وي چې هغه دې د پردېسې رنگ لري. له خپل محیط لري کېدلو زما پر شعر دغه تاثیر کړی چې د مایوسی خواته یې کش کړی دی. زه کله کله بېرېرم چې هغه ستاسې په اصطلاح د شعر چینه مې وچه نه شي.

تاسې نړيواله شاعري مطالعه كوي، په دې باب په
ټوليز ډول څه فكر كوي چې كوم مسایل په كې زيات
مطرح دي او كوم لور ته روانه ده؟

تاسې خپله د يو شاعر او محقق په توگه دې ته اشاره وكړه چې د
شاعر شعر له خپل چاپېريال څخه متاثر وي، د نورې نړۍ خصوصاً د
امريكا يا د غرب ادبيات چې موږ ته رارسېږي او لولو يې، د هغو
شاعري هم له خپل محيط څخه متاثره ده، هغه انعكاسات چې تاسې
يې په پښتو شعر كې ويني دا تمه مه كوي چې هغه دې د غرب په
ادبياتو كې وويني، البته د غرب ادبيات ځانته خپله خوږلني او
شريني لري، خپل ترسيمونه او انځورونه لري او شرقي ادبيات
ځانته جلا رنگ لري او دا رنگ يې له ډېره وخت څخه جلا و. كه
پښتو ادبيات په پام كې ونيسو، نو د پښتو اوسني ادبيات د داسې
خاصو شرايطو محصول دي چې هغه د هېچا له شرايطو سره د
مقايسې وړ نه دي. د غرب شرايط او د پښتو شرايط بېخي سره بېل
دي، نو شعري يې هم سره بېل دي.

په پښتو شاعري كې ستاسې په نظر داسې شعرونه
شته چې هغه د نړۍ په نورو ژبو واپول شي او هغوی
ترې خوند واخلي؟

غربيان له شرقي شاعري سره هېڅ وخت نابنده نه وو، له فارسي
شاعري سره بلد دي، هلته يې پر دې شاعري ډاكتيري اخيستي دي،

دغه راز له پښتو ادبياتو سره، د خوشال، رحمان بابا، هجري، کاظم خان شیدا، له شاعری او ادبیاتو سره خلک بېخي ډېر بلد وو، پر هغوی یې ډاکټري اخیستي، خصوصاً په روسیه او انگلستان کې د پښتو ادبیاتو په باب ډېرې څېړنې شوې دي او اوس هم خلک ورسره بلد دي، خو که چېرې له ما څخه د پښتو د اوسني شاعری په باب پوښتنه کوي، نو زموږ شاعری په هېڅ صورت شاته پاتې نه ده او که چېرې ترجمه شي، نو زه پر دې يقين لرم چې هلته به هم خلک ترې ښه خوند واخلي او هم به سبا ورځ پرې ماستری واخلي.

زیات تخنیکي او ان فزیکي کار د شاعر پر شعري

زېږېدني څه اغېز لري؟

د بل چا د ژوند په باب څه نه شم ویلی، خو زه یې ډېر متاثر کړی يم، ډېر یې له کاره ویستلی او ستړی کړی يم، ځکه چې له سهاره تر ماښامه یا ژباړه کوم یا میک ته ناست يم، چې دا دواړه زما کارونه نه وو، په افغانستان کې زما ډېر ښه او خوږ محیط پښتو ټولنه او د علومو اکاډمۍ وه. ما د ژوند خوږې ورځې هلته تېرې کړې، ځکه چې امضا به مې وکړه، نو بیا به مې هغه کار کاوه چې زما زړه غوښته او پر هغه به حکومت ماته معاش را کاوه. ما به کله کله ملگرو سره ټوکې کولې چې دا څومره عادل حکومت دی چې موږ خپل کتاب لولو او دوی موږ ته پیسې را کوي. هغه کار چې د سړي له مسلک سره جوړ وي نو بیا لویه ښکمرغي ده، خو اوس مې په اوونۍ کې پینځه ورځې ټولې په ډېر غیر مسلکي کار باندې چې زه ورسره هېڅ ډول علاقه نه لرم، مصرفېږي او دا یوازې د ډوډۍ د برابرولو لپاره

دي يوازي په کور کې شعر ليکم او تاريخ مطالعه کوم چې هغه بيا
زما له کار سره اړيکې نه لري. زه فکر کوم ورځينۍ چارې سپرې ډېر
متاثر کوي.

سره له دې چې تاسې په نسبتاً خوشاله او سوکاله
ټولنه کې او سپرې او ظاهري صورت مو هم گلاب
رنگه معلومېږي، خو پر شعرونو مو يو ډول نهيلۍ
سيورۍ کوي، دا له مهاجرت پرته کوم بل علت هم
لري؟

له مهاجرت پرته بل عامل نه لري، زه د خداى (ج) په فضل په
کورني ژوند کې له خپلې مېرمنې او اولادونو سره پوره صميمي
ژوند لرم، يوازينى علت يې له هېواده لرېوالى دى. زما هېواد
يادېږي، ما همېشه خلکو ته ويلې، چې زما لپاره په دنيا کې
جومات، جنت او کعبه اول کندهار دى او دويم پېښور. نه پوهېږم
چې دغه دوه ښارونه مې ولې په نړۍ کې ډېر خوښ دي. زه په دې دوو
ښارونو پسې هر وخت خپه کېږم، خاصتاً چې د ځوانو شاعرانو
شعرونه لولم، زړه مې غواړي چې هره جمعه د دوى په منځ کې ناست
واى، سپرۍ يو شعر دوه شعره تصنعې ويلاى شي، ټول نه شي
ويلاى، نو ځکه زما په شعرونو کې د نهيلۍ رنگ دى.

ستاسې په نظر د يو ښه او اوچت شعر ځانگړنې
کومې دي؟

د شعر کمال د شعر موسیقيت او د شعر شعریت دی، سپری چې خپله شعر وگوري بیا پرې قضاوت کولای شي، چې قوي دی، که ضعیف، خو یوازې دا وایم چې شعر باید دومره قوي نه شي چې د هغو خلکو له ذهني سطحې هم اوچت شي چې همپشه شعر لولي. د ښه شعر بیا چندان تعریف ځکه نه شم کولای چې د هر چا په نظر بېل تعریف لري.

په تېرو شلو کلونو کې پښتو شعر د څومره والي او څرنگوالي له پلوه څنګه ارزوئ؟

پښتو شعر ته اوس زیاتې هیلې شته، له پخوا څخه یې زیات توپیر کړی دی، که روسانو افغانستان وران کړ، خو د دې وړانګې ګټه بیا ادبیاتو ته ورسېدلې یو وخت چا داسې تصور نه کاوه چې پښتو کې به په دومره زیات شمېر ښایسته شعرونه وویل شي. په پښتو کې پخوا ښه شعرونه موجود وو، خو په اوسني مقدار نه وو، اوس چې هر غزل او یا ازاد شعر راواخلي تر هغه بل ښه خوند کوي.

د شاعري تر څنګ دې نور کوم اثار لیکلي او یا هم ترلاس لاندې دي؟

اوس خو مې یو تاریخ لیکلی چې په دې نږدې وختونو کې باید چاپ شي، دا کتاب ((د هرات پښتانه او ستره لوبه)) نومېږي. په دې اثر کې د ایران او برتانیې ترمنځ رقابت خپرل شوی دی، ایران غواړي د روسیې په مرسته هرات د ځان کړي او برتانیه غواړي چې هرات د هغوی لاسته ور شي، دا په بېلابېلو پړاوونو کې د هرات

تاریخ دی. نورې پروژې مې دادې: پښتانه په ۱۸مه پېړۍ کې،
پښتانه په ۱۹مه پېړۍ کې او پښتانه په ۲۰مه پېړۍ کې. دا هر یو
ځانته جلا جلا اثر دی.

د پښتو په او سنی شاعری کې دې د چا شعرونه
ډېر خوښ دي؟

شاعران زما په خیال داسې دي لکه گلان، هر یو ځانته بېل رنگ او
بېل بوی لري او بېل بڼایست، زما لپاره هر شاعر جلا جلا گل دی،
جلا رنگ لري او جلا خوند، ماته د هر شاعر کلام خصوصاً د ځوانو
شاعرانو شعرونه ډېر خوند راکوي.

د موسیقۍ او شعر ترمنځ اړیکې څنګه خپرې؟

موسیقۍ شعر د ټولو خصوصاً د بېسوادو خلکو غوږو ته رسوي،
هغوی کتابونه نه شي لوستلای، نو که یو سندرغاړی یو شعر په
خپل اواز کې د خلکو غوږو ته ورسوي، نو قوت یې څو چنده
زیاتېږي، خو که چېرې شعر موسیقۍ ته وقف شي، نو په دغه وخت
کې د ابتدال خواته ځي.

وروستۍ پوښتنه مې سیاسي غونډې ده: تاسې د
یو مهم هېواد په سیاسي-تبلیغاتي دستګاه کې کار
کوئ، دلته داسې اټکل کېږي چې تاسې به له حالاتو
ژر خبرېږئ! ایا په نږدې راتلونکي کې داسې هیله

شته چې د افغانستان دا غميزه نوره پای ته ورسېږي؟

هېڅ ولس له داسې ستونزې سره نه دی مخامخ شوی، چې سپری د هغې ستونزې حل ناممکن وبولي، افغانستان پخوا هم له سختو ستونزو سره مخامخ شوی، یو وخت په افغانستان کې اتیا کاله پرله پسې گډوډي راغلې، خو افغانستان د هغه اغتشاش له دورې څخه هم ووتله، سپری ورته هیله کوی شي، دا چې څه وخت دا ستونزه حلېږي، نو سپری د وخت دقیق اټکل نه شي کولای، خو که څوک له ما څخه وپوښتي چې دا ستونزه به حل شي، نو ورته وبه وایم چې زه په دې ایمان لرم چې حل کېږي.

ترخگو چيگ په افغانستان کيگ قانون حاکم نه شي

دمطبو عاتو ازادي ممکنه نه ده

شکاغلی حاجي سيد داود د هيگواد له ايجرو تکوه ژورناليسگستانو او د ژورناليسگزم له لويو خدمتکارانو خگخه دی، ده د جهاد په کلونو کيگ

په ايجرو سختو حالاتو کيگ افغان نشراتي مرکز فعال کو او له ديگ لاريگ ييگ تگوليگ نوه ته د افغانانو او ازونه او فريادونه ورسول، دغه راز ييگ په سلکگونو ژورناليسگستان وروزل او تگولنيگ ته ييگ ووانديگ کو، حاجي سيد داود پر ژورناليسگستکو خدمتونو سربيره هيگواد ته يولو نور ياد وؤ تگولنيز خدمتونه هم وکو او په سياسي

اگر کيگ ييگ هم د ملي ارمانونو د بري لپاره ايجريگ هليگ حگليگ او ستاينيگ وؤ مبارزه وکوه، دی اوس هم خپلو ديگ اول ملي او فرهنگي هخگو او فعاليتونو دوام ورکوي. دا مرکه ييگ له پورتنی متن سره يو حگای د طالبانو نظام تر ونگيگد و نايگ اته مياشتيگ وروسته هيليگ د ۱۳۸۱ کال ۳ کنگه کيگ خپره شويگ ده چيگ دلته ييگ تاسو لوستو ته رابولو:

که تر هر خگه دمخه د افغان نشراتي مرکز يا ميايا سنتگر د فعاليتونو نچوؤ راته ووايي ايجره مهرباني به موي؟

افغان نشراتي مرکز له پنحگلسو کلونو را په دیگخوا د پاکستان په صوبه سرحد کیگ د ویدیو، عکاسه او د خبرونو د تگولولو په برخه او همدارنگه دیو شمیرگ لنایگ مودیگ کورسونو او رایو تگلویزیون د انستیتیوت په دایرولو کیگ خپل فعالیتونه ترسره کوي، په دیگ موده کیگ مو تقریباً دریگ زره ساعته ویدیویي مطالب د افغانستان له (۲۹) ولایتونو نه راتگول کوي دي، دغه ویدیویي مطالب یوازینگ په جگککویگ یا مهاجرت پوریگ اوه نه لري، مو ا هغه موضوعات چیگ په افغانستان کیگ منحگته راغلي لکه شگوونه او روزنه، کرکیله، روغتیا، عادي ژوند او همدا اول د خلکو مهاجرتونه، جرکگیگ او حکینیک نور په دغه ارتباط باندیگ مو ویدیویي مواد د افغانستان له (۲۲) ولسوالیو نه راتگول کوي دي.

د عکاسه په برخه کیگ مو تقریباً یولکو پنحگوس زره رنگه، تور او سپین عکسونه، اولترا ایکسایلایدرز او همدا اول (۲۰۰) ساعته رایویي مطالب په خپل ارشیف کیگ ساتلي او همدا سیگ مونورو رایو کگانو ته ورکوي دي. زمو ا لنایگ مودیگ په کورسونو کیگ تقریباً دریگ سوه شپیگته کسه خبریلان، دریگ سوه شپیگته کسه کمره مینان روزل شوي، چیگ حکینیک ییگ اوس عملاً د افغانستان رایو تگلویزیون سره کار کوي او یو شمیرگیگ په غیر دولتي موسسو کیگ کار کوي، د افغانستان د رایویي تعلیماتو انستیتیوت چیگ تقریباً په ۱۹۹۰-۱۹۹۱ کیگ ییگ دوه دریگ دوریگ شاگردان فارغ کوي، چیگ ددوی

شمیگر هم (۴۰) تخنیک کگرانو او خگلو یگشگتو پروا یوسرانو ته رسیگای، ددغه انستیتیوت موده یو کلنه ده چیگ زیاتره هغه استادان چیگ په کابل کیگ د ژورنالیزم په خگانکگه کیگ تدریس کوي، له موإ سره همکاري لري. دلته تقریباً هر کال (۲۰) کسه پروا یوسران، شل کسه تخنیک کگران روزل شوي دي.

تر دیگ وروسته کله چیگ په افغانستان کیگ د طالبانو دوره وه زیاتره مو د عکاسه، ویدیویی فعالیتونه نه درلودل، د افغان نشراتي مرکز یو شمیگر نوریگ پروژیگ لکه دمیا یا یانیگ د آله ییزو رسنیو سرویگ کول، په افغانستان کیگ دا معلومول چیگ د افغانستان خلک کومیگ راأیو کگانیگ اوري او خپل ورهگني معلومات له کومو منابعو خگخه لاسته راوؤي. موإ تقریباً دریگ حگلي پر ۱۹۹۰م پر ۲۰۰۰م کال او اوس دریگ میاشتي مخکیگ تقریباً دوه زره غوشگتنلیکونه چیگ د افغانستان خلک ورهگني معلومات له کومو منابعو نه ترلاسه کوي، ترتیب کؤي، بیا په دغو منابعو کیگ کومه سرچینه زیاته اوري، کوم اخبار زیات لوستل کیگای، کومه مجله په خلکو کیگ محبوبیت لري، له دیگ سرویگ سره موإ عامه افکارو سرویگ په افغانستان کیگ کوو، چیگ پر ۲۰۰۰م کال تقریباً شپا زره غوشگتنلیکونه موإ د افغانستان د راتلونکو حالاتو، شگوونیگ او روزنیگ لپاره ترتیب کؤي په تیگره بیا په دیگ سرویگ کیگ موإ جوته کؤه چیگ د افغانستان خلک د شگحگو له کار سره خگومره علاقه لري، یانیگ

واقعا دوی غواډي چيگ ددوی لونگيگ شگوونحگي ته ولاؤيگ شي، ددوی لونگيگ په دفاترو کيگ کار وکؤي. دغه سرويگ کگانيگ چيگ موإ سره پرتيگ دي له ديگ سره موإ يو شميرگر کگردي ميگزنه چيگ تقريباً له خگو کلونو را په ديگخوا په نؤيوالو راأيو کگانو په تيگره بيا بي بي سي، امريکا غيا همدا اوس د ازاده راأيو، دغه کسان چيگ راأيو کگانيگ اورې له دغو راأيو کگانو نه خگه ترلاسه کوي، ددغورأيو کگانو کگتگيگ خگه دي، يانيگ دغه راأيو کگانيگ خگه شباهتونه او توپيرونه سره لري. په ديگ اؤه مو يو شميرگر کگردي ميگزنه داير کؤي او بيا ييگ نؤيوالو منابعو ته ورکوو چيگ په افغانستان کيگ ميايا خگومره رول لوبولای دی.

دغو اثارو خو هغه وخت هم تاريخي ارزشگت درلود، خو د وخت په تيگرېگدو سره به نور ارزشگت هم پيدا کؤي، دديگ اثارو دساتنيگ او پالنيگ لپاره خگه ترتيبات شته؟

هو! دا ايگره شگه پوشگتنه ده، موإ دديگ لپاره چيگ له دغو موادو نه د افغانستان حگوان کهول او هم هغه خگيگؤونکي چيگ غواډي د افغانستان په تيگر شل کلن، خگلريشت کلن تاريخ حگان خبر کؤي، موإ د امريکيگ د ويليمز کالج سره قرارداد کؤي هغوی موإ ته يو شميرگر وسايل راليگالي، موإ دا غواؤو چيگ خگه مواد چيگ په ارشيف کيگ لرو هغه دريگ کاپي کؤو، يوه کاپي خپل دفتر کيگ وساتو، يوه کاپي کابل پوهنتون يا د افغانستان راأيو

تگلويزيون په ارشيف کيگ وساتو، يوه کاپي بايد په خارج کيگ و اوسي او دا مو له مخکيگ نه هم ورکوئيدې، چيگ مو دغه مواد لرو، دغه ويايو کگانگ دي چيگ هم په افغانستان کيگ افغانان او هم په بهر کيگ خلک تريگ کگتگه اخلي.

ديگ خگو کلونو کيگ چيگ تقريباً تر لسيزيگ نه زياته موده وشوه، کومو نويوالو اژانسونو ستاسو له موادو نه ايجره کگتگه اخيستيگ ده؟

مو په شروع کيگ دريگ خگانکيگ درلوديگ، يانيگ پر ۱۹۸۲م کال کله چيگ مو دا دفتر پرانيست پر ۱۳۲۵ل کال کيگ مو ايجريگ هليگ حگليگ وکوئيگ چيگ زمو خبرونه، عکسونه، ويايويي مطالب، نويوالو د خپلو رسنيو له لاريگ نشر کوئې، په هغه وخت کيگ دا باور چانه کاوه، د هغه وخت مشکل دا و چيگ تنظيمونه وو، دوي خبري اژانسونه درلودل، دوي فرهنگي کميگتگيگ درلوديگ، دوي به مبالغه کوله، يو تگانک به ييگ سل تگانکه شگودل، يا دوي به مثلاً په يو جنکگ کيگ کگا وو، کله چيگ مو په مسلکي معيار کار شروع کو، نو مو د يويگ حادثگيگ عکس، د حادثيگ ويايويي فلم او د حادثيگ رپورنگ دريگ واوه يو حگاى اژانس ته ورکول، يانيگ هغه خگه چيگ په فلم کيگ و، هغه خگه چيگ په عکس او خط کيگ و تگولو به له يو بل سره اوخ لکگاوه. نو ترديگ شپاو مياشتو وروسته زمو خبرونه پرانس پريس، نيوزلينا، اسوشيست

پریس ته ورسیدګدل او حکینو نورو نؤیوالو اژانسونو له موږ سره
قراردادونه وکول او هغوی زموږ خبرونه نشرول.

زموږ زیات ویایویې مطالب په لندن کیګ د I-T-M تګلویزیون له
لاریګ او W-I-M له لاریګ خپریګدل، پخوا ویزنیوزو، اوس
رویتګرنیوز دی، هغوی سره موږ قرارداد کاوه، د ۱۹۸۸ کلونو په
شاوخوا کیګ کله چیګ CNN اګر ته راووت، د اول حګل لپاره په
دغه سیمه کیګ موږ CNN سره هره اوونۀ دریګ دقیقیګ د نؤیوالو
ساعتونو په نامه یو پروګرام کیګ قرارداد وکول چیګ د
افغانستان په باره کیګ به بیګ هره اوونۀ دریګ دقیقیګ زموږ
خلاصه خبرونه د خپل تګلویزیون له لاریګ نشرول، زیاتره زموږ
عکسونه د (سیلما) چیګ د عکاسۀ نؤیواله ایجنسې ده او په
فرانسه کیګ ده، بلیګ (کمره کیس) په نامه چیګ په نیویارک
کیګ ده دوی زموږ عکسونه اخیستل او زموږ ویایویې مطالب
زیاتره د ایران، چین، جاپان تګلویزیونونو او ددغو هیګوادونو له
ورحګپانګو خګخه نشریګدل، خو زیاتره په دیګ وخت کیګ د
امریکیګ غا او بی بی سی له لاریګ خپریګدل.

له نوي تحول سره زیاتره موسسیګ داخل ته انتقال شوي
د دیګ مرکز د انتقال په باب ستاسیګ نظر خګه دی؟

له نیګکه مرغه موږ هم د ۱۳۸۰ ل کال په وروستیو شپو ورحګو
کیګ هغه مهال چیګ زه کابل ته ولاؤم هلته ما سرویګ وکول،
چیګ موږ خګنګه کولای شو خپل فرهنگي فعالیتونه له خپلو
افغانانو ورونو سره اوږه پر اوږه په تیګره بیا په ولایاتو، ولسوالیو

او علاقه داریو کیگ سرته ورسوو، بالاخره مو! پر دیگ بانديگ
وتوانیگدو چیگ د اسد په میاشت کیگ د افغان نشراتي مرکز
اوونیزه (اراده) کابل ته انتقال کؤو، اوس زمو! خپرونه (اراده) په
کابل شگار کیگ چاپیگیای او هلته ویگشل کیگیای او له هغه
حگایه ننکگرهار، لغمان، کونؤ، میدان، هرات، کندهار او حگینو
نورو ولایتونو ته لیگیادول کیگیای او په راتلونکي کیگ افغان
نشراتي مرکز هیله لري چیگ په راتلونکي نادیگ وخت کیگ یو
چاپحگی هلته فعال کؤي او خپله ور حگپانگه به تقریباً د کابل له
شگار نه د هیگواد حگینو ولایتونو ته ویگشي، کله چیگ مو
چاپحگی فعال کؤ، نو مو! یو بل پرو کگرام هم لرو او هغه دا چیگ
مو! خگنکگه کولای شو چیگ محلي رأیو کگانیگ فعالیگ کؤو،
یانیگ اوس خو ایگریگ رأیو کگانیگ بی بی سی، امریکيگ
غیا، ازاده رأیو او سهار په خیر اور یگدل کیگیای، تقریباً زیاتیگ
رأیو کگانیگ شته خو مو! کوشش کوو که مو! وکؤای شو افغاني
پرو آیوسران افغاني تخنیک کگران وروزو، د افغانانو په مرسته
افغاني ستگیشنونه جوؤ کؤو، که سبا ته دغه نؤیوالیگ
رأیو کگانیگ حگي چیگ زمو! په ملک کیگ حد اقل دومره
رأیو کگانیگ خو وي چیگ خلک بیگ ووري او خلک د رأیو له
خپرونو نه محروم نه شي.

په افغانستان کیگ د مطبوعاتو له ازاده نه خگومره
أأمن یاست؟

زه دا عرض کولای شم، کله چیگ په یو ملک کیگ سیگستم نه وي، کله چیگ په یو هیگواد کیگ نظام نه وي، کله چیگ په یو ملک کیگ پر تگوپک بانديگ اتکا وشي، هلته هیگخگ اول ازادي نه شته. متاسفانه چیگ په افغانستان کیگ خگلریشته کلنیگ جکگوئیگ زموږ دغه تگول بنیادونه نؤولي دي او موږ ته په میراث کیگ یو ویجاؤ افغانستان، په اقتصادي، سياسي او فرهنگي لحاظ کمزوری افغانستان راپاتییگ دی، اوس موږ د نؤیوالیگ تگولنیگ په مرسته هخگه کوو چیگ موږ د مطبوعاتو د ازاده پر لوري کگام واخلو، تر هغیگ چیگ د مطبوعاتو او نشراتو د ازاده په رنگا کیگ افغانستان یو سیگستم پیدا کؤي او په افغانستان کیگ قانون حاکم شي او تر هغیگ پوریگ چیگ په افغانستان کیگ قانون حاکم نه وي افغانستان کیگ سیگستم رامنحگته نه شي تاسو په دیگ برخه کیگ شگه پوهیگای دا مشکله ده چیگ موږ ووايو هلته د مطبوعاتو او نشراتو ازادي تنظیمیگدلی شي.

تاسو دلته ایگر کار کؤی، ایگره شتمني مو خوندي کؤیگ که دفتر تگول کابل ته انتقال کؤی او خدای مه کؤه کومه پیگشگه رامنحگته شي دا به ایگره غتگه ضایعه نه وي؟

اوس له نیگکه مرغه د افغانستان راتلونکیگ دنؤوله راتلونکیگ سره غوتگه شویگ ده، که چیگریگ نؤیوال بیبا افغانستان له یاده وباسي او افغانستان ته شا کؤي لکه خگنکگه

چيگ په تيگرو لسو کلونو کيگ ييگ کويگ وه، هر ملک، کگاونايو هيگوادونو، او نويوالو له افغانستانه صدمه وليده، زه هيله مند يم چيگ اول به کگاونايو هيگوادونو په افغانستان کيگ له مداخلو او لاسوهنو خگخه، له برباديو او تباهيو خگخه يو خگه پند اخيستی وي، نويوالو په تيگره بيا امريکا هم پر ديگ بانديگ معتقد شويگ ده چيگ په افغانستان کيگ سوله دمنظقيگ سوله ده، په افغانستان کيگ سوله د نوة سوله ده، نو ددغيگ خوشينييو په رنگا کيگ مو او ايو که چيگريگ له يويگ خوا مو هغه افغانان چيگ دغه وطن ته غواوي يو خگه کار وکوي او له بليگ خوا کگاونايان زمو او په کورنيو کيگ چارو کيگ لاسوهنه ونه کوي، نويواله تگولنه له مو او سره مرسته وکوي، هيله ده چيگ هلته په تدريج سره يو باثباته هيگواد رامنحگته شي او هلته دغه فعاليتونه لکه خگنکگه چيگ تاسو اشاره ورته وکوه، کوم چيگ مو دلته کوي چيگ دا په خپل وطن کيگ، په خپل نظام کيگ د خپلو خلکو په منحگ کيگ ترسره کوه، زه فکر کوم دا به په راتلونکيگ کيگ زمو تاريخ روشگانه ساتي.

اوس به راشو سياسي اگرته! تاسو پر هغه وخت چيگ د لوييگ جرکگيگ خبره چانه شوه کولای، د افغانستان د ملي زعامت د تگاکلو لپاره د لوييگ جرکگيگ غوشگتنه کوله، خو په بيگونه لويه جرکگه کيگ چيگ د افغانستان ملي زعامت تگاکل کيگده، تاسو حاضر نه وي، ايا له

لوييگ جرکگيگ خگخه مطمئن نه وي او که کومه بله
ستونزه وه؟

متاسفانه مو لکه خگنکگه چيگ تاسو اشاره وکوه، ددغيگ
لوييگ جرکگيگ د کميسيون له اعلان سره سم د خلکو په منحگ
کيگ يو اول نا اميدي رامنحگته شوه، که خگه هم کوم کسان چيگ
دغه کميسيون ته پيشنهاده شوي وو، مو يو بل سره شگه پيگژندل،
دوي دلوييگ جرکگيگ له نوم سره حساسيت درلود، دوي له
دموکراسه سره حساسيت درلود، نو دغه کسان چيگ کله انتخاب
شول، په خلکو کيگ دديگ کار عکس العمل ايوگر منفي و او ما هم
شخصاً په دغه ارتباط تر کومه چيگ زما له لاسه کيگدل يو شميرگر
ورحگپانگو او نويو الو اژانسونو سره خبريگ وکويگ، خو
بدبختانه نويو الويگ تگولنيگ او هغو هيگوادونو چيگ غوشگتل
ييگ په افغانستان کيگ سوله راشي، هغوي ته داسيگ ويل شوي
وو، چيگ په دغو شرايطو کيگ ترديگ زيات شگه کميسيون نه
جوويگاي او ترديگ قابل خلک په افغانستان کيگ نه شته،
يانيگ نويو الويگ تگولنيگ په تيگره امريکايانو پر ايوگرو غلطو
معلوماتو بانديگ اتکا وکوه او اوس هم دوي پر غلطو معلوماتو
اتکا کوي، له ديگ پرته يو شميرگر خلک دي چيگ دا وضعه
امريکايانو ته بل اول شگيي، يانيگ په ديگ مانا چيگ د خپل
اقتدار د دوام په خاطر دا هليگ حگليگ کوي چيگ امريکايانو،
غربيانو او نويو الو ته ووايي چيگ په دغو شرايطو کيگ واقعي
لويه جرکگه نه کيگاي، په دغو شرايطو کيگ هغه افغانان چيگ

غواړي واقعاً افغانستان ته خدمت وکوي بېرته نه راحگي، په دغو شرايطو کيگ د افغانستان بيا جوړول اسانه کار نه دی، موږ بايد دغو قوماندانانو او تگويکسالارانو ته موقع ورکړو او همدغه کسان چيگ دلته او سيگدلي او له تنظيمونو او جنکگي آلو سره تړاو لري دغه کسان شگه دي، نظر هغو کسانو ته چيگ هغوی سوليگ، دموکراسه او ثبات ته کار کوي، نو کله چيگ دغه اول معلومات ملگرو ملتونو، امريکايانو او يو شميرگ نورو اژانسونو ته ورکړل شول، ما له دغه نظر سره مخالفت وشگوده او اوس هم زه په ديگ باوريم چيگ افغانستان ايرگ رسيگدلي کسان لري، هغه تعليم يافته چيگ په داخل کيگ دي او زده کوي او مسلکي خلک چيگ په ايران، پاکستان او اروپا کيگ دي، دوی تگول غواړي چيگ په ديگ هيگواد کيگ و اوسي او خپل هيگواد ته خدمت وکوي، يانيگ هيگخگوک نه غواړي چيگ افغانستان ديگ ديويگ سيميگ او يو کگروپ په کنتگرو ل کيگ وي، افغانستان ديگ له يو قوم سره وي، افغانستان د تگولو افغانانو کگأ کور دی. نو که پر دغه اساس هر قدم پورته کيگايي زه ورسره يم، زه ددوی په خدمت کيگ يم زه په سر او مال، په وينو حاضریم خو که چيگريگ دغه تگول امکانات يانيگ زموږ ملي منافع يگ دحگينو آلو او اشخاصو د شخصي منافعو په خدمت کيگ وي، زه هيگخگکله دغسيگ لوييگ جرگيگ، دغسيگ سيگستم او اداريگ سره کار هم نه شم کولای او توافق هم ورسره نه لرم، خو يو

شى دى دا وطن پر ما حق لري زه حگان دديگ وطن بچى ککنگم
 خگه چيگ زما له لاسه کيگاي هغه به کوم.
 تاسو اشاره وکوه په لويه جرگه کيگ هغو خلکو کگاؤن
 کوئى و چيگ د لوييگ جرگيگ له اصل سره ييگ
 مخالفت درلود، نو حکينيگ خلک بيا دا خپله يو برى
 بولي حککه هغه کسان چيگ د لوييگ جرگيگ له نامه
 سره ييگ حساسيت درلود هغوى هم په ديگ قانع شول
 چيگ لويه جرگه د افغانستان د سياسي مسايلى يوه
 اساسي حل لاره ده، همدا پرمختگک بس دى چيگ اصل
 ومنل شو په بله لويه جرگه کيگ کيگدى شي يو خگه
 زيات پرمختگک وشي، تاسو خگه نظر لري چيگ بيگؤنه
 لويه جرگه تر کومه حده مثبتته وه او د راتلونکي لوييگ
 جرگيگ لپاره مو وؤاند يزونه خگه دي چيگ کيفيت
 ييگ او چت شي؟

زه غواؤم دومره عرض تاسو ته وکؤم چيگ پر ۲۰۰۱م کال مو ا شپا
 زره مرکيگ د افغانستان په دننه کيگ وکويگ، په شپا زره مرکو
 کيگ (۴۸۰۰) افغانانو يانيگ قاطع اکثريت د لوييگ جرگيگ
 پلوي کوئى وه، په هغه وخت کيگ لا طالبان موجود وو، پاتيگ
 دوه دريگ سوه کسانو به د اسلامي شورا او حکينو هم نظر نه و
 ورکوي، خو (۴۸۰۰) تر (۵۰۰۰) پوريگ افغانانو د هيگواد په

کگوتگ کگوتگ کیگ یانیک هغو افغانانو چیگ ددوی اواز چا نه و اوریگدلاي، هغو افغانان چیگ په سیاست کیگ شگکیگل خلک نه وو، دا هغه افغانان وو چیگ په ۲۳ کلونو کیگ ییگ دهر چاله لاسه ازار لیدلای و، خو کله چیگ دیگ پوشگتنیگ سره مخ شول چیگ له کومیگ لاریگ غواؤي د افغانستان مسئله حل شي، هغوی تگولو دلویيگ جرکگیگ لاره غوره بللیگ وه، نو دغه لویه جرکگه چیگ دایره شوه موإ غوشگتل هغه عظمت چیگ لویيگ جرکگیگ درلود او هغه مینه چیگ له لویيگ جرکگیگ سره افغانانو درلوده، باید د هغه عظمت او هغیگ مینیگ پر بنیاد دا لویه جگرکگه جوؤه شویگ وای، نه دا چیگ موإ ته غریبان د لویيگ جرکگیگ د جوؤولو دستور راكؤي، په دیگ چیگ لویه جرکگه زموإ عنعنه وه هغه د امریکایانو عنعنه نه وه، امریکایان پر دیگ بانديگ نه پوهیگدل، ملکگري ملتونه پر دیگ نه پوهیگدل، دا د ملت غوشگتنه وه ما په خپله دغه غوشگتنه کؤیگ وه، افغان نشراتي مرکز دا سرویگ د امریکا بهرنیو چارو وزارت، د ملکگرو ملتونو حگانکگؤي استازي ته هم وؤانديگ کؤیگ وه، موإ نه غوشگتل چیگ د خلکو له ارزو کگانو او هیلو سره دیگ لویيگ وشي، له بده مرغه د داسیگ کمیسیون تگاگل او یا لویيگ جرکگیگ ته د هغو کسانو رابلل چیگ هغوی په دیگ جرکگه کیگ د کگاؤن مستحق نه وو، یا په لویه جرکگه کیگ حگینو خلکو ته دا حق نه ورکول چیگ هغوی د خپل راتلونکي او د خپل ملت د زعامت په اؤه فکر وکؤي، دغه تگول دلویيگ جرکگیگ له

عملييگ سره مخالفتونه وو، دغو شيانو د لوييگ جرکگيگ
 اهميت ته صدمه ورسوله، همدغه کسان چيگ اوس په کابل کيگ
 ناست دي، دوی د اکتگر نجيب الله پر لوييگ جرکگيگ ريشخند
 واهه، دوی د بېرک کارمل پر لوييگ جرکگيگ ملنأیگ وهليگ،
 اوس خلک وايي چيگ دغه لويه جگرکگه د هغوی د لوييگ
 جرکگيگ نه هم کمزوريگ وه. زه په ديگ خفه يم چيگ لويه
 جگرکگه خپله کگناهکاره نه ده، لويه جرکگه خپله هم محبوبيت
 لري او هم سپيگځگلتيا، دا چيگ د خلکو غوشگتنه عملي نه شوه
 په ديگ موخفه وو. خو بيا هم نظر جنکگ ته، نظر تجزييگ ته دا
 حالت شگه دی چيگ حد اقل دنيا توجه کوي، هلته سوله ساتی
 حگواک دی، هلته ديو شميرگ سوکونو او شگوونحگيو
 د بيارغونينگ خبره ده او نوريگ پروژيگ دي، اميد دی چيگ په
 راتلونکو انتخاباتو کيگ دغه ازادي افغانانو ته ورکول شي او
 واقعاً هر هغه خگه چيگ خلک وغواوي هغو ته د عمل جامه
 واغوستل شي، نه دا چيگ امريکا خپل فرمايش ورکوي، نه دا
 چيگ يو کگروپ د پيسو په زور په ديگ کيگ رامنحگته شي، دا
 اوس زموږ او ستاسو او دفرهنکگيانو وظيفه ده چيگ موږ بايد
 مخکيگ تر مخکيگ خلک پوه کوو، چيگ خپل اينده زعامت
 خگنکگه د ازادو انتخاباتو له لاريگ تگا کلاي شي، نوزه فکر کوم
 چيگ بيا هم مخکيگ لوی پؤاوی او دا ايگر کار غواوي او دا
 خگه چيگ شوي يانينگ نظر جکگوئيگ او تجزييگ ته، ديگ
 لوييگ جرکگيگ ته موږ ترجيح ورکوو او دا چيگ اوس موږ په

داخل کيگ يو هلته کار کوو، هلته فعاليت کوو دا هم يو مثبت تگکی دی او د اینده په خاطر باید کار وکړو، خو حکینیک مسایل دي چيگ هغه مو! افغانانو ته د زیات احترام وؤ دي چيگ له هغیگ جملیگ نه لویه جرکگه ده، یانیگ مو! نه غوشگتل چيگ دلویيگ جرکگیگ تر نامه لاندیگ دیگ یوه فرمایشی جرکگه جوؤه شي، مو! غوشگتل واقعي لویه جرکگه جوؤه شي، لکه خگنکگه چيگ خلکو د طالبانو تر حکومت لاندیگ حکایونو کيگ هم د لویيگ جرکگیگ غوشگتنه کوله او په هغه وخت کيگ چيگ آن د لویيگ جرکگیگ نوم هم چانه شو اخیستی، مو! داسیگ خلک لیدلي چيگ د طالبانو کوتک ییگ مانه خود لویيگ جرکگیگ نوم بیگ اخیسته، خو هیله ده چيگ په اینده کيگ اصلاحات رامنحگته شي.

تاسو ته خو تر تگولو شگه تجربه ده چيگ په افغانستان کيگ په شلو پنحگه ویشتو کلونو کيگ غتگ جنجال دا و چيگ هر کگوندا او تنظیم انحصار کاوه او د انحصار په نتیجه کيگ افغانستان ایگر تباه شو اوس هم په دولتي چوکاتگ کيگ زیات انحصار موجود دی، ددیگ انحصار دله منحگه وؤلو حل لاریگ خگه دي؟

خبره دا ده چيگ په دغو ألو ألبازیو کيگ افغانستان هیگخگ کگتگه نه شي کولای، مو! که داسیگ لا سره مخکیگ لاؤ شو، کله چيگ شهید داود خان کودتا وکړه او هغوی هم کوشش کاوه چيگ

يو شميرگر باوري خلک رامخته کوي، يانينگ هغه کسان چيگ ده پيگژندل هغه رامخته کوي او هغه کسان چيگ ده نه پيگژندل که خگه هم مسلکي وو، خو دده له حکومت نه د بانديگ پاتيگ شول، چيگ نتيجه ييگ مو وليده، کله چيگ د خلق دموکراتيک کگوند راغي، دوي هم له نورو کگروپونو سره پراخه ملي جبهه رد کوه، ان نور خلک ييگ په راز راز نومونو له منحگه يوول، اوس هم په افغانستان کيگ په هيگگخگ صورت سره يوه اله پرتگول افغانستان بانديگ حکومت نه شي کولاي، يانينگ خلک دا حق نه ورکوي، خلک وايي چيگ په افغانستان کيگ د مسلکي کسانو يانينگ هغه کسان چيگ مسلکي پوهه ولري، هغه کسان بايد د حکومت چاريگ په لاس کيگ واخلي، که دا مسلکي شخص هزاره وي، که دا پشگتون وي، که تاجک وي او که ترکمن وي، دا که هر خگوک وي پرديگ بانديگ د افغانستان خلک باور کولاي شي، نظرديگ ته چيگ يويگ خواته يو کگروپ، يوه اله رامنحگته شي او بيا دي په ديگ اله کيگ مسلکي پوهه هم نه وي، نوزه فکر کوم دديگ نتيجه به لکه د خلق دموکراتيک کگوند، لکه دغو تنظيمونو چيگ د جهاد په دوران کيگ يا له ۷۱ نه تر ۷۵ پوريگ په کابل کيگ وو ددوي ترمنحگ خو هيگخگ نوعه اختلاف نه و.

اختلاف خو په ديگ کيگ نه و چيگ مو ادا سيگ دموکراسي غواؤو، يا دا غواؤو يا هغه، اختلاف يوازيگ په ديگ کيگ و چيگ دوي هر يو انحصار غوشگته. نو زما په نظر يويگ اليگ ته

په افغانستان کيگ حکومت کول دا ايوگره کگرانه خبره ده، شگه خبره به دا وي چيگ خلکو ته مراجعه وشي او له خلکو هغه کسان چيگ هغوی کولای شي وطن اباد کوي، هغه کسانو ته په دولتي چارو کيگ، په حکومتي پوستونو کيگ حکای ورکول شي، دغه يوازينی لاره ده، دغه مسئله چيگ خلک وايي پراخ بنسگتگه حکومت، د پراخ بنسگتگه حکومت اصطلاح باندیگ تقريباً ۱۴ کاله مخکيگ مو ا کار کوي دی، دا اصطلاح په هغه وخت کيگ رامنحگته شويگ، چيگ تنظيمونو وييلیگ هغه خگوک چيگ جهاد ييگ نه وي کوي، بايد حکومت کيگ نه وي، هغه چا چيگ تگوپک ييگ نه وي کگر حگولای بايد حکومت کيگ رانه شي، مو ا خلکو دا هليگ حگليگ پيل کويگ چيگ نه جهاد يوازيگ تگوپک کگر حگول نه دي، ايوگر کسان دي چيگ هغوی مسلمانان دي، هغو کيگ عقیده شته، هغوی افغانستان باندیگ دردیگياي او دا اوس هم خدمت کوي، هغوی د کاندیدو حق لري، هغوی د راييگ ورکولو حق لري، دغه حق تريگ حگينو تنظيمونو اخیسته او مو ا د هغو تنظيمونو په مقابل کيگ وويل چيگ دیگ کيگ بايد تگول افغانان سهم واخلي، خو اوس وخت د پراخ بنسگتگه حکومت نه دی چيگ مو ا وويو دا دیگ او د هغه قوم حق دی. طبعاً هغه مسلکي سوي چيگ هغه پوهه لري، د کار تجربه لري، هغه پردیگ پوهیگياي چيگ د قومونو ترمنحگ ملي يووالی، ملي وحدت او ملي ثبات خگنکگه راولو، نو دا خو په تنظيمي يا په منطقه يي خبرو پوريگ هيگخگ تئاو نه لري او په اوس وخت کيگ زه فکر کوم د پراخ بنسگتگه اصطلاح

هم نه په کاريگياي، يوازينه اصطلاح چيگ اوس په افغانستان کيگ ورته بايد احترام وشي هغه د کدرونو ده، هغه د مسلکي کسانو ده، دغه کسان بايد رامنحکته شي، له هريگ خوا نه چيگ وي هرڅوک چيگ وي، پردوی بايد اعتماد وشي، دغو خلکو ته بايد د حکومت چاريگ وسپارل شي، زه فکر کوم دا مشکل به تريوه حده حل شي.

د افغانستان د تگولو کورنيو او بهرنيو ستونزو په نظر کيگ نيولو سره دديگ هيگواد راتلونکي څنگنگه ارزوي؟

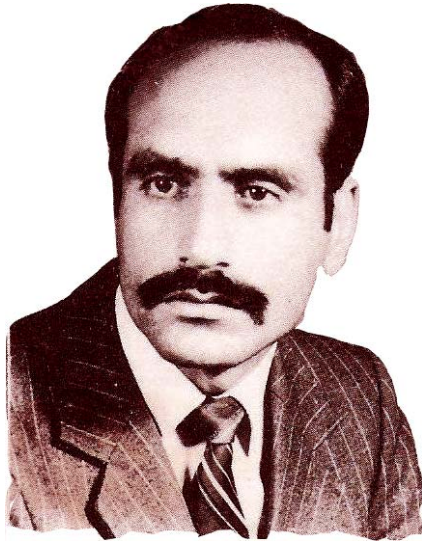
تاسو پرديگ پوهيگگياي د افغانستان خلک له جنکگ نه ستوي شوي دي، هيگخگ شريف افغان جنکگ نه غواوي، هيگخگ شريف افغان بيگ ثباتي نه غواوي، دويمه خبره داده چيگ په سيمه کيگ هم اوضاع فرق کوي، يانيگ په ديگ مانا چيگ کگاوندپو هيگوادونو په نوبت سره په افغانستان کيگ جکگوو ته لمن ووهله، خو تاسو د تگولو عواقب وليدل، شوروي اتحاد مو وليده، ايران تاسو وليده، پاکستان مو دسپتمبر تر حادثيگ وروسته وليده او همدا اول خپله امريکا او غرب د مخدره موادو مارکيتگونه او بازارونه، دغه د افغانستان د جنکگ عوامل او د هغه اغيگزيگ ويگ چيگ پر هغوی بانديگ پريگوتيگ ويگ، خوزه فکر کوم له يويگ خوا افغانان سوله غواوي له بليگ خوا نه د سيميگ په هيگوادونو کيگ يو تغيير اغلی دی او هم نويو ال مجبور دي، يانيگ هغه شعار چيگ نن بيگ ورکوي چيگ په نوه کيگ جکگوو نه غواوو، تروريگزم نه غواوو، مخدره مواد نه غواوو، ددغو شيانو تقريباً په دغو لسو کلونو او يا په يوه حساب په درويشتو کلونو کيگ مرکزيگ افغانستان و،

اوس نو نؤيوال مجبور دي چيگ خپل شعار ته د عمل جامه ور
واغوندي او دا کار لومؤی له افغانستان نه شروع کوي، افغانان هم له
دوی سره مرسته کوي، سمه ده په ديگ کيگ شک نه شته چيگ د
کگوتو په شميرگر افغانان په دغو جکگؤو، تروريزم او مخدره موادو
کيگ ککؤ دي، خو تر ۹۹ فيصدو زيات خلک سوليگ، ثبات او ملي
مرکزي دولت ته، ملي وحدت او د خاور يگ بشپؤتيا ته ليگواله دي.
شکاغلی حاجي صيب داود ستاسيگ د مفصليگ او
معلوماتي مرکيگ له امله ستاسو خگخه ايوگره مننه کوو.
تاسو نه هم مننه

زه جل وهلی یم باران ته اړیم

دا مرکه ماله خدای بښلي ننګیال صاحب سره د ۱۳۷۳ کال په وروستیو ورځو کې کړې وه او د ۱۳۷۴ کال د وري پر لومړۍ نېټه، له پېښوره خپرېدونکې ارمان جريدې په لومړۍ گڼه کې خپره شوې ده. دا دی دلته يې قدرمنو لوستونکو ته په خپل آر متن وړاندې کوم.

اسحق ننګیال زموږ د هېواد پیاوړی او نوميالی شاعر دی، د ده په

شعرونو کې ښکلا، مینه، عاطفه، تفکر او د شعر نوري ښکلا وي له ورايه ځلېږي. ننګیال تراوسه پورې د شعرونو څلور مجموعې (ډالۍ، سپېره ډاگونه او غورېدلي بزغلي، هغه شېبې هغه کلونه او څاڅکي څاکي) خپرې کړي دي، د شعرونو دوه مجموعې يې اوس چاپ ته تيارې دي. موږ په دې گڼه

کې له ښاغلي اسحق ننګیال سره لنډه مرکه کړې چې په گڼه يې لولو.

پوښتنه: څرنگه چې ماته معلومه ده ستاسو په شعرونو کې د نورو هنري ښېگڼو ترڅنګ، عاطفه ډېره زیاته ځلا او جلا مومي، ان کله کله د شعر پر فکري اړخ عاطفي خوا ډېره درنه وي، کېدی شي د دې خبرې لامل را په گوته کړئ؟

ځواب: ښايي ژوند مې پر همدغو ستونو ولاړ وي، ښايي ژوند مې همداسې وي او عاطفه مې په وينو کې ګډه شوې وي او هغه چې ډېر عاطفي نه وي زما په اند نه شي کېدی چې ډېر ښه شاعر شي. يوازې اند شعر نه دی، يوازې عاطفه او په همدې توګه له اند او عاطفې پرته تخيل او تخييل هم شعر نه دی، دا ټول بايد لاسونه سره يو کړي خو چې ښه شعر ترې جوړ شي. خو دا چې ستاسو په اند زما په شعر کې عاطفي برخه زوروره ده، هم تصادفي خبره نه ده، د خپل ژوند يوه کيسه درته کوم:

د اوړي يوه تاوده ورځ وه، په ډېره کې ناست وم، يوازې او تنها له خپلو سوچونو سره لوبېدم، چې يوه ماشوم چې په يوه لاس کې يې مړ ژواندی چرګ او په بل لاس کې يې تېره چاره وه راته راغی، چې چرګ يې حلال کړم، نه مې غوښتل چې خپل لاسونه په وينو سره کړم، خو چرګ ناروغه و، مړ کېده او هلک نارې راته کولې، چرګ مې حلال کړ خو اوس اوس چې له هغې ورځې نه درې کاله تېر دي،

هغه چرگ مې خوب ته راځي. وسله وال وي په ټوپک مې ولي، چاره ورسره وي حلالوي مې. په اوونۍ کې يو ځل داسې خوب وينم. پوښتنه: ځينې شاعران تر يو ټاکلي وخت پورې په ډېر سرعت سره وده کوي خو بيا ورو ورو د نزول خواته درومي په دې باب تاسو څه وايئ او علت به يې څه وي؟

ځواب: څو کاله دمخه د افغانستان د ليکوالو په ټولنه کې د پښتو ژبې يوه سپين ږيري او نامتو شاعر خپل شعرونه لوستل او مور ګره کتنه پرې کوله، همدغه پوښتنه مې له هغه نه هم وکړه او ورته مې وويل: چې پخواني شعرونه يې شعرونه دي او د وروستيو کلونو شعرونه يې بېولالې، هغه راته وويل: هغه وخت يوه ځوانه او سمسوره ونه وم، چې ډېرې او خوږې مېوې مې راوړلې، خو اوس هغه زړه ونه يم چې مېوې مې او مې، بدرنگې او ترخې دي. هغه په دې باور و چې شعريت او هنريت د شاعر په ځوانۍ کې وي، خو کله چې زور او کمزوری شي، شعري هم ورسره زور او کمزوری شي. خو زه په دې ټکو باور نه لرم. شاعر چې زور شي، د ژوند د هرې ورځې په نوې کېدو سره يې بايد شعر نوی شي او کله چې مې شي بايد شعري هم د کليمې په رښتيني مانا تکميل شي، خو د ژړا خبره داده، چې خبره يوازې په سپين ږيرو کې نه ده، زموږ ډېر زلمي او ځوان شاعران د يو څه مودې لپاره داسې راوتو کېدل چې زموږ د سبا هيلې يې هم له

ځانه سره وتوكولې، خو هغوى ډېر ژر د شهرت، شعريت او هنريت له اسمانونو راو لوېدل او ډېر ژر يې بېرته په خاپوړو پيل وكړ. سوچ كوم چې يو علت دغو ځوانو شاعرانو ته به بېځايه لاس پره كولو كې نغښتى دى او زموږ يو شمېر نامتو شاعران همدا چې د شهرت پورې يو ته ورسېږي سوچ كوي، چې منزلونه او سفرونه تمام شول. تنبل شي او غلي شي.

پوښتنه: تاسو ولې ازاد شعرونه زيات ليكئ او غزل كم؟

ځواب: كله چې الهام ذهن، زړه، لاسونه او پښې رانه واخلي او ويلو ته مې وهڅوي او قلم پورته كړم، په هغو شېبو كې زه ددې فرصت نه شم موندلى، چې د شعر په فورم سوچ وكړم، په هغو شېبو كې زه د شعر په سوچ كې يم، په هغو شېبو كې د فورم د ټاكنې واك له ماسره نه وي. زجل وهلى يم باران ته اړ يم او ماته دا مهمه نه ده چې باران په دښتو كې راباندې واوري او كه په كوڅو كې.

پوښتنه: ځينې شاعران د هنري شعر په نوم تكلفي او تصنعى نظمونه وړاندې كوي او ځينې نور د فكر او محتوا د ښه بيان په پلمه د شعر د لفظي ښكلا او هنري تلازماتو له راوړلو څخه ډډه كوي او يا كېدى شي له وسه يې پوره نه وي، ستاسو نظر په دې باب څه دى؟

خواب: زمور د پښتو تنني شعر تر ټولو لويه ستونزه همدا ده. يوه خيري او زړه لمن مو مخې ته پرته ده. يوه خوا يې گنډو، بله خوا يې رانه خيري شي. ددې لپاره چې د شاعرانو په منځ کې ځان مهم، هوښيار او نوښتگر وښيو، تصنع ته لاس اچوو او کله هم چې وغواړو د تعهد نغاړه سينې پورې وتړو هنريت او شعريت رانه هير شي. خو اصلي ستونزه داده چې مور تر اوسه شعر نه دی پېژندلی، مور اکثره په دې هکله ((بېسوادان)) يو. يوازې ليکلو ته مو ملا ترلې، لوستلو ته رانده يو.

پوښتنه: د خپلو شعرونو د ودې له بهير څخه راضي يې؟

خواب: نه، هېڅکله هم نه. زه چې ځان ته گورم او خپلو هستونو ته گورم سوچ کوم، چې هېڅکله به شاعر نه شم، زه لا تر اوسه شاعر نه يم شاعر گوټی يم.

پوښتنه: کېدای شي د خپل شاعرانه ژوند يوه خوږه او يوه ترڅه خاطره راته بيان کړئ؟

خواب: خواږه خو مې په ژوند کې نشته، زه يې له ترڅو هست کړی يم يوه خوږه کلیمه هم زما د ژوند په کتاب کې نشي لوستلی. خو زه چې د ترڅو درمند يم کومه ترڅه دانه به دې مخې ته کېدم؟ خو اوس اوس کومه خبره چې ځوروي مې او موسکاوې مې راته وژني دا دی چې زه په خونړي کابل کې د شعر اورېدونکی نه لرم، لکه دمخه مې

چې وويل: زما د شعر اورېدونکي دېوالونه دي. زه مې شعرونه دېوالونو ته اوروم. ماته به له دې نه بله ترڅه خاطره څه وي؟

پوښتنه: د لغمان د شاعرانه سيمې په باب چې تاسو پکې رالوی شوي يې او هم په دې سيمه کې د ډېرو شاعرانو د ټوکېدو علت او د خلک د شعر خوښوونې او ادبپالنې په باب غواړم ستاسو له نظر څخه خبر شم.

ځواب: رښتيا خبره داده چې که زه شاعر يم، نو لغمان شاعر کړی يم. دا ځکه چې لغمان شاعر دی، لغمان ښکلا ده او لغمان په خپله د شعر الهه ده. د هغه ځای غرونه شاعران دي، سيندونه يې شاعران دي او پولې، لښتي يې شاعران دي، خلک يې خو پرېږده، او که شعر، ښکلا، ادب او ادب پالنه له لغمانه واخلي، خو په يوه توت هم نه ارزي؛ په لغمان کې له دو پرته نور څه دي؟

پوښتنه: د يوه شاعر او ليکوال د ادبي شخصيت او ځاني شخصيت په باب ستاسو نظر څه دی؟

ځواب: دا ډېره ستونزمنه پوښتنه ده چې ځواب ورکول ورته يو خروار کاغذ غواړي. خو همدا شېبه زما ځواب دادی، چې زموږ خوږې، سرې او ښکلې منې په کار دي، زه به هېڅکله د مڼو د باغ د عرض او طول او د مڼو د باغوان د نامه او کورنۍ پوښتنه ونه کړم.

زما منې خونې دي، نه باغوانان، باغوان هرڅوک چې وي، وي دې،
زما پرې څه؟

افغانستان یوې ملي ستراتیژی ته اړتیا لري

بناغلی ډاکټر محمد ابراهیم شینواری د افغانستان یو

ځوان لیکوال او د طب
څانګې یو دقیق ډاکټر دی.
تراوسه یې په طبي او
ټولنیزه برخه کې څو
عنوانه کتابونه چاپ شوي
او په لسګونو علمي
لیکنې یې خپرې شوې دي.

د هیلې مجلې له پیله بیا تردې دمه یې د هیلې په زیاتو
ګڼو کې مقالې خپرې شوې دي. دا مرکه یې هم د هیلې د پرله
پسې شپږم کال (۱۳۸۱) په څلورمه ګڼه کې خپره شوې ده،
چې تاسې یې لوستو ته رابولو:

له دود سره سم که د هیلې درنو لوستونکو ته خپل
ځان وروپېژنئ خوښ به شو؟

تر ټولو دمخه د هیلې درنو لوستونکو ته سلامونه وړاندې کوم. د پېژندنې په باب باید ووايم چې زه محمدم ابراهيم شينواری د کونړ ولايت د شيگل په شينکورک کې زېږېدلی يم. لومړنۍ زده کړې مې په کونړ، جلال اباد او سروبي کې کړې دي. لېسه مې هم په سروبي کې لوستې ده او بيا له کابل طب څخه فارغ شوی يم. دا شپږ کاله کېږي چې د عامې روغتيا په برخه کې کار کوم.

ليکوالي دې له کوم وخت څخه پيل کړه او اساسي علت يې څه و؟

ما ليکوالي د ښوونځي له شپږم ټولگي څخه پيل کړې وه، خو چې پر ۱۳۲۷ل کال پوهنتون ته ولاړم، له نورو ليکوالو سره د راشه درشې او ملگرتوب له امله مې په کې يو څه پرمختگ وکړ، علت يې دا و چې زما پلار به لاهغه وخت چې زه د ښوونځي په لومړي او دويم ټولگي کې وم، کور ته مجلې او کتابونه راوړل او د ليکوالانو نوم به يې ډېر دروند ياداوه، نو ما له هماغه وخته له کتاب، ليکوال او مطالعې سره شوق درلود او ليکوالان مې د ټولنې تر ټولو شعوري خلک او ليکوالي مې انسانانو او هېوادونو ته د خدمت تر ټولو غوره لار بلله.

په پيل کې دې شعرونه هم ليکل، خو دا ډېره موده کېږي چې په مطبوعاتو کې دې شعرونه نه خپرېږي،

شاعري دې پرې ايښې که څنگه او که پرې ايښې دې وي علت يې څه دی؟

هو! ما څه شعرونه ليكلي دي، زه چې کله پوهنتون ته لاړم، هلته زما پر نږدې ملگري اسمعيل يون صيب، ممتاز ارمان صيب، لال پاچا ازمون صيب، تکل صيب او دغه نور ځوان شاعران وو، مور همدا راز د اسحق تنگيال صيب، عارف خزان صيب او نورو شاعرانو ملگرو سره راشه درشه درلوده، نو دغه وخت له دوی سره په مباحثو او د شعر په باب مطالعې زه پر دې پوه کړم چې شعر په پوره مانا يو گران کار دی. شعر چې هنر، شعریت، پيغام، بنکلا ولري بايد په ډېر زيار وليکل شي، د شعر لپاره بايد رياضت او د نفس د پاکۍ مجاهده وشي. د فکري تمرين وشي، د عاطفې او احساس جذبې په ځان کې پياوړې شي او پر ژبه او الفاظو حاکميت پيدا شي. که څه هم گرانو مشرانو استاد خالق رشيد او استاد هېواد مل صيب او زما پورتنیو يادو شويو ملگرو او نورو دوستانو زه هڅولم چې بايد شعر ويلو ته دوام ورکړم او يو ځل خولا ما د ځوانو ليکوالانو د کلبو جايزو په لړ کې جايزه هم واخيسته، خو ما دا يقيني کړه چې زه د شعر لپاره د غومره اړين رياضت ته وخت نه لرم. ماته دا غوره و برېښېده چې خپلو خلکو او هېواد ته له علمي لارو چارو خدمت وکړم. د شعر اغېزه دايمي او تل پاتې هم ده او ژوره هم ده خو زما تصميم داسې شو چې نور دوام ورنه کړم.

ستاسو د ليکنو زياته برخه د ټولنيزو - سياسي مسايلو پر محور راڅرخي، د دې علت څه دی؟

زما د کتابونو موضوعات سياسي نه بلکې طبي او ټولنيز دي او د مقالو ډيره برخه د ټولنيزو - سياسي مسايلو پر محور راڅرخي. بايد ووايم چې که څه هم زه د کوم سياسي گوند غړی نه وم او نه يم او د زده کړې څانگه مې هم طب دی، خو په تېرو دوه نيمو لسيزو کې ټولنيزو او سياسي مسايلو دومره د افغان ولس پر ژوند محسوس او ملموس اثر کړی دی چې هر څوک په دغه باب فکر کوي، بحث کوي او ځان په کې دخپل گڼي. د ارستو په وينا انسان يو سياسي حيوان دی او هر انسان حق لري چې دخپل ژوند او سرنوشت د کليدي مسايلو په باب خپل فکر وکړي او نظر څرگند کړي.

په طبي برخه کې ستاسو يو لړ ليکنې او همدا راز د کتابونو سمون يو غوره کار گڼل کېږي، تراوسه دې په دې برخه کې څومره کار کړی دی او د نور کار تکل هم لري او که نه؟

دا زما يوه پخوانۍ هيله ده، چې ټول افغانان په خپلو برخو کې د ليکنو او ژباړو له لارې د هېواد د علمي، فرهنگي پانگې په شتمنۍ کې برخه واخلي، موږ ته دا موقع هله په لاس راغله چې زموږ ملگرو

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه جوړه کړه (البته دا کار موږ د خوشحال فرهنگي ټولني له جوړېدو سره سم پلان کړی و). ما له همدغو امکاناتو څخه په گټه پورته کولو په خپله دوه طبي کتابونه تالیف او چاپ کړل او د طب د پوهنځي د استادانو او ځينو نورو ورونو (۷) عنوانه طبي کتابونه مې اډیت او چاپ کړل.

البته ما یو دوه نور غیر طبي کتابونه هم وژباړل چې د ملگرو په مرسته چاپ شوي دي. د دوام ورکولو په برخه کې باید ووايم چې غواړم دغه کار ته دوام ورکړم او له نورو ملگرو سره هم تر خپله وسه مرسته وکړم.

ستاسو په نظر د پښتو ژبې علمي کېدنې ته څه کول په کار دي؟

د پښتو ژبې علمي کېدنې بهیر باید د پښتو ژبې د پرمختیا له عمومي بهیر سره یوځای پرمخ لاړ شي. زما په اند باید دا بهیر په لاندې برخو کې پیاوړی شي:

۱- په دولتي چارو کې:

* په اساسي قانون کې د ژبې روا او معقول حق تسجیل شي.

* په دولتي ادارو او چارو کې شامله شي.

* په بنسټونو او پوهنځيو کې د زده کړې او تدريس ژبه شي
(البته په هغو سيمو کې چې پښتانه اکثريت جوړوي او کابل کې دې
دواړه ژبې پښتو او دري د زده کړې ژبې وي).
* په راډيو، تلويزيون، خپرونو او مطبوعاتو کې دې خپل متناسب
ځای ونيسي.

۲- په نا دولتي چارو کې:

* ازادې فرهنگي ټولني دې، دې کار ته ملا وتړي.
* فرهنگپال سوداگر دې ددې خدمت لپاره مرستې وکړي.
* شخصي فرهنگي موسسې دې په دې باب نوښتگر کارونه
ترسره کړي.

تاسو د هېواد له سياسي او ټولنيزو حالاتو خبر
ياست، د افغانستان راتلونکي درته څنگه ښکاري؟
دا ډېره عامه او گرانه پوښتنه ده، دا چې حالات کوم لوري ته ځي او
څه منځته راځي په دقيق ډول يې ويل گران دي، خو عامې نښې
نښانې داسې دي، چې افغانستان اوس عملاً د يوې ډلې په انحصار
کې دی او په راتلونکي کې به انحصار ونه چلېږي، نو طبيعي ده چې
د يوې مدني ټولني پر لور گامونه واخيستل شي.
انحصار ځکه نه چلېږي چې مور ته تجربه شوه، د خلقيانو حاکميت
دومره انحصاري و، چې د ((انقلابي شورالېه رئيس)) څخه تر

((علاقه دار)) پورې د دوی ((ملگري)) ټاکل شوي وو. ملت بې وسلې و، بهرنۍ مداخله ډاگيزه نه وه او ملت هم ویده و. ترې راوړوسته د روسي لښکرو او برچو په زور بېرک کارمل هم ددغه انحصار د ټينگښت لپاره هڅې وکړې، خو نتیجه يې ورنه کړه، دوی مجبور شول چې د گورباچوف د ((نوی سياسي تفکر)) په تقليد ملي روغه جوړه اعلان کړي او لږ تر لږه په نظرياتې ډول له انحصار گری څخه تېر شي. بيا د مجاهدينو يوې ډلې او ترې راوړوسته طالبانو هم د انحصار هڅې وکړې، خو تجربې ناکامې وختې نو اوس هم نتیجه نه ورکوي او دا په دې دليلونو چې:

— سره له دې چې امریکايان او نړيوال سوله ساتي په افغانستان کې فعال حضور لري، د هېواد په ډېرو سيمو کې د مرکزي حکومت او شمال ائتلاف امر نه چلېږي.

— شمال ائتلاف په خپله پر څو غير متجانسو گروپونو وېشل شوی دی.

— د دوی په منځ کې د نظار شورا ظاهراً متحده ډله هم د رهبرۍ په فقدان اخته ده او تر مسعود وروسته د يو وړ رهبر د نشتوالي له امله دوی د يو موټي سازمان په توگه کار نه شي کولی.

— ملت د انحصار گرو ډلو له اعمالو ډېر سترې شوی دی او ذهنياً دې ته تيار دی چې د انحصار گری پر خلاف له هغو ملي او ولسي

حرکتونو سره مل شي چې د اسلامي ارزښتونه او د افغانستان ملي گټو ساتنه يې د کار په محور کې وي.

نړيواله ټولنه هم وجداني مسئوليت لري او هم د خپلو ويناوو او ژمنو پر اساس مجبورېږي، چې د ډيموکراسۍ، قانونيت او پلوراليزم پر لوري د افغانانو د روا هڅو ملاتړ وکړي.

بهرني هېوادونه (ايران، روسيه، عربي هېوادونه، پاکستان) په افغانستان کې متضادې گټې لري او انحصار گري نه غواړي، ځکه ورته مخالفين پيدا کوي چې دا بيا د هېواد په ضرر ده او د تباهي پر لوري بيايي.

نو په لنډيز سره به ووايو د افغانستان راتلونکي کې د يوې مدني، ملي ټولني د جوړېدو امکانات ډېر دي، خو په دې شرط چې ملي اشخاص او ځواکونه يو مدبرانه، له جرئت ډک سنجول شوی او منسجم خوځښت پيل کړي، دوام ورکړي او تېري يې ورسوي.

په افغانستان کې د سياسي انحصار د مخنيوي لپاره څه کول په کار دي؟

د سياسي انحصار د مخنيوي لپاره په کار ده چې تر ټولو لومړی افغانان د انحصار غوښتنې پر ځای پر يو ملي - اسلامي، غير انحصار طلبه ولسواک بدیل فکر وکړي، اقدام ته راودانگي او منسجم او هدفمند کار ترسره کړي. دويم دا چې ملي اردو او ملي پوليس د يوې ډلې له اختياره ووځي.

له بلې خوا نړيوال پر دې قانع كړل شي چې انحصار غوښتونكي د
دوى د اوږدې مودې ملگرتيا نه شي كولاى او د ملت له نارضايتۍ
سره دمخامخ كېدو په صورت كې له ستونزو سره مخ كېدونكي دي.
ځينې كسان د افغانستان د بحران د اوږدوالي يو
علت د يوې ملي ستراتيژۍ نشتوالى گڼي، ستاسو
په نظر اوس يوې اوږدې ملي ستراتيژۍ ته اړتيا
شته او كه نه؟

دا ډېره مهمه خبره ده كه افغانستان پياوړې ملي ستراتيژي
درلودلای له دومره ستونزو سره نه مخ كېده. دا سمه ده چې زموږ
سياسي، جغرافياوي موقعيت داسې دى چې د هرفاتح او زورورد
هدف وړگرځو او بايد له دې لارې خپلې نظر وړ سيمې ته ځان
ورسوي، خو د يوې روښانه ملي ستراتيژۍ نشتوالى د بهرنيانو له
بدو نيتونو سره مرسته كړې ده چې په اسانۍ په افغانستان كې نفوذ
وكړي.

د افغانستان تېر حكومتونه په دې نه دي توانېدلي چې د
افغانستان د ملي هويت، په ملي هويت كې د مركزي ټكيو، ملي
ژبې، ملي تاريخ، ملي گټو، د نړيوالو گټو او ملي گټو ترمنځ د
توازن، د اسلام د اساساتو د رول (نقش)، د اسلامي او ملي گټو
ترمنځ د توافق او توازن، فردي او ټولنيزو حقوقو او د پرمختيا او

سولې او ملي ټولني لپاره د شعارونو او ستراتيژيو په باب يو واحد فورمول وړاندې او د ټول ملت توافق پرې واخلي.

افغانان تردې وروستنيو ناتارونو وروسته بايد پردې خبرو پوهېدلي وي:

– گاونډيان زموږ له ملي عظمت سره لېوال نه دي او له موږ سره د خپلو گټو د لومړي گڼلو په صورت کې معامله کوي.

– افغانستان بل بديل نه لري او د هر افغان ابرو يوازې په خپل کور کې خوندي ده. اوس نو ددې وخت دی چې افغانان پريوې ملي ستراتيژۍ باندې فکر وکړي او د داسې شرايطو د رامنځته کولو لپاره هڅې وکړي چې ټول افغانان وکړای شي پرې توافق وکړي او د عملي کولو تعهد يې وکړي.

افغانان بايد د اوږدې مودې تاريخي او ټولنيزو واقعيتونو په دقيق تحليل سره د راتلونکي په باب پوخ فکر وکړي او پخه، اوږده، متوازنه ملي ستراتيژي جوړه کړي، چې له نړيوالو بهيرونو سره هم موازي وي.

په افغانستان کې د ملي غورځنگونو د نه پرمختيا او نه برياليتوب علتونه څه دي؟

زما په نظر په دې کې څو خبرې مهمې دي:

– د اعليحضرت محمد ظاهر شاه په دوران کې حکومت يوه ملي پاليسي درلوده او کوم گوندونه چې يې په مقابل کې جوړ شول، د

هغوی اکثریت له بهرنیو منابعو پیاوړې کېدل او طبعاً پر غیر ملي ایډیالوژیو سمبال او عملاً د ملت پر خلاف ولاړ وو.

– دولت نه په خپله کوم ملي ګوند او منسجم سازمان جوړ کړ او نه یې ملي سازمانونه حمایه کړل.

– بهرنۍ مداخله ډېره زیاته وه او له ملي ضد ګوندونو سره یې بې درېغه مرستې وکړې.

– د روسانو تر برېښې تېرې وروسته ټول ملي قوتونه مجبور شول پاکستان او ایران ته پناه یوسي، هلته هم د پاکستان حکومت او هم د ایران اخوندانو د ملي قوتونو په خپلو کې خپل رول ادا کړ.

– ملي غورځنګونو خپل ولس ته نفوذ ونه کړای شو او د روښانفکرانو په وړو دایرو کې منحصر پاتې شول او ولس ته یې د خپل اسلامي هویت ډاډ ور نه کړ، له بلې خوا ځینو جهادي ډلو هم د ملت په منځ کې دوی د اسلام پر ضد او یا لږ تر لږه د اسلام پر وړاندې په بې تفاوته دريځ تورن کړل.

– ملي غورځنګونو د کمونیستي او جهادي ګوندونو په شان منظمه سازماندهي هم نه درلوده، نو دغه ټول ددې سبب شول چې په افغانستان کې ملي قوتونه ونه ځلېدل او بريالي نه شول.

ایا اوس یوه پراخ ملي ګوند ته چې د ټولني اکثره خواوې رانغاړي اړتیا شته او که نه؟

اوس ډېره اړتيا ده چې يو پراخ ملي-افغاني تحريک جوړ شي چې د ټول هېواد د بقا لپاره يوه اساسي فورموله ولري او د مشخص پروگرام او کړنلارې له لارې له تېرو تجربو څخه په استفادې د روښانه راتلونکي لپاره لاره خلاصه کړي. دغسې يو پراخ تحريک ته اړتيا ډېره ده، خو له لاندې چلنجونو سره به مخ وي:

۱- ايا ټول ملي او دموکرات قوتونه چې واحد افغانستان او د اسلام دين ته وفادار وي، تر يوه چتر لاندې راټولولای شي که نه؟
۲- دا چې اوس عملاً د افغانستان د اقليت قومونو په منځ کې د دوی د حقوقو د (دروغجنو) مدعيانو له خوا گوندونه موجود دي، دا ملي پراخ تحريک به له ټولو قومونو باکفايته، بادرکه او پر هېواد مين خلک راټول کړای شي که نه؟
۳- که دغه پورته کارونه وشي ايا پريو ښه رهبر او باکفايته مشري به سره متفق شي او که نه؟

۴- دوی به د خپل پروگرام د حقانيت او جامعيت په باب بادرده او زده کړو افغانانو ته قناعت ورکړی شي او که نه؟
۵- او که دا هم وشي ايا وبه کړای شي له روښانفکرې دايرې د ولس د پراخو پرگنو، او ولسي او روحاني مشرانو ملاتړ ترلاسه کړي او که نه؟

۲- ایا دوی به نړۍ پر دې قانع کړای شي چې د داسې مسایلو اړتیا او هم امکان اوس تر هر وخت زیات دی او دا کار هم د افغانستان او هم د نړۍ په گټه دی.

نو د اړتیا خبره خو حل ده، خود امکاناتو پر خبره باید پوره بحث وشي. دقیق فکر، قوي او متین گامونه ورته واخیستل شي. داسې چې د افغانستان د تاریخي او ټولنیزو واقعیتونو ټول اړخونه دقیق تحلیل شي. دقیق او ستراتیژیک پروگرام جوړ شي او په پوره تدبیر، حوصله، عزم، پوهه او جدیت دا کار پرمخ ولاړ شي.

د راتلونکي اساسي قانون په باب ستاسو نظر څه

دی، چې څه ډول قانون باید وي؟

د راتلونکي اساسي قانون په باب خو زموږ نظر په عام ډول دادی چې باید د افغانستان خپلواکی، ملي هویت، ملي گټې، د اسلام د سپېڅلي دین اساسات، د ترقۍ او دموکراسۍ لپاره تکل، د بشري حقوقو موازین، ټولنیز عدلت، اقتصادي پرمختیا، ملي یووالي او وروري، ټولنیزه پرمختیا، ملي بنسونه او روزنه، د حقوقي نظام اساسات او ټول لوړ اړمانونه په کې تضمین او تسجیل شي. دا قانون باید د ټولو تېرو قوانینو د یوې بشپړوونکې نسخې په حیث وي او د تېرو قوانینو کمی پوره کړي او نوې ستونزې ونه زېږوي.

ځينې كسان غواړي چې په اساسي قانون كې د
فيډرېشن موضوع راپورته كړي، ستاسو په نظر په
افغانستان كې فيډرېشن د افغانستان يووالي ته
خومره زيان اړولای شي؟

موږ بايد فېډرېشن مسئله په كلکه و غندو. دا د افغانستان او
افغانانو پر خلاف د روسانو د وحشي ظلمونو او تېريو يو دوام و
بولو او د افغانستان د ټولو خلکو په تاوان يې وگڼو.

زموږ خلک لا د افغان واحد ملت په يوه ملي لوبڼي كې پوره حل
شوي نه دي او په دې نومونو د ملي نفاق او قومي او سيمه ييزو
لانجو زړي له سره زرغونېدای شي. افغانستان واحد هېواد دی او
بايد يو پياوړی مرکزي دولت ولري چې پر ټولو ولايتونو پوره
کنټرول ولري. د افغانستان د خلکو ډېره لوړه فيصدي د زده كړې له
نعمت څخه بې برخې ده، په تېرو جگړو كې ډېرې كينې او كړكې پيدا
شوې دي او سره له دې چې تر افغانستان بڼه بدیل د هېڅ قام او
وگړي له پاره نشته، خود فدراليزم دا ناوړه نظريه د مضر ميكروب
په توگه زموږ ملي وحدت او د خاورې يووالي له گواښ سره مخ
كولای شي، نو ځكه يې زه غندم او بايد په اساسي قانون كې رد شي.
د ملي ژبې مسئله په اساسي قانون كې څنگه
حلېدی شي؟

زموږ وړانديز دادی چې د ۱۳۴۳ کال د اساسي قانون په شان دې پښتو د افغانستان ملي ژبه او پښتو او دري دې د افغانستان رسمي ژبې وي، موږ غواړو په دې باب جنجال زېږوونکې تبصرې او مباحثې ونه شي او گوندونه په دې باب د ملت له احساساتو سره استفاده ونه کړي، بلکې د ټولې نړۍ په شان په اصولي، معقول، متوازن او بې جنجاله ډول د ۱۳۴۳ کال د اساسي قانون په شان عمل وکړي. ځکه هغه قانون د يوې ارامې فضا او پياوړو اشخاصو د کار محصول و.

د رسمي مذهب مسئله بايد څنگه حل شي؟

د رسمي مذهب په باب بايد موږ پر دې توافق وکړو چې حنفي فقه دې د افغانستان رسمي مذهب ومنل شي، ددې لپاره ډېر دلايل شته: — يو د افغانستان د خلکو قاطع اکثريت د حنفي مذهب پيروان دي. — بل حنفي مذهب په اسلامي نړۍ کې د حاکميت اوږده او روښانه تاريخ لري او ډېر جامع دی. (حتی په ځينو اسلامي هېوادونو لکه: سوډان کې سره له دې چې د حنفي مذهب پيروان اکثريت نه دي، خو د دوی دولتي چارې په حنفي مذهب چلېږي او علت يې همدغه د حنفي مذهب جامعيت دی.)

— په دې ډول به د مذهبي اختلافاتو مخنيوی هم وشي، ځکه که دويم مذهب په قانون کې شامل شو، نو بيا به د ټولو مذاهبنو پيروان دغسې غوښتنه کوي.

— تراوسه د افغانستان خلکو د حنفي مذهب حاکمیت منلی و او څه ستونزه نه وه موجوده.

— خو باید مذهبي آزادي د هر چا لپاره موجوده وي او په قانون کې تضمین شي.

زموږ په هېواد کې د مطبوعاتو آزادي ته څومره اړتیا ده؟

ازاد مطبوعات داسې دي لکه څوک چې په خپله خوله خپلې خبرې کوي او دا هر څوک غواړي، هېڅوک نه غواړي او نه شي کولای چې خپلې خبرې ونه کړي. د مطبوعاتو آزادي په هېواد کې د دموکراسۍ او مدني ټولني له جوړېدو سره اساسي مرسته کولای شي او باید ټول افغانان د دې لپاره مبارزه وکړي، خو ازاد مطبوعات باید یوه قید ته راضي وي او هغه دا چې د افغانستان او اسلام پر ضد به خپروني نه کوي.

پر اوسنيو مطبوعاتو څومره د ازادو مطبوعاتو اطلاق کېدی شي؟

اوسني مطبوعات دوه ډوله دي: یو هغه چې په هېواد کې دننه خپرېږي؛ دا زیاتره د یوې ډلې او یوه شخص صفت کوي، رښتیا نه وایي، یا یې کم وایي، یا یې له ویلو څخه وېرېږي او یا هم وېرول

کېږي، خو اوس نوي نوي د يو بغاوت نښې ښکاري او سړي ته دا
ډاډ پيدا کوي چې مطبوعات د ازادۍ پر لوري درومي.
بل هغه دي چې له هېواده بهر چاپېږي او خپرېږي: هغه بيا په پوره
ډول ازاد دي او هر څوک کولی شي د خپل زړه خبره په ښکاره ډول
وکړي. په دغه دويم ډول کې بايد يوازې يو ټکي ته متوجه شو چې د
افغانستان او د اسلام پر ضد بايد نه وي، ځکه بيا به د ازادو
مطبوعاتو نوم بد کړي.

اوس د چاپ او خپرونو د اسانتياوو او کمپيوټري وسايلو د
عاموالي له امله خپرونې ډېرې اسانې او ارزانې شوې دي او هر
څوک کولای شي د ازادو مطبوعاتو په وده او ترويج کې فعاله برخه
واخلي او بايد وايي خلي.

ډاکټر صيب ستاسو له مرکې نه ډېره مننه.

ستاسو نه هم ډېره مننه.

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل
یون د حاجي
محمد خان زوی
پر ۱۳۴۶ ل کال، د
لغمان ولایت د
الینگار
ولسوالۍ
دنیا زیو په یوې
روښنفکرې
کورنۍ کې
زېږېدلی دی.

لومړنۍ زده کړې یې د الینگار ولسوالۍ د سلینگار په لومړني
ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په
خوشال خان لېسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۲ ل کال له نوموړې لېسې
څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او
ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ ل کال له
نوموړې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته
د پښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ ل کال په نوموړې څانګه

کې د ماسټرۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر نښه او بريالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د (پوهندوی) علمي پورې ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلي)) او ((شمشاد)) مجلو د چلوونکي دنده هم په نښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکي غړی هم و. همدارنگه د یو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرگې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرگې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرگې غړی، بیا د جرگې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرگې د لومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسته خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد د نښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرگې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرگې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول. استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه

کې د نوموړې جرگې د دارالانشاد غړي په توگه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوي وه، استاد يون په ختيزو ولايتونو کې د افغانستان د جمهوري رياست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لويو جنگسالارانو او ځينو تنظيمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملگرو ملتونو د زيات فشار له امله له کاره گونبه شو. ملگرو ملتونو (UNAMA) استاد يون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لورې دنده دروسپارو، خو استاد يون ونه منله او خپلې استادی ته يې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته يې د ځينو ملگرو په زيات ټينگار او غوښتنه، د جمهوري رياست د ملي امنيت شورا په دفتر کې د فرهنگي چارو د رياست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادی سربېره لا تر اوسه دا دنده پرمخ وړي. استاد يون پر ۱۳۸۵ ل کال د افغانستان او پاکستان د امن گډې جرگې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توگه غوره شو او دا دنده يې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد يون د خپلواک ليکوال په توگه په تېرو شلو کلونو کې گڼ شمېر فرهنگي او ټولنيز خدمتونه ترسره کړي، په گڼو چاپي، راډيويي او ټلويزيوني مرکو کې يې د واقعيتونو او حقايقو د څرگندېدو له امله د خلکو په زړونو کې ځای نيولی دی. که څه هم ډېر خلک د يون ليکنې، مرکې او نظريات خونبوي، خو يو شمېر داسې خلک هم شته، چې د يون سرسختي مخالفين دي. د هغه ملي او

گټورو نظرياتو ته هم غلط رنگ او تعبير ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره يې زورواکي او د سياسي ډلو تپلو غړي او مشران دي، د استاد يون نظريات خپلو شخصي او تنظيمي گټو ته خطر بولي، نو ځکه يې په ټينگه مخالفت کوي. زه د دې شاهد يم، هر کله چې يون کومه ليکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې يې مثبت او منفي غبرگونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرگونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سياسي بهير کې يې ډېرې نامشروع گټې ترلاسه کړي او ځانونه يې مطرح کړي دي.

مثبت غبرگونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد يون په دغسې سختو اغزنو او تنگو شرايطو کې بيا هم خپل فرهنگي، سياسي او ټولنيز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنگي کار، چې تاسو يې اوس په مسلسل ډول گورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېريو نيم کال راهيسې پرې په منظم ډول کار شوی، او ډل شوي او دادی ستاسو مخې ته ايښودل کېږي، په داسې يو دولتي دفتر کې چې بوختياوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنگي کار سرته رسول اسانه کار نه دی. استاد يون پر خپلو فرهنگي کارونو سربېره د گڼو فرهنگي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توگه هم خپل فرهنگي رول ادا کړی، په پېښور کې

يې د دوو المان مېشتو فرهنگي ټولنو (دافغانستان د کلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنگ د ودې پراختيا ټولنې) د همکار په توگه د بېلابېلو ليکوالو په لسگونو اثار، ايډيټ او چاپ کړي دي دغه راز يې په سلگونو کورنيو مشاعرو، ادبي غونډو او سيمينارونو کې ونډه اخيستي ده، خپله يې هم په لسگونو مشاعرې، سيمينارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په يوزيات شمېر، ملي او نړيوالو کنفرانسونو کې يې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړي ده. دلته به يې د اثارو يادونه وکړو:

اثر

الف- پنځونې:

کتاب نوم	خرنگوالي	چاپکال
• متکور	لومړۍ شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دويمه شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هيلې	گډه شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• نيمگړي ارمانونه	د حيران شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	گډه شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• د نازو انا ياد	د سيمينار د ليکنو ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• داستاد الفت نثري کليات	داستاد الفت نثرونه	درېيم ۱۳۸۷
• سيندونه هم مري	د اسحق ننگيال شعري منتخبات	دويم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
- د پوهنوال روستار تره کې اثر د دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګي میراثونو ته یوه کتنه
- د نینسي دوپرې اثر د دویم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
- د پوهنوال روستار تره کې اثر د دویم ۱۳۸۷

د- یونلیکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو یونلیک د دویم ۱۳۸۷
- که یون دی یون دی د اروپا یونلیک لومړی ۱۳۸۷
- د پنتاګون ترڅنګ و د امریکا یونلیک لومړی ۱۳۸۷

ه- څېړنې او شننې:

- د محمد گل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه د دویم ۱۳۸۷
- استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری د دویم ۱۳۸۷
- د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي پښتو کتابښود د دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوبښتي زیانونه د دویم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل د دویم ۱۳۸۷
- ساینسي پرمختیاوې د دویم ۱۳۸۷
- بېړنۍ لویه جرګه ولسواکي او زورواکي د دویم ۱۳۸۷
- انډیال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سريزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷

- فرهنگي فقر
- لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې
- لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ايډيال
- لومړی ۱۳۸۷
- دکتابونو په وړېمو کې
- لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سياسي کړلېچ کې
- لومړی ۱۳۸۷
- پښتو ليکنی سمون
- لومړی ۱۳۸۷
- اوسنی رسنی
- لومړی ۱۳۸۷
- که نړيوال ماته و خوري؟

خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم
 تاند لري، الله (ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنگي
 کارو زیار کې ورته دنور زغم او اوسپلې هيله لرم.

په درناوي

وفالرحمن وفا

کابل-افغانستان

maraka āw marake

(Interview and Interviews)

By:

M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-24-2

د خپرونو لړۍ: (۲۵)